

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

**Čtyři plavby Kryštofa Kolumba – jejich význam pro
průzkum Nového světa**

Four Voyages of Christopher Columbus – their Importance for
the Exploration of the New World

2007

Autor práce: Lukáš Levák

Vedoucí práce: prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracoval sám a používal jsem pouze literaturu a prameny v bibliografii uvedené. Dále prohlašuji, že nemám námitek proti půjčování nebo zveřejňování mé bakalářské práce nebo její části.

V Praze dne 2.3.2007

.....

podpis

Poděkování

Na tomto místě bych rád srdečně poděkoval prof. PhDr. Aleši Skřivanovi, CSc. a prof. Dr. Josefovi Opatrnému za jejich ochotu a nesmírně přínosné konzultace, bez nichž by tato práce v předložené podobě nikdy nevznikla.

Obsah	4
Úvod.....	7
Odkaz starověku	12
Poprvé u břehů Ameriky.....	16
Princ zvaný „Mořeplavec“	23
K mysu Dobré naděje.....	32
Mládí janovského rodáka	36
V zemi prince Jindřicha	40
V zemích Katolických Veličenstev	49
Přípravy ve stínu exodu	58
Poprvé přes západní oceán	64
Na dosah zemí Velkého chána?	71
Diplomatický epilog první výpravy	80
Zklamání a neúspěchy druhé výpravy.....	86
Plavba v okovech	96
Úspěchy iberských sousedů.....	108
K břehům Severní Ameriky	120
Trosečníkem na Jamajce	132
Amerika	140
Závěr.....	152
Poznámkový aparát	153
Bibliografie	161
Resumé.....	163
Summary.....	165

Úvod

Předložená práce prezentuje a hodnotí problematiku námořních plaveb spojených se zámořskými objevy ve shrnujícím pojetí od počátečních fází vývoje starověkých civilizací evropského Středomoří do první etapy ustanovování koloniálních říší evropských mocností na africkém, asijském a americkém kontinentu. Práce se dotýká několika klíčových témat, přičemž stěžejním je podrobná rekapitulace čtyř plaveb Kryštofa Kolumba, respektive jejich vlivu na průzkum amerického kontinentu v časovém vymezení od první Kolumbovy výpravy do nástupu španělské conquisty.

První část bakalářské práce se zaměřuje na přiblížení prvopočátků objevných plaveb v době starověku a středověku. Jedná se o stručnou rekapitulaci úsvitu evropských objevitelských aktivit zahrnující plavby starověkých Řeků, Féničanů, Římanů, normanské objevení amerického kontinentu, misionářské cesty na Dálný Východ, putování Marca Pola do říše Velkého chána a výpravy dalších významných cestovatelů středověkého období a to nejen Evropanů, ale i například Arabů. Paralelně s rekapitulací objevitelských aktivit zahrnuje tato část práce rovněž nástin utváření geografického názoru na podobu světa v souvislosti s procesem jeho postupného objevování a poznávání. Prostor je věnován nejvýznamnějším objevným plavbám a výpravám předkolumbovské epochy a rekapitulaci nejdůležitějších představitelů a průkopníků starověké a středověké geografie.

Poznatky pro tuto část práce jsou čerpány z klasických, ale v mnohých ohledech těžko překonatelných, syntetických prací zabývajících se celkovou, avšak velmi podrobnou, rekapitulací zámořských plaveb od počátku dějin až do hlubokého novověku. Z autorů těchto děl je třeba uvést především Johna Leonarda Normana Bakera (*A History of Geographical Discovery and Exploration*), Boiese Penrose (*Travel and Discovery in the Renaissance 1420-1620*) a Percyho Sykese (*History of Exploration from the Earliest Times to the Present Day*).

Po úvodních kapitolách věnovaných starověkému a středověkému poznávání světa následuje část zabývající se problematikou, která představuje

jistou předehru Kolumbovských plaveb, hodnocení portugalské etapy století zámořských objevů. V této části práce je věnován prostor podrobnější rekapitulaci portugalských námořních výprav podél afrického pobřeží a peripetiím hledání východní cesty do Indie. Po počátcích námořní expanze Portugalska v podobě znovuobjevení Kanárských ostrovů a Madeiry, následuje éra Jindřicha Mořeplavce a postupné „dobývání“ stále vzdálenějších bodů na západoafrickém pobřeží vrcholící dosažením a obeplutím mysu Dobré naděje výpravou vedenou Bartolomeem Diasem. Z hlavních prací věnujících se této problematice je třeba uvést díla Henryho Richarda Majora (*The Discoveries of Prince Henry the Navigator and Their Results*) a již zmiňovaného Boiese Penrose.

Třetí část práce se již soustředí na hlavní problematiku, čtyři plavby Kryštofa Kolumba, respektive kolumbovské období zámořských plaveb. Jednotlivé kapitoly obsahují prezentaci situace ve Španělsku v době pozdního středověku, hodnocení Kolumbových životních osudů před příchodem na Iberský poloostrov, peripetií realizace jeho plánu plavby do Indie západní cestou a podrobnou rekapitulaci následných čtyř plaveb k americkým břehům. Zároveň je věnován prostor paralelně probíhajícím portugalským plavbám do Asie, tedy výpravám Vaska de Gamy a jeho následovníků, a budování portugalských opěrných bodů na africkém a indickém pobřeží. Třetí část práce je věnována rovněž nástinu prvních anglických pokusů o nalezení severozápadní cesty do Asie provedených Johnem a Sebastianem Caboty.

Výchozím pramenným materiálem pro rekonstrukci Kolumbových čtyř zámořských plaveb jsou edice dokumentů vztahujících se ke Kolumbovu námořnímu úsilí, *Cesty Kryštofa Kolumba* neboli *Deníky*, listy, dokumenty a Kolumbovův lodní deník. Z odborné literatury má primární význam klasické dílo amerického historika Samuela Eliota Morisona (*Admiral of the Ocean Sea. A Life of Christopher Columbus*), jemuž k detailní rekapitulaci průběhu Kolumbových výprav výrazně přispěla plavba podniknutá po Kolumbem absolvovaných námořních trasách, jež byly rekonstruovány na základě jeho

deníkových záznamů a dalších zpráv o jeho cestách. Zmíněná plavba umožnila Morisonovi přesnou identifikaci míst, jichž Kolumbus během průzkumných plaveb dosáhl, a tím i lepší hodnocení Kolumbovské problematiky na základě vlastních námořních zkušeností. Z dalších děl zabývajících se Kolumbovými plavbami je cenná především práce Arthura Percivala Newtona (*The Great Age of Discovery*). Poznatky týkající se portugalských plaveb na přelomu 15. a 16. století, respektive osobností Vaska da Gamy, jsou čerpány z moderní práce Sanjaye Subrahmanyama (*The Career and Legend of Vasco da Gama*). Pro počátky anglického zámořského působení jsou vedle klasického díla Charlese Raymonda Beazleyho (*John and Sebastian Cabot. The Discovery of North America*) nejpřínosnější práce Davida Beerse Quinna (*England and the Discovery of America 1481-1620*) a Samuela Eliota Morisona (*The Great Explorers. The European Discovery of America*).

Závěrečná část práce zahrnuje vedle jistého retrospektivního pohledu na Kolumbovu osobnost, snahy o pochopení jeho osobních motivací a hodnocení jeho působení, rovněž shrnutí průběhu evropských objevných a koloniálních aktivit do přelomových dat, roku 1509 a jistého dočasného ústupu z pole zámořských plaveb z pohledu anglického, roku 1511 a dobytí Malakky z pohledu portugalského a roku 1509 a nástupu conquisty Latinské Ameriky z pohledu španělského.

Zahraniční literatura k problematice zámořských objevů a průzkumu Nového světa je velmi bohatá, přičemž každé ze zmíněných syntetických děl (Penrose, Baker aj.) vychází kromě pramenné základny i z velmi široké škály odborné literatury. Pro vlastní kolumbovskou tematiku je cenná bibliografická příručka Fostera Provosta (*Columbus: An Annotated Guide to the Scholarship on His Life and Writings*), jenž předkládá komentovaný výčet kolumbovských prací sepsaných v letech 1750-1988.

Pokud jde o české prostředí, jsou pro problematiku zámořských objevů a počátků evropského kolonialismu vedle zlomku editovaných pramenů stěžejní především klasické práce Josefa Janáčka (*Čtyři plavby Kryštofa Kolumba,*

Století zámořských objevů 1415-1522), z moderních autorů poté dílo Aleše Skřivana st. a Petra Křivského (Moře, objevy, staletí). Vysoce ceněná je práce encyklopedické povahy Josefa Opatrného (Amerika v proměnách staletí), již lze využít i jako vysoce kvalitní příručku úvodního seznámení se s objevováním Nového světa.

Ve svém celku bakalářská práce „Čtyři plavby Kryštofa Kolumba – jejich význam pro průzkum Nového světa“ rekapituluje zámořské snažení evropské civilizace přibližně do počátku druhého desetiletí 16. století s hlavním důrazem na osobnost a zámořské plavby Kryštofa Kolumba. Cílem přiřazených pasáží o portugalských a anglických námořních plavbách bylo zasadit práci do širšího kontextu. Autor práce vyšel z poznatků a závěrů pro tuto problematiku uznávaných vědeckých autorit minulosti i současnosti s využitím publikovaného pramenného materiálu týkajícího se stěžejní problematiky práce, čtyř plaveb Kryštofa Kolumba.

*„Pod tím kostelem je rozsáhlá ves,
které říkají Finisterre, to jest konec světa,
protože za ní není nic jiného než vody a širé moře,
jehož hranic nezná nikdo vyjma samého Boha“¹*

Odkaz starověku

Objevné plavby provázely člověka prakticky již od nejstarších dob a objevování nových končin se stalo nedílnou součástí prakticky každé vyspělé

civilizace, jež s vidinou rozšíření obchodního či mocenského dosahu expandovala do jí dosud neznámých oblastí. Počátky evropských objevných cest a plaveb proto přirozeně sahají k samým kořenům evropské civilizace, přičemž je třeba mít na paměti, že dosah té či oné civilizace determinoval i dosah objevných výprav.

První vyspělá námořní civilizace vznikla na Krétě. Mínojská kultura (2000-1400 př.Kr.) ovšem dosáhla během doby svého největšího rozkvětu pouze hranic východního Středomoří, i když existují i názory, že západní Středomoří prozkoumali již právě Mínoané. Západního Středomoří dosáhli jistojistě ovšem až dědici a nástupci minojských mořeplavců, Fénicičané, kteří rovněž jako první evropská civilizace pronikli i za hranice východního Středomoří a po dosažení Rudého moře navázali obchodní spojení s Indií. Fénicičané, jejichž „říše“ se ve svých prvopočátcích rozkládala pouze na úzkém pruhu libanonského pobřeží, založili během svých námořních výprav rovněž celou řadu opěrných bodů a přístavů. Z nejznámějších jmenujme alespoň Cádiz (Gades) na atlantickém a Malak (Malaga) na středomořském pobřeží Iberského poloostrova či Tingis (Tanger) a Kartágo na severoafrickém pobřeží.

Podle Hérodota vedli Fénicičané kolem roku 600 př.Kr. ve službách egyptského faraóna Necha II. dokonce i výpravu, jež měla obeplout Afriku od východu k západu. Výprava měla údajně trvat tři roky, přičemž nedostatek zásob měli Fénicičané vyřešit zasetím a sklizením úrody na africkém pobřeží. I přesto se ale výprava jeví jako nepravděpodobná.¹ To, že Fénicičané úspěšně jako první zdolali hranici Gibraltarské úžiny, tzv. Melkartovy sloupy, je ovšem neoddiskutovatelné. Jejich kartaginští následovníci fénický námořní dosah ještě rozšířili. Jistý Himilco kolem roku 500 př. Kr. navštívil Irsko a Hanon podnikl kolem roku 470 př. Kr. kolonizační výpravu k západoafrickým břehům, během níž dosáhl údajně až pobřeží dnešní Sierra Leone.² Je téměř jisté, že Kartaginští během dob své největší slávy dosáhli i Kanárských ostrovů.

Vedle Fénicičanů vyrostli ve výborné mořeplavce rovněž Řekové. Colaeus dosáhl kolem roku 650 př. Kr. Gibraltaru³, Scylax, vyslaný perským králem

Dareiem, prozkoumal kolem roku 510 př. Kr. údolí řeky Indu⁴, obchodník Pýtheás z Marseille poté kolem roku 330 dosáhl až Britských ostrovů, „zemí, které produkují cín a jantar“, a možná i Grónska.⁵ Řekové, na rozdíl od Féníčanů, nepluli do západních oblastí Středomoří pouze s cílem obchodovat, ale rovněž kolonizovat. Soudobé řecké představy o podobě světa zachytil na mapě světa „otec historiků“ Hérodotos (485-425 př. Kr.). Prvním autorem řecké mapy světa ovšem nebyl. Jím se stal již o více jak století dříve Anaximandros z Milétu (611-547 př. Kr.). Řekové, kromě toho, že do středu světa kladli přirozeně oblast Egejského moře, rozdělili zemi do 5 podnebných pásů, tropického neobyvatelného a dvou mírných a dvou polárních pásů.⁶ Pýthagorás (580-500 př. Kr.) poté jako první vznáší názor, že Země má sférický tvar a Aristotelés (384-322 př. Kr.) jeho učení doplňuje argumentem, že pouze kulatá planeta může zanechat na Měsíci kulatý stín.⁹ Aristotelés rovněž přichází s názorem, že mezi Iberským poloostrovem a Indií neexistuje žádná další oikoumene, a že vzdálenost mezi oběma konci euroasijského kontinentu není příliš velká a je zdolatelná v relativně krátkém časovém horizontu.

Další rozšíření geografického povědomí o světě přineslo tažení Alexandra Makedonského (356-323 př. Kr.), jež se zastavilo až při ústí řeky Indu do Arabského moře. Poté, co zde Alexandr rozdělil svou armádu na tři části, se jedna z jejích částí pod vedením Nearcha vracela do východního Středomoří plavbou podél pobřeží Ománského a Perského zálivu až dosáhla ústí řeky Tigris a pomohla tím zmapovat tuto oblast. Hlavní cíl Alexandrova tažení, tj. průzkum povodí řeky Gangy, ovšem zůstal nesplněn. To mělo za příčinu, že se Makedonci i nadále domnívali, že se Ganga vlévá do oceánu, který omývá břehy Skýthie a jehož je Kaspické moře pouhým zálivem.⁷ Alexandrem předsevzatého cíle, ústí řeky Gangy, poté dosáhl až Megasthenés kolem roku 290 př. Kr.⁸

Z pohledu vývoje geografie bylo nejvýznamnějším činem Alexandra Makedonského založení stejnojmenného přístavu v Egyptě. Alexandrie se rychle stala centrem helénismu a vychovala řadu významných učenců.

Alexandrijští geografové se zabývali především měření vzdáleností jednotlivých bodů na zemském povrchu a položili tak základy matematické geografie. Eratosthenés (276-194 př. Kr.) vypočítával vzdálenost a postavení tropického pásu, Hipparchus (190-125 př. Kr.) poté vedle výpočtů vzdálenosti Měsíce od Země zavedl geografický fenomén zeměpisné šířky a délky, rozdělil globus na 360⁰ a vynalezl astroláb, přístroj k určování poloh kosmických těles a získávání zeměpisných souřadnic užívaný až do doby Alžběty I. Vrcholným počinem starověké geografie se stalo dílo Claudia Ptolemaia (127-160). Ptolemaios byl nejvýznamnějším alexandrijským učencem. Nebyl nikterak převratným geografem, ale kompilací poznatků svých kolegů a předchůdců završil starověké geografické bádání syntetickými díly *Astronomie a Geografie*. Ptolemaiovo dílo se stalo nejužívanější praktickou příručkou námořníků až do nástupu novověku. Sám Ptolemaios poté nejvýznamnější postavou evropské geografie do hlubokého středověku. Bohužel pro jeho čest se portugalští mořeplavci v 15. století názorně přesvědčili, že jeho dílo je plné omylů a nepřesností. Ptolemaiova mapa světa přesto zůstává výrazným bodem geografického poznání, které i přes značné nedostatky přesáhlo svojí úrovní následující období středověku. Ptolemaios rovněž jako první zmiňuje existenci jakési jižní země, přičemž Indický oceán měl být vnitrozemským mořem mezi Afrikou, Asií a tímto kontinentem.¹⁰ Podobné monumentální dílo jako Ptolemaios sepsal rovněž Strabón (64 př. Kr.-19 po Kr.), jenž představuje starověký vrchol politické geografie.

Mocenská expanze starověkého Říma sice k podmanění větší části Asie nevedla, ale římské limity poznání přesto nezůstaly o asijský kontinent ochuzeny. Císař Hadrianus roku 166 po Kr. navázal přímý obchodní kontakt s Čínou poté, co jím vyslaná expedice dosáhla až přístavu v Kočincíně.¹¹ Římané rovněž jako první evropská civilizace poznali účinnost námořní cesty s využitím monzunových větrů. Na základě toho mohlo být vybudováno pravidelné námořní spojení mezi Rudým mořem a indickým pobřežím a římská obchodníci již nemuseli do Indie zdlouhavě putovat přes nehostinné oblasti

Střední Asie. Další rozvoj euroasijských obchodních a kulturních vztahů a tím i geografického poznání světa byl však zamezen postupným úpadkem římského impéria a jeho zánikem pod tíhou barbarského vpádu do Evropy.

Poprvé u břehů Ameriky

Pádem římského impéria nekončí pouze jedna velká epocha, ale rovněž doba dynamického geografického poznání světa. Středověk může být

z pohledu geografie skutečně po právu nazýván dobou temna. Praktické a vědecké postupy při zkoumání Země totiž na dlouhá staletí nahradilo církevní dogma. Geografické spisy antických autorů podložené objevnými cestami téměř upadly v zapomnění a nebyť arabských učenců, o nichž ještě bude řeč, byly by pro historii možná ztraceny i nadobro. Striktní biblická interpretace uplatňovaná na kulturním poli v době raného středověku vedla k formulaci absurdního patristického názoru na podobu světa. Podle něho měla mít Země plochý povrch se středem v Jeruzalémě a s rajským Edenem odkud měly vytékat čtyři hlavní světové řeky, Eufrat, Tigris, Nil a Indus či Ganga.¹

Paradoxně však právě v době středověku dochází k vůbec prvnímu dosažení amerického kontinentu a to Vikingy. Vikingská expanze motivovaná normanskými dědickými zvyklostmi byla zahájena již v raném středověku. O námořních a plavebních schopnostech Vikingů více než ilustrativně vypovídá plenění evropských měst od Londýna až po Pisu. Prvním objektem normanského zájmu v západním oceánu byl vedle Orknejských, Shetlandských a Faerských ostrovů Island. Existují domněnky, že Island byl objeven již roku 795 irskými mnichy, každopádně roku 874 byla zahájena kolonizace ostrova norskými Vikingy pod vedením Haralda Krásnovlasého poté, co ostrov někdy kolem roku 870 objevila skupinka kolonistů zahnaných mořskou bouří z Faerských ostrovů na volné moře. První zde založenou osadou se stal Rejkavík. Z Islandu vedla další cesta na ostrov Grónsko. Toho dosáhl roku 982 Erik Rudý a po tříletém průzkumu byla na jeho západním pobřeží (východní pobřeží permanentně pokryto ledem) rovněž zahájena kolonizace.

Americký kontinent jako první z Evropanů spatřil roku 986 jistý Bjarni Herjólfsson, jenž byl na cestě z Islandu do Grónska zahánán nepříznivým větrem na jihozápad, kde spatřil dosud neznámou zemi. Navzdory chuti posádky jí ale odmítl prozkoumat a aniž by vystoupil na její břeh se vydal zpět do Grónska. O této příhodě se dozvěděl ze ságy syn Erika Rudého, Leif Eriksson. Leif Eriksson vyplul k břehům neznámé země roku 1002 a jednotlivé krajiny, jež poznal, pojmenoval Helluland (Země plochého kamení), Maruland (Země lesů) a

Vineland (Země vína).² Na březích jisté řeky jeho výprava přezimovala a na jaře se vrátila zpět do Grónska. Podle tradičního výkladu našli Normané při jedné zastávce na pobřeží divoce rostoucí hrozny a na základě toho tuto zemi pojmenovali Vineland. Moderní výklad se ovšem přiklání k teorii, že název Vineland byl odvozen od výrazu „vin“ znamenající lučinu na břehu řeky. Archeologické průzkumy poté umísťují normanské plavby do oblasti dnešního Newfoundlandu.³ Po výpravě Leifa Erikssona podnikl plavbu do Ameriky i jeho bratr Thorvald. Během střetu s místními domorodými obyvateli byl ovšem smrtelně zraněn a o eventuálních dalších výpravách se již normanské ságy nezmiňují. Amerika tak zůstala zapomenuta až do konce 15. století.

Evropa se po celý raný středověk nacházela ve stavu hluboké geografické stagnace. Prvními, kdo alespoň částečně prolomili církevní geografické teorie, byli scholastikové Albertus Magnus (1200–1280) a Roger Bacon (1214–1294), jenž dokonce předpokládal existenci obyvatelné pevniny v nevelké vzdálenosti od pobřeží Španělska západním směrem.⁴ Jejich pokračovatelem se stal francouzský biskup z Cambrai Pierre d'Ailly (1350–1420), jenž byl prvním významnějším latinským geografickým učencem doby středověku. Ve svém díle *Imago Mundi* zastává myšlenku časově nenáročné cesty západním směrem od španělských břehů ke břehům Indie. Biskupovo učení v mnohém ovlivnilo Kolumba, jímž vlastněné *Imago Mundi* se se stovkami poznámek dochovalo v *Biblioteca Colombina* v Seville.⁵ I přes určité pokroky v době vrcholného středověku zůstalo geografické poznání evropské civilizace opřeno i nadále mnohými mýty a legendami. Ke vzniku bájných představ o podobě lidí, zvířat a krajin za evropskými horizonty položil základ svým tažením již Alexander Makedonský. Gaius Julius Solinus ve 3. století př. Kr. sepsal dílo *Polyhistor*, jež je shrnutím nejrůznějších příběhů podobného ražení. Z poloviny 14. století poté pochází slavná literární fikce Johna Mandevilly. Nejslavnější fikcí o dálných zemích se stala legenda o říši kněze Jana, jejíž dosažení bylo i jednou z motivací portugalských objevných plaveb 15. století. Legendu o říši situované mezi Persií a Čínou, v níž vládne křesťanský král Jan, zaznamenal

kronikář Otto z Freisingu, jemuž jí vyprávěl jistý syrský biskup roku 1145 v Itálii. Na legendu navázal roku 1170 literární falzifikát dopisu krále Jana, jenž byl adresován byzantskému císaři, papeži a Fridrichu Barbarossovi. Roku 1340 byla říše kněze Jana namísto do Asie situována do africké Etiopie. Další z legend vyprávěla o sedmi biskupech, kteří měli uprchnout z Iberského poloostrova před maurskou expanzí, v západním oceánu objevit ostrov a založit zde sedm měst obývaných křesťany.⁶ Množství podobných příběhů bylo stále živých nejen v době znovuzrození Ameriky, ale i v dobách mnohem pozdějších. Některé z mýtických ostrovů zmizely z námořních map dokonce až v hlubokém novověku.

Pomyslné dveře k poznávání Dálného Východu pootevřela až v první polovině 13. století paradoxně tatarská expanze, jež se zastavila až ve střední Evropě. Latinský západ hodlal využít náboženské vlažnosti mongolských hord a získat je na křesťanskou stranu. Roku 1245 proto papež Inocenc IV. vyslal ke dvoru velkého chána v mongolském Karakorumu františkánského mnicha Giovanniho del Plano Carpiniho a podobnou misi vedenou vlámským mnichem Vilémem z Rubruku (Rubruquis) s cílem získat chána na stranu křesťanské civilizace vypravil roku 1253 i francouzský král Ludvík IX. Oba mniši sice dorazili až do chánova sídla, kde byli vřele přijati, ale chána ke konverzi ke křesťanství nepřiměly.⁷

Velké oživení námořní plavby přinesly křížové výpravy na Blízký východ. Vedle zdokonalení stavby lodí a rozvoji námořnického umění byly nově kresleny i námořní mapy, tzv. portolany. Nekompletnějším znázorněním světa na konci středověké éry byl Katalánský atlas, seriál map, jenž dokončil roku 1375 Žid z Mallorky Abraham Cresques na základě informací misionářů a cest Marca Pola na Dálný východ, benátských a janovských plaveb při severoafrickém pobřeží a putování křížáků na Blízký a Střední východ. Není náhodné, že syn autora Katalánského atlasu, Jehuda Cresques, byl prvořadým kartografickým expertem na dvoře Jindřicha Mořeplavce.⁸

Nejslavnější a nejvýznamnější středověkou cestou za hranice Evropy se stalo v druhé polovině 13. století putování Marca Pola po Dálném východě, o němž je třeba zmínit se podrobněji, protože právě cestopis benátského kupce se stal geografickým podkladem pro mapu florentského astronoma a geografa Paola dal Pozzo Toscanelliho, jež zásadním způsobem vstoupila do dějin zámožských objevů. Rodina benátských kupců Polů vlastnila obchodní dům v Soldaji na Krymu. Bratři Niccoló a Matteo Polové se roku 1255 vydali na obchodní cestu z Benátek do Konstantinopole a dále do východních zemí. Původním cílem jejich putování byla sice Saraj, ale cesta je zavedla až do Buchary, kde se přidali k poselství mířícímu ke dvoru Velkého chána v Kambaluku (poblíž Pekingu). Chán Kublaj přijal benátské obchodníky vřele a na zpáteční cestu je vybavil listinami, v nichž vyzýval papeže, aby do jeho země poslal „několik stovek moudrých mužů znalých božího zákona a sběhlých v sedmi uměních“ učit jeho lid.⁹ Roku 1269 dorazili bratři Polové zpět do Benátek, kde čekali na volbu nového papeže, jemuž hodlali chánovy listiny předat. Až po dvou letech byl zvolen Řehoř X., jenž vyslal s kupeckou výpravou, jíž se tentokrát účastnil i Niccolův syn Marco, do říše velkého chána i dva kněze s christianizačními úkoly. Ti však nebyli s to překonat překážky náročné cesty a brzy se vrátili zpět do Evropy. Křesťanská misie tak skončila ještě dříve než vlastně začala a přitom je vysoce pravděpodobné, že kdyby misionáři překonali útrapy cesty a do Kambaluku dorazili, mohla se konverze chána a jeho lidu ke křesťanství uskutečnit. To však nezměnilo nic na tom, že chán Kublaj trojici kupců vřele přivítal a zahrnul ji přepychem. Oblíbil si především mladého Marka, jenž se záhy naučil několik jazyků jeho říše a mohl tak vstoupit i do jeho služeb. Během putování po nejvzdálenějších provinciích poznal bohatství chánovy říše, jejímž skutečným skvostem byl chánův sídelní komplex v Kambaluku. Zdejší zimní palác popisuje Polo slovy: „Nachází se zde zdí obehnané obrovské náměstí, jehož jedna strana je jednu míli dlouhá, v každém rohu náměstí se nachází ten nejkrásnější a nejbohatší palác, navíc v polovině každé strany jsou další paláce podobné těm v rozích, všechny jsou plné zbroje,

uvnitř tohoto náměstí je další náměstí obehnané zdí, kolem níž je také osm paláců sloužících jako zbrojnice, ve středu všeho se nachází palác, největší co byl kdy spatřen, jehož vnitřní stěny jsou pokryty zlatem a stříbrem, a na nichž jsou krásné namalované obrazy dam, rytířů, draků, zvířat a ptáků, sál je tak veliký, že zde může hodovat 6 000 mužů, krása a velikost paláce jsou takové, že by ho nikdo na světě nepostavil lépe, střecha se blyští jako krystal, za palácem jsou veliké domy, kde jsou uchovávány poklady a kde žijí chánovy dvorní dámy a konkubíny“. ¹⁰ „Všichni princové na světě nevládní dohromady takové bohatství.“¹¹

Dvanáct let cestoval Marco Polo po Dálném východě a až poté se s otcem a strýcem vrátil pryč k nelibosti chána zpět do Evropy. Během plavby přes Indický oceán mu bylo navíc ctí dělat společnost mongolské princezně Kogatin plující za sňatkem do Persie. Během zpáteční cesty se Polo zmiňuje o ostrovu Madagaskar: „Madagaskar je ostrov nacházející se asi tisíc mil od Sokotry, vězte, že tento ostrov leží tak daleko na jihu, že lodě nemohou plout dále tímto směrem nebo navštívit jiné ostrovy tímto směrem kromě právě tohoto ostrova, a to proto, že mořský proud jižním směrem je tak silný, že lodi, které by se o to pokusily, by se již nikdy nevrátily zpět.“¹² Trojice kupců se vrátila do Benátek roku 1298. Marco Polo ihned vstoupil na straně svého rodného města do války s Janovem a ještě téhož roku byl zajat v námořní bitvě u Curzoly. Spoluvězeň Rustichello přiměl Marca Pola, aby mu vyprávěl a diktoval své zážitky z cest. Vznikl tak nejslavnější středověký cestopis, Milion, některými stále považovaný za snůšku lží a výmyslů benátského cestovatele s bujnou fantazií. Ale i přesto v následujících desetiletích navázala na Marca Pola celá řada misionářů, kupců a diplomatů snažících se v Orientu získat spojence proti nastupující expanzi osmanských Turků ve Středomoří. Milionem opěvované zlatem a stříbrem pokryté střechy chrámů a paláců a drahými kameny a kořením oplývající země Velkého chána byly rovněž jednou z hlavních motivací expedic janovského rodáka ve službách španělských veličenstev, Kryštofa Kolumba. Kolumbus byl cestopisem zcela jistě velmi ovlivněn. Především

zprávy o ostrově Cipango, jenž Polo popsal slovy: „Tu jest zlata veliké množství, král toho ostrova má krásný palác, veškerý zlatem velmi dobrým pokryt, okna všechna toho paláce zlatem jsou okrášlena, podlahy komnat zlatými plechy jsou pokryty a ty plechy jsou dva prsty tlusté...“¹³ mu dodávaly odhodlání ke zdolání západního, dosud nikým nepřekonaného oceánu stejně jako popis ostrova Jáva: „Tento ostrov je nesmírně bohatý. Mají zde pepř, muškátové ořechy, hřebíček a zázvor, ve zkratce všechno koření, na něž by si člověk vzpomenu.“¹⁴ Výrok: „Nepopsal jsem polovinu toho, co jsem viděl“¹⁵, jež Marco Polo vyřkl na smrtelné posteli 8. ledna roku 1324, když ho nejbližší příbuzní prosili, aby z cestopisu odstranil vše co přesahuje skutečnost, byl nadějí, že země Velkého chána skýtají ještě mnohem větší bohatství než si i věrný čtenář Polova cestopisu dovedl představit.

Informace o cestách Marka Pola zahrnul do svého díla *Rerum Ubique Gestarum* dokonce i Aeneas Silvius Piccolomini (1405-1464), Pius II. Papež shrnul dosavadní geografické znalosti včetně poznatků Ptolemaiových a zároveň vyslovil názor, že je možné obeplout Afriku a dosáhnout tak Indie.¹⁶ V polovině 14. století však výpravy cestovatelů, obchodníků a misionářů do Asie v důsledku Černé smrti, morové nákazy, jež v některých částech Evropy vyhubila i polovinu veškeré zdejší populace, dále kulturním uzavřením Číny po mocenském převratu roku 1386 a také v důsledku vytvoření osmanské mocenské hradby na Blízkém východě ustaly.

Velký význam pro středověkou geografii měli vedle kulturně latinských cestovatelů i Arabové. Nejenže uchovali pro Evropu dílo Aristotela a dalších velikánů antické filosofie, ale rovněž spisy Claudia Ptolemaia. Arabští geografové a obchodníci se zcela běžně pohybovali mimo hranice světa známého Evropanům a přesahovali je výpravami do nitra Afriky a plavbami na Dálný Východ. Otcem arabské geografie byl Jakubí (přelom 9. a 10. století). Masúdí (10. století) dokázal procestovat během svého život téměř celý muslimský svět od Španělska po Čínu, jako první arabský cestovatel se dostal až k Aralskému jezeru a zdá se, že navštívil i ostrov Madagaskar. Idrísí (1100-

1164) proslul jako geograf působící ve službách sicilského krále Rogera II., pro něhož v Palermu kreslil námořní mapy. Největší osobností arabského geografického učení byl poté Ibn Battúta (1302-1377). Pocházel z muslimského Tangeru a „byl jediným středověkým cestovatelem, který navštívil země všech muslimských vládců své doby a vedle toho i země „nevěřících“ jako Konstantinopol, Ceylon a Čínu“.¹⁷ Vedle asijských zemí Dálného východu se dostal během svých afrických putování až k řece Niger a bájnemu městu Timbuktu na jeho břehu. Ibn Battúta byl „vrcholným příkladem geografa, jehož zeměpisné znalosti byly dosaženy naprosto skrze osobní zkušenosti.“¹⁸

Historickou spojnici mezi cestami Marka Pola a portugalskými plavbami podél pobřeží Afriky do Asie byly cesty dobrodruhů jakým byl například benátský šlechtic Nicolo Conti. Definitivní nástup evropské expanze přichází roku 1415, jenž mnozí historikové považují za zlomové datum evropské mořeplavby. Tzv. století zámořských objevů uvozují portugalští mořeplavci, jež své plavby sice orientovali prozatím pouze podél afrických břehů, ale velikým dílem přispěli k rozvoji evropského geografického poznání a mořeplavectví, jehož dědictví se stalo školou objevitele Ameriky, Kryštofa Kolumba.

Princ zvaný „Mořeplavec“

Portugalsko bylo v průběhu 15. století jednou z hlavních námořních mocností Evropy. Právě portugalskými námořními aktivitami začíná tzv. století zámořských objevů, jež vyústilo nejen ve „znovuobjevení“ amerického kontinentu, ale zároveň v realizaci východní cesty do Asie. Portugalské námořní výpravy byly nerozlučně spjaty s vládnoucí dynastií Avis, jejímž zakladatelem byl Jan I. Veliký (1385–1433), jehož manželkou se stala anglická princezna Filipa z Lancasteru. Daleko významnější osobností portugalských dějin první poloviny 15. století byl však jeho čtvrtý syn, celkově pak pátý potomek, princ Jindřich, jenž se narodil roku 1394.

Princ Jindřich vstoupil na scénu světového dění roku 1415, kdy jeho otec podnikl dobovačné tažení na Ceutu. Ceuta byla významným obchodním centrem a strategickým přístavem situovaným na severním pobřeží Maroka se staletí trvající tradicí. První opevnění zde bylo postaveno již za byzantského císaře Justiniana v 6. století, kdy byla nazývána ještě jako Septa, podle sedmi vrcholů, jež se na poloostrově, na němž se přístav nacházel, tyčily. Kronikář vlády krále Jana I. Gomez Eannes Azurara o ní prohlásil, že „Ceuta byla klíčem k celému Středozevnímu moři“.¹ Portugalský útok na tuto perlu Středomoří nezastavila ani nenadálá smrt královny Felipy, jež podlehla morové nákaze. Naopak, na její poslední přání vyplula portugalská flotila čítající 33 galér a dalších desítek podpůrných a zásobovacích lodí s požehnáním papeže, který výpravu „posvětil“ jako tažení proti nevěřícím, vstříc marockému přístavu 25. července na svátek sv. Jiří. Ceuta, jejíž obraně velel guvernér Zalá ben Zalá, ani přes pomoc okolních arabských panovníků, především krále z Fezu, portugalskému ataku neodolala a kapitulovala.

Při obléhání se nad míru osvědčili i královští synové. Princ Jindřich údajně podlomil morálku protivníka tím, že vrženým kopím zabil nejstatnějšího z maurských bojovníků, gigantického černocho, jenž bojoval celý nahý a na portugalské obláhele házel obrovské kameny. Po dobytí Ceuty byl princ Jindřich pasován na rytíře a vysloužil si i titul vévody z Viseu. Do budoucna měl však pro Jindřicha ještě větší význam než získání poct a titulů fakt, že se od

maurských zajatců z Ceuty dozvěděl o karavanních trasách vedoucích z Tunisu do legendárního města Timbaktu na březích řeky Senegal, považované soudobými geografy za horní tok řeky Nilu, a o zlatem oplývající Gambii. O městě Timbaktu podal informace ve svém díle především arabský geograf a cestovatel Ibn Battuta, jenž se zmiňuje o tom, že v Timbaktu zemřel slavný granadský básník Abu-Isha-es-Sahili. Granadský Maur Leo Africanus zase tvrdil, že jistý granadský architekt postavil v Timbaktu místní královský palác a kamennou mešitu.² Pokud znamenalo pro Portugalce dobytí Ceuty dobytí brány Středomoří, pro prince Jindřicha se Ceuta stala díky informacím zde získaným branou pro jím vedené námořní expedice.

Roku 1418 se princ ocitl v Ceutě podruhé. Přístav byl totiž obležen maurskými vojsky a to jak na pevnině, tak na moři, odkud na Ceutu útočila flotila granadského panovníka. Princ Jindřich ovšem opět prokázal své vojenské schopnosti a po osvobození Ceuty rázem stoupl jeho renomé v očích všech evropských panovníků. Mladého prince žádal o pomoc proti expandujícím osmanským Turkům roku 1421 dokonce i byzantský císař Manuel Palaiologos. Oslavovaný princ ale všechny nabídky odmítl a poté, co získal od svého otce titul guvernéra jižní portugalské provincie Algarve, zahájil realizaci svých plánů průzkumu západoafrického pobřeží.

Sídlem prince se stal Sagres na Mysu sv. Vincenta „tam kde se spolu střetávají dvě moře, tj. velký oceán s mořem Středozezemním“ asi jednu leguu³ od kruhové svatyně, jíž zde nechali vystavět keltští kněží Druidové. Sagres se stal na dlouhá desetiletí až do princovy smrti „vrchním velitelstvím portugalských expanzí.“⁴ V Sagresu se princ obklopil nejen nejlepšími portugalskými kapitány a kormidelníky, ale i kosmografy, astronomy a matematiky, z nichž mnoho bylo židovského původu a někteří dokonce i španělskými Maury. Přední osobností tohoto „mozkového trustu“ byl Žid z Mallorky Jehuda Cresques zvaný mistr Jacome⁵, syn autora slavného Katalánského atlasu Abrahama Cresquesa. Od konce dvacátých let 15. století vysílal princ Jindřich každý rok dvě až tři lodě k průzkumu západoafrického

pobřeží. Na první pohled se zdá být velikým paradoxem, že princ Jindřich získal přízvisko „Mořeplavec“, když na žádné objevné plavbě aktivně neparticipoval a nejdále se plavil k severoafrickému pobřeží, ale přesto mu toto přízvisko patří plným právem. Právě on byl jím, kdo do objevných plaveb vnášel počáteční impulsy, a kdo se zasloužil o rozvoj portugalského námořního vědění. Kromě neúnavného organizování objevných plaveb založil totiž i astronomickou observatoř, kosmografickou školu a námořní akademii, první instituce tohoto druhu v Portugalsku.⁶ Veškeré námořní výpravy a vědecké ústavy poté navíc financoval ze svých vlastních finančních prostředků, což ho na sklonku života přivedlo téměř na pokraj bankrotu. Jeho poměrně velké dluhy museli zaplatit jeho příbuzní na královském dvoře.⁷ Velkým dílem se na povznesení portugalského mořeplavectví podílel i Jindřichův straší bratr Pedro, jenž putoval po Evropě a shromažďoval geografické a kartografické materiály. Do Portugalska se vrátil až po 12 letech, během nichž navštívil vedle Britských ostrovů, Francie, Janova nebo Benátek i Palestinu nebo Dánsko. Do Sagresu přivezl mimo jiné i vydání knihy o putování Marca Pola po Dálném Východě.⁸

V době nástupu portugalské námořní expanze byl dosavadní limitem evropského průzkumu na západoafrickém pobřeží mys Non nacházející se na zeměpisné šířce Kanárských ostrovů. Prvními úspěchy princem vedených průzkumů se stalo objevení ostrovů Porto Santo a Madeira. Dva ze členů královského dvora, João Gonsalvez Zarco a Tristão Vaz Teixeira, byli roku 1420 vysláni na průzkum pobřeží vzdálené Guiney, ale mořská bouře je zanesla k ostrovu Porto Santo, asi 40 námořních mil od Madeiry. Oba ostrovy byly spíše „znovuobjeveny“ než objeveny, jelikož jejich poloha byla zakreslena na benátských námořních mapách pod jmény Ostrov dřeva a Ostrov pustiny již roku 1351 a ve 14. století ostrovů dosáhl i jistý Angličan Robert Machin. Až do roku 1827 se ovšem Portugalci považovali za první objevitele ostrovů. Hlavní přístav na Madeiře byl pojmenován Funchal, tedy místem, kde roste fenýkl (portugalsky „funcho“). Madeira se stala hospodářsky výnosným ostrovem. Dováželo se odtamtud dřevo, hlavně cedru a tisu, kukuřice, pšenice, oves, med,

vosk, víno a cukrová třtina, jíž sem nechal importovat ze Sicílie princ Jindřich⁹, žilo zde veliké množství králíků a divokých kanců a pobřežní vody byly bohaté na ryby.

Dalším významným úspěchem se ukázalo být dosažení Azorských ostrovů. Stejně jako Madeira a Porto Santo, i Azorské ostrovy byly zakresleny na italských námořních mapách z roku 1351. Skutečné „dobyetí“ ostrovů však proběhlo až za prince Jindřicha. Roku 1431 podnikl výpravu s cílem nalezení Azor Gonzalo Velho Cabral. Cabral dosáhl ostrova, jenž byl na italských mapách označen jako Uovo (Vejce) a pojmenoval ho Santa Maria. Od roku 1444 byly objeveny i další ostrovy San Miguel, Terceira, San Jorge, Graciosa, Fayal, Pico, Flores a Corvo. Obyvatelé ostrova Corvo tvrdí, že objevení Nového světa se pojí k jejich domovině, jelikož výběžek pevniny, který se táhne směrem na severozápad do oceánu připomíná osobu s nataženou rukou ukazující na západ a že právě tento neobyčejný výběžek vzniklý vulkanickou činností signalizoval evropským mořeplavcům, že tímto směrem existuje další kontinent. Souostroví dostalo později název Azory podle hojného výskytu jestřábů (portugalsky „acores“). Rovněž Azorské ostrovy byly hospodářsky velice výnosné. Princ Jindřich sem importoval stejně jako na Madeiru cukrovou třtinu, jež mohla být díky příhodnému podnebí sázena a sklízena i dvakrát do roka.

Průzkum samotného afrického pobřeží byl dlouhá léta limitován bariérou jménem Mys Bojador. Portugalští námořníci říkali, že „za tím mysem nejsou žádní lidé, ani žádná obydlí. Země je stejně písčitá jako libyjská poušť, bez vody, stromů a trávy. Moře je tam tak mělké, že míli od pobřeží není hlubší než na délku paže. Proudů jsou tam tak silné, že loď, která by se do nich vydala, nikdy by se nevrátila. Právě proto se naši předkové neodvážili nikdy ten mys obeplout.“¹⁰ Prvním kapitánem, jenž legendami opředený mys zdolal byl až Gil Eannes roku 1434. I on se však při svém prvním pokusu pověstí nejspíš zalekl, a když dosáhl Kanárských ostrovů, vrátil se zpět do Portugalska. Princ Jindřich mu tehdy řekl: „Pokud je zde sebenepatrnější oprávnění pro příběhy, které námořníci vyprávějí, nebudu Vás obviňovat, ale vyplujte znovu a neberte zřetel

na jejich názory, pro milost boží.“¹¹ Gil Eannes hned při následující výpravě mysu Bojador skutečně dosáhl a jako důkaz, že vystoupil na pobřeží za ním se rozprostírající přivezl z výpravy květiny, jež připomínaly růže rostoucí v Portugalsku. Na další výpravě o rok později poté Gil Eannes vyvrátil veškeré legendy. V písku na pobřeží totiž spatřil stopy velbloudů a lidí, což vyvrátilo domněnky, že země na jih od mysu je neobyvatelná. Kronikář Azurara o mnoho let později napsal: „Jednou z věcí, o nichž říkali, že brání plavbě do oněch končin, byly proudy tak silné, že se žádná loď nemohla odvážit po těch mořích plout, a teď vidíte jaký to byl omyl, neboť jste svědky toho, že lodi plují tam a vracejí se odtamtud jako kdekoliv jinde na moři. Dále říkali, že země je písčitá a bez obyvatel. Je pravda, že se nemýlili docela, pokud jde o písčitou půdu. Ale pokud jde o osídlení, viděli jste, že je tomu naopak, neboť obyvatelstvo toho kraje vidíte denně na vlastní oči...mýlili se rovněž o hloubce moře, zjistilo se, že je tomu naopak.“¹²

Námořní výpravy podél afrického pobřeží přibrzdily na určitou dobu důsledky válečného tažení do severoafrického Tangeru roku 1437, jež vedl král Eduard (1433-1438). Portugalská armáda v tváři tvář Zalá ben Zalá, jenž bránil před 22 lety neúspěšně Ceutu, podruhé neuspěla a byli naopak ochránci města obležena. Situace Portugalců byla tak kritická, že byli dokonce „nuceni zabít své koně, aby měli co jíst, a koňská sedla používat jako otop, aby si mohli koňské maso uvařit.“¹³ Nakonec museli přistoupit na předběžné mírové podmínky, jež je zavazovaly „nalodit se, ovšem beze zbraní, koní a zásob, vydat Ceutu se všemi maurskými zajatci, za což měl ručit portugalský král, který měl jménem své země dále uzavřít s barbary stoletý mír, a to jak na moři, tak na pevnině, přičemž jako rukojmí byli barbary drženi princ Fernão a dvanáct portugalských šlechticů dokud nebude Ceuta i zajatci vydáni.“¹⁴ Portugalští zajatci byli převezeni do Fezu, kde byli nuceni pracovat v královských zahradách svázáni řetězy a přežívat na denní dávce pouhých dvou krajíců chleba, čekající, že mírové podmínky budou splněny a oni propuštěni. Tak se ovšem nestalo. Portugalské cortesesy odmítly Ceutu vydat. Princ Fernão nakonec

zemřel v zajetí na úplavici roku 1443. Neúspěch při obléhání Tangeru a ztráta bratra Fernãa těžce zhoršily již tak špatné královo zdraví a byly jedním z hlavních faktorů jeho smrti roku 1438. Smrt otce a strýce postihly těžce i prince Jindřicha, jenž až do roku 1441 nevyslal jedinou loď k dalším průzkumům.

Až roku 1441 vyplula expedice pod velením kapitánu Antão Goncalvese a Nuño Tristãa. Výprava dosáhla Arguimského zálivu a co bylo pro vývoj dalších plaveb důležitější, podařilo se jí chytit i první domorodce, kteří byli jako otroci odvezeni do Portugalska. Arguimský záliv byl pro několik dalších let hlavním cílem portugalských plaveb. Princ Jindřich zde nechal roku 1448 vybudovat vůbec první portugalskou pevnost na západoafrickém pobřeží a od roku 1441, kdy založil obchodní společnost pro obchod s africkým pobřežím se sídlem v Lagosu, sem směřovalo velké množství lodí s cílem získávat domorodé obyvatelstvo pro rozvíjející se obchod s otroky.

Do Lagosské společnosti začalo kapitálově vstupovat i doposud pasivní měšťanstvo. Objem investic vkládaných do objevných plaveb se tím zvýšil. Sám princ Jindřich měl nejen právo udílet povolení každé lodi, jež k africkým břehům vyplula, ale i právo zisku jedné pětiny z veškerého obrátu z expanzí. Získané finance však neinvestoval do přepychového života (podle zpráv kronikáře Azurary žil více než střídmě), ale do dalších objevných plaveb. Rozvíjející se obchod s otroky však znamenal budoucí léta i negativně. Kapitáni vysílaných lodí se totiž soustředili spíše na odchyt otroků než na průzkum dosud neznámého pobřeží a než se jim vždy podařilo chytit dostatečný počet domorodců, jenž by výpravu finančně zhodnotil, byly již téměř všechny zásoby vyčerpány a nezbývaly již na nové průzkumy. Obchod s otroky navíc nedosáhl nikterak závratných dimenzí. Podle zpráv kronikáře Azurary bylo do roku 1453, tedy do data, kdy kroniku o dobývání Guineje dokončil, přivezeno do Portugalsko pouhých 927 otroků. Monopolní práva na obchod s otroky a kolonizaci západoafrického pobřeží si přesto král Alfonso V. (1438–1481) nechal roku 1452 potvrdit bulou od papeže Mikuláše V.

Na další posun si tak princ Jindřich musel počkat až do roku 1445, kdy Dinis Dias, zakladatel slavného rodu, dosáhl ústí řeky Senegal, dále Zeleného mysu a doplul až do Gambie v oblasti dnešního Dakaru. Roku 1455 vyplul z Portugalska benátský mořeplavec Alvise Cadamosto. Cadamosto dosáhl stejně jako Dias řeky Senegal, kde ho uchvátily rozdíly mezi obyvateli a zeměmi na jejích opačných březích: „Na jižním břehu byli lidé velice černí, mužní a dobře tělesně stavění, země byla porostlá zelení, lesy a byla velmi úrodná, na severním břehu byli lidé hubení, snědí a malí, země poté suchá a neúrodná.“¹⁵ Přibližně ve vzdálenosti 50 leguí od ústí řeky Senegal jižním směrem dosáhl Cadamosto země, jež byla domorodci nazývaná Budomel. Místním panovníkem byl Cadamosto vřele přijat a v jeho společnosti poté strávil téměř celý měsíc. Poté pokračoval v průzkumech a dosáhl až řeky Gambie. Místní domorodci na rozdíl od těch předešlých již tak přátelští nebyli. „Věřili, že běloši pojídají lidské maso a že zde pouze odchyťávají černochoy, aby je pak mohli sníst.“¹⁶ Přesto po tři následující týdny Cadamosto prozkoumával břehy řeky Gambie plujíc proti jejímu proudu. Zpět na pobřeží a do Portugalska se vrátil až poté, co jeho posádku zasáhla neznámá horečnatá nemoc. Cadamosto během své výpravy zaznamenal i další neobyčejný jev. „Spatřil hrocha, který nebyl do té doby Evropanem, vyjma břehů Nilu, nikdy spatřen.“¹⁷

Na Cadamostovu expedici úspěšně navázal Diogo Gomes, jehož domorodci po dosažení ústí řeky Gambie dovedli až do 500 mil vzdáleného města Kantor na jejím jižním břehu. Když se Gomes tázal, kde vzali místní lidé tolik zlata, domorodci mu odpověděli, že existuje jistá východní země, kde žijí běloši, že místní král má před vchodem do svého paláce „obrovskou hroudu zlata, která je tak veliká, že by jí stěží uneslo dvacet mužů“¹⁸ a že vlastní veškeré zlaté doly v zemi. Domorodý král Nomimansa, jenž se o Gomeze během pobytu v Kantoru staral, vyslovil před Gomezovým odjezdem přání, že by byl rád pokřtěn a přijal křesťanské jméno Jindřich na počest portugalského prince a v osobním dopise poté žádal prince Jindřicha, aby mu poslal s další

výpravou také sokola, o němž se od Portugalců dozvěděl, že je v Evropě používán k lovu drobnějších ptáků.

Po návratu Gomeše do Portugalska ovšem žádná další flotila po dlouhou dobu vyslána nebyla. Roku 1458 totiž uspořádal král Alfonso V. mohutnou výpravu 220 lodí s 25 000 muži na palubě proti severoafrickému městu Alcázar Seguer, jíž se účastnil i princ Jindřich, a na vysílání průzkumných expedic tím pádem nebyl jak dostatek finančních prostředků, tak námořníků. Gomešova výprava tak byla poslední významnou výpravou, jež byla pod patronací Jindřicha Mořeplavce podniknuta. Princ zemřel 13. listopadu roku 1460 v Sagresu. Britský historik Charles Raymond Beazley na jeho památku poznamenal, že „pokud Kolumbus přinesl Kastilii a Leonu Nový svět roku 1492, pokud da Gama dosáhl Indie roku 1498, pokud Dias obeplul Bouřlivý mys roku 1486 a pokud Magalhães obeplul celý svět v letech 1520-1522, jejich učitelem a mistrem nebyl nikdo jiný než Jindřich Mořeplavec.“¹⁹

K mysu Dobré naděje

Objevné plavby započaté princem Jindřichem Mořeplavcem pokračovaly v předešlé intenzitě až po roce 1469. Král Alfons V. se totiž zabýval více než o objevné cesty řešením nástupnické otázky ve španělských královstvích.¹ Až roku 1469 bylo monopolní právo na obchod s africkým pobřežím pronajato za poplatek 500 cruzados ročně Fernão Gomezovi s podmínkou, že bude každý rok prozkoumáno dalších 100 leguí dosud neznámého afrického pobřeží. Koruna si ve smlouvě dále vyhradila monopol na obchod se slonovinou, z něhož proudily do královské poklady nemalé příjmy. Portugalské objevy tak pokračovaly podle předem stanovených ročních limitů. Roku 1470 bylo dosaženo Pobřeží slonoviny, roku 1471 Zlatonosné pobřeží, dalšího roku Fernando Pó objevil v Guinejském zálivu po něm pojmenovaný ostrov, následujícího roku byl poprvé zdolán rovník a posledního roku trvání monopolního práva dosáhly mořeplavci v portugalských službách 2.⁰ jižní zeměpisné šířky. Po vypršení monopolu ho král pronajal Gomezově synovi. Na jednotlivých částech nově prozkoumaného pobřeží se mezitím úspěšně rozvíjel obchod s komoditami, podle nichž tyto oblasti dodnes nesou svá jména (Pobřeží slonoviny, Zlatonosné, Pepřonosné a Otročí pobřeží).

V centru Zlatonosného pobřeží byla poté roku 1482 postavena za vlády krále Jana II. Dokonalého (1481-1495) pevnost Elmina neboli São Jorge da Mina.² Pevnost vybudovali členové posádek výpravy 12 lodí, jíž velel Diego Azambuja. Budování opěrného bodu měla za svůj cíl „založit stálé sídlo, které by sloužilo jako útočiště proti nepřítelům pro ty, co připlují na pobřeží, a jako skladiště pro jejich obchodní zboží.“³ Azambujovy výpravy se možná účastnil i Kryštof Kolumbus, ale tato informace je jen těžko ověřitelná a dokazatelná. Jako mnohem pravděpodobnější se jeví spíše to, že janovský rodák v následujících letech po vybudování pevnosti oblast Zlatonosného pobřeží několikrát v portugalských službách navštívil.

Král Jan II. vznesl také podnět, aby byl dosah portugalských průzkumů vyznačen na pobřeží umístěnými speciálními kamennými pilíři ve tvaru kříže nazývanými padrãos. „Tyto pilíře měly vpředu vytesán královský erb, po stranách poté jméno vládnoucího krále a objevitele a datum objevu a to v portugalském a latinském jazyce.“⁴ První padrão vztyčil Diego Cão roku 1484 u ústí řeky, jíž domorodci nazývali Mani-Kongo. Portugalci jí podle vztyčeného pilíře pojmenovali Rio da Padrão, ale později byla přejmenována na řeku Zaire podle zkomoleniny domorodého slova označujícího řeku, „nzadi“. Cãoovy výpravy se tehdy účastnil i později konstrukcí světového globu proslavený Martin Behaim. Diego Cão pokračoval v průzkumech až k Mysu sv. Marie na 13.⁰ jižní zeměpisné šířky. Když se na zpáteční cestě opět zastavil v ústí řeky Zaire, byl místním domorodým panovníkem požádán, aby byla do jeho země vyslána christianizační mise. Na cestu do Portugalska poté vyslal jednoho ze svých poddaných jménem Cacuta, aby zde byl pokřtěn. Cacuta skutečně pokřtěn byl. Získal křesťanské jméno João po portugalském králi a příjmení da Silva po královském komořím.⁵ Spolu s ním byli pokřtěni i další domorodci, kteří ho doprovázeli. Cacuta alias João da Silva se naučil portugalsky a do svého rodného kraje se vrátil roku 1490. S výpravou do Konga tehdy plula již i christianizační misie. V Kongu byl postaven Kostel sv. Kříže a královský pár Konga při křtu přijal jména svých portugalských protějšků, Joãa a Eleonory. Vnukové konžského krále absolvovali vzdělání již v Portugalsku a oba se stali biskupy.⁶ Kongo se tak i přes občasný odpor domácího obyvatelstva etablovalo jako křesťanské království a v jistém podřízeném vztahu vůči Portugalsku vstoupilo i do následujícího 16. století.

Během jedné z dalších afrických plaveb získal Alfonso Aveiro od jistého domorodého panovníka vládnoucího na území dnešního Beninu informace, že ve vzdálenosti dvacetiměsíčního pochodu po souši směrem na východ se rozkládá království mocného panovníka jménem Ogané, jenž je svými poddanými uctíván stejně jako papež křesťany. Portugalci se domnívali, že po desetiletích pátrání konečně narazili na stopu říše kněze Jana. Kosmografové

vypočítali, že dvacetiměsíční pěší cesta by měla odpovídat 300 leguám a předpokládali, že po uražení této vzdálenosti po souši směrem na východ by měli dosáhnout Etiopie a říše kněze Jana. Král Jan II. vyslal k ověření této domněnky ihned dvě expedice. Roku 1487 opustil Lisabon v čele flotily dvou karavel Bartolomeo Dias. Bartolomeo Dias pocházel ze slavného námořnického rodu Diasů. João Dias byl jedním z prvních, kdo po Gilu Eannesovi obepluli Mys Bojador, Lorenço Dias jako první portugalský kapitán dosáhl Arguimského zálivu, Dinis Dias poté Zeleného mysu a černošské části Afriky.⁷ Bartolomeo Dias plul od počátku své výpravy tak, aby se vyhnul častému bezvětří v Guinejském zálivu a od mysu Palmas zamířil přímou cestou k ústí řeky Kongo. Po úspěšném obeplutí jižního cípu Afriky poté pokračoval až k ústí Velké rybí řeky, již pojmenoval jako Rio do Infante. Nedostatek zásob a posádka na pokraji vzpoury ho však donutily loď obrátit a vrátit se zpět do Portugalska. Na zpáteční cestě byla flotila stižena silnou mořskou bouří, na základě níž Dias pojmenoval domnělý nejjižnější cíp Afriky jako Cabo Tormentoso neboli Bouřlivý mys. Diasovým návratem a výsledkem jeho expedice potěšený král Jan II. však pod dojmem otevření východní cesty do Indie přejmenoval mys na mys Dobré naděje.⁸

Paralelně s Diasovou výpravou byla vyslána rovněž dvoučlenná expedice Affonso de Paiva a Pero de Covilhãa, zkušených cestovatelů znalých arabského jazyka. Paiva s Covilhãem se plavili přes Rhodos do Alexandrie a poté přes Rudé moře až do Adenu, kde se jejich cesty rozdělily. Paiva putoval dále směrem do Etiopie, zatímco Covilhã se vydal směrem k malabarskému pobřeží Indie. Zde navštívil Kalikat a poté se přes Gou a Ormuz vrátil na východoafrické pobřeží a zavítal do Sofaly. Zde získal cenné informace o ostrovu Madagaskar, Araby nazývaném jako Měsíční ostrov. Po návratu do Egypta zjistil, že Paiva zemřel aniž by zanechal o svém putování zprávu, a sepsal proto dopis portugalskému králi, v němž ho ujistil, že „lodě, které poplují jižně podél pobřeží Guineje, si mohou být jisté, že dosáhnou konečného cípu kontinentu pokud vytrvají v jižním kurzu, a až se dostanou do východního

oceánu, mají se ptát po Sofale a Měsíčním ostrově.“⁹ Covilhã se již do rodné země nikdy nevrátil. Dožil v oblasti dnešní Etiopie, kde strávil celých 33 let.

Diasova a Covilhãova expedice definitivně potvrdily, že je Indie možné dosáhnout obeplutím Afriky. Otevřely cestu k pohádkově bohatému indickému pobřeží a vůbec celé Asii. Je však až paradoxem, že jak krátce trvaly přípravy Diasovy a Covilhãovy expedice s cílem zodpovědět poslední otázky ohledně putování do říše kněze Jana, tak dlouho Portugalcům trvalo než po jejich zodpovězení obrazně řečeno sklidili plody svého úsilí. Ačkoliv i ty nejmenší pochybnosti ohledně realizace plavby do Indie obeplutím Afriky byly odstraněny již na počátku 90. let 15. století, trvalo Portugalcům ještě dalších několik let než se k indickým břehům skutečně odvážili a vypravili da Gamovu expedici. Během této doby se však centrum zámořského dění přesunulo do země jejich iberských sousedů. Nikoliv na východ, nýbrž na západ totiž obrátil kormidlo světového dění janovský rodák Kryštof Kolumbus.

Mládí janovského rodáka

Životní příběh objevitele Západní Indie začíná roku 1451. Toho léta či nadcházejícího podzimu (někdy mezi 25. srpnem a koncem října) porodila Susanna Fontanarossa svému manželovi Domenicovi Colombovi prvního syna, Cristofora. Oba rodiče pocházeli z tkalcovských rodin a v řemeslu svých otců pokračovali i během svého života. Domenico přišel do Janova roku 1440, nedlouho poté, co se stal z tovaryše mistrem, a zdědil zde dům poblíž východní městské brány Porta dell' Olivela.¹ Susannu pojal za svou manželku o pět let později. Cristoforo nebyl jejich jediným synem. Po jeho narození přibyli do rodiny i mladší synové Bartolomeo, Giovanni a Giacomo (ve Španělsku později známý pod jménem Diego) a dcera Bianchinetta. Pouta v rodině Kolumbů byla, jak se v budoucno ukázalo, velice úzká. Bratr Giovanni doprovázel Cristofora na jeho třetí výpravě do Nového světa, kdy velel jedné z karavel, Diego zase na druhé výpravě, kdy ovšem svého staršího bratra přesvědčil o tom, že byl nejenom prachbídým námořníkem, ale i neschopným kolonizátorem. Přesto se Kolumbus snažil zajistit svému o 17 let mladšímu bratrovi nadprůměrné živobytí. Veškeré jeho snahy získat pro něj biskupský stolec se ovšem ukázaly jako marné.² Vraťme se ale o několik desetiletí zpět do Janova. Roku 1455 již rodina bydlela na jiném místě poté, co se přestěhovala do domu u janovské brány Porta Sant Andrea. Roku 1470 poté změnila i město, když si pronajala dům v nedaleké Savoně, kde si Cristoforův otec vedle tkalcovského řemesla přivydělával i jako obchodník s vínem a sýry.

Ačkoliv existují nejrůznější hypotézy a dohady o původu Kryštofa Kolumba, podle notářských záznamů je zcela evidentní, že malý Cristoforo pocházel právě z Janova. I přesto je však často místo jeho původu situováno do nejrůznějších koutů a končin Evropy – Kastilie, Katalánska, Portugalska, na ostrovy Mallorku a Korsiku, do Řecka, Anglie či Německa. Jednou z nejvíce fantastických legend o původu janovského rodáka je ovšem příběh, kterak potomek normanských osadníků severoamerické pevniny z 11. st. připlul do

Španělska na vikingské lodi, změnil si jméno a po získání přízně Katolických Veličenstvem znovuobjevil Ameriku.³

Co se týká vzdělání mladého Kolumba,⁴ ačkoliv jeho syn Fernando v biografii mořeplavce tvrdil, že jeho otec vystudoval univerzitu v italské Pavii, neuměl ve skutečnosti Kolumbus v době svého dospívání ani číst, ani psát. Janovština byla na sklonku středověku jedním z mnoha italských dialektů, a poněvadž byla rozšířena pouze jako hovorový jazyk středních vrstev, neměla ani řádnou kodifikovanou normu, a tak prvním jazykem, který Kolumbus ovládal i perem, byla portugalština, později kastilština. Vzdělání získal dle rodinné tradice řemeslnické, i když byl jistě i zdatným obchodníkem. Základům námořnického řemesla se naučil Kolumbus již během svých jinošských let. Nesmíme zapomínat, že Janov byl přístavním městem, jedním z center evropského mořeplavectví, a že janovské dílny produkovaly v této době téměř celou polovinu portolánových map v celém Středomoří, což leccos vypovídá i o jeho postavení na poli námořní kartografie, tudíž plavení se na moři nebylo pro místní obyvatele nikterak neobvyklou činností, spíše naopak denním chlebem.

První námořní zkušenosti získal Kolumbus jako námořník ve službách janovského obchodnického rodu Centurionů. Centurionové byli slavným obchodním domem, který měl spojení prakticky s celým Středomořím a obchodní výpravy podnikal i na Atlantické ostrovy Madeiru a další. Právě v jejich službách podnikl Kolumbus roku 1474 svou vůbec první plavbu k ostrovu Chios v Egejském moři. Chios byl dlouholetou državou ligurského přístavu od roku 1346. Nejvýznamnějším exportním artiklem z Chiosu byla vonná pryskyřice používaná jako surovinový základ pro výrobu fermeže na lakování. Výprava k ostrovu neměla pouze obchodní účely, ale měla rovněž ostrov ochránit před pokročilou expanzí osmanských Turků v oblasti východního Středomoří. Neuplynuly ani další dva roky a Kolumbus se plavil pod vlajkou Centurionů opět. Cílem plavby byly tentokráte portugalské, anglické a flanderské přístavy. Flotile pěti obchodních lodí veleli Battista Spinola, zeť Luise Centurioneho, a Paolo di Negro. Kolumbus se společně s dalšími Savoňany

plavil na lodi jménem Bechalla. Obchodní plavba se však záhy po opuštění domovského přístavu změnila v boj o holý život. V okamžiku, kdy janovská flotila proplouvala na dohled od přístavu Lagos, byla napadena francouzsko-portugalskou válečnou flotilou o 12 lodích, jíž velel slavný Guillaume de Casenove.⁵ Janov sice udržoval s Francií mírové vztahy, ale jedna z obchodních lodí plula pod vlajkou Burgundska, jež bylo v této době s Francií ve válečném stavu, tudíž bylo nepřátelství vztaženo na celou flotilu. Během urputné bitvy trvající takřka celý den byla potopena více jak polovina z janovských lodí, včetně Bechally. Janovan se zachránil z potápějícího se vaku lodi skokem do otevřeného moře a jen z posledních sil se mu podařilo doplatit k více jak 6 mil vzdálenému pobřeží. V přístavu Lagos bylo naštěstí o přeživší dobře postaráno. Z četných, ale nikterak vážných zranění, se následně Kolumbus vyléčil v Lisabonu v prostředí místní janovské obchodní kolonie a jak se do budoucna ukázalo, zapustil zde pevné kořeny na řadu následujících let.

Strastiplný zážitek nezanechal v Kolumbovi žádné negativní odezvy a již roku 1477 podnikl mladý námořník další plavbu, tentokrát do anglického Bristolu a irského Galway. Během plavby Kolumbus spatřil obraz, jenž se mu natrvalo vryl do mysli. Pohled na mrtvého muže a ženu „asijského“ vzezření, jejichž dvě loďky byly volně unášeny mořským proudem k pobřeží, evokoval v Kolumbovi podle jeho syna Ferdinanda prý domněnky, že se jedná o poddané Velkého chána, jež silný proud zahnal na otevřené moře, a poté co se jim nepodařilo přemoci nezkrotné vlnobití, utonuli a jejich mrtvá těla zanesly transoceánské proudy až sem. Právě touto legendou bývá někdy vysvětlováno kterak Kolumbus poprvé uvěřil, že šíře Atlantického oceánu je mnohem menší než se jeho současníci domnívali. Pokud je tento příběh skutečností a ne pouhou legendou, mohl být Kolumbus zážitkem skutečně ovlivněn natolik, že předpokládal, že pokud proudem unášená loďka neskončí při samovolné plavbě přes Atlantický oceán pohlcena v jeho hlubinách a pokud těla zesnulých „Asiatů“ prakticky vůbec nepokročí ve svém rozkladném stádiu, musí být poté šíře západního oceánu mnohem menší než je všemi uváděno. Ve skutečnosti

se však s největší pravděpodobností nejednalo o Asiaty, nýbrž o Laponce či Finy, kteří se nejspíš sice stačili zachránit z potápějící se lodi, ale ve svém posledním boji byli oceánem přemoženi.

Po návratu z obchodní expedice se Kolumbus usadil v Lisabonu, kde žil již několik let jeho mladší bratr Bartolomeo a vydělával si zde jako kreslič map. Otvíraly se mu zde ty nejlepší možnosti ke zdokonalení svého námořního vědění a umění.⁶

V zemi prince Jindřicha

Během pobytu v Portugalsku měl Kolumbus ty nejlepší předpoklady stát se všestranným námořníkem a docílit dovedností a zkušeností potřebných pro to, aby se někdy v budoucnu stal i kapitánem vlastní lodi. Lisabon byl přístavem, v němž se nejen mluvilo mnoha jazyky, což v mnohém vypovídá o intenzitě místního obchodního ruchu na konci 15. století, ale byl zároveň jedním z center tehdejší mořeplavby a to po praktické i teoretické stránce. Do Lisabonu přicházeli ti nejlepší evropské námořníci, kteří v portugalských službách prozkoumávali západoafrické pobřeží a od dob prince Jindřicha Mořeplavce bylo sídlo portugalského krále i centrem rozvoje teoretického mořeplavectví.

V Portugalsku potkal Kolumbus svou první životní družku, Felipu Perestrello e Moniz. Kolumbův syn Ferdinand v biografii svého otce tvrdí, že k seznámení došlo v lisabonské kapli Convento dos Santos. Je ovšem možné, že se budoucí manželský pár seznámil na lodi plující na ostrov Madeiru roku 1478. Felipa pocházela z rodiny s mnohasetletou tradicí. Jejím otcem byl don Bartolomeo Perestrello, původem z italské Piacenzy, jenž se účastnil druhé portugalské kolonizační výpravy k ostrovům Madeira a Porto Santo a na druhém ze jmenovaných ostrovů získal roku 1446 dědičný kapitanát a guvernérství. Matkou Felipy byla dona Isabela Moniz, jejímž otcem byl jeden z hrdinů obléhání Ceuty roku 1415, Gil Ayres Moniz pocházející z jedné z nejstarších rodin z portugalské provincie Algarve.¹ Po jeho smrti se sice Felipina matka Isabela dědičného kapitanátu a guvernérství na ostrově vzdala a prodala jej, ale když její syn Bartolomeo dospěl, odmítl prodej privilegií uznat a kapitanát s titulem guvernéra roku 1473 získal pro svou rodinu zpět.² Kryštof Kolumbus se s Felipou poměrně nedlouho po seznámení oženil. Otázkou zůstává jak prostý neurozený řemeslník a obchodník získal ruku šlechtické dcery. Nicméně morganatickým sňatkem Kolumbus na společenském žebříčku výrazně povýšil. Brzy po oddání se páru na ostrově Porto Santo narodil první a také jediný syn Diego.

Kolumbus měl samozřejmě od doby, kdy se stal právoplatným členem rodiny nejspíš přístup do archivu Felipina otce na Porto Santo, ale tato skutečnost je v souvislosti s jeho pozdějším životem často až zbytečně přeceňována. Z rodinného archivu se Kolumbus nejspíš nic převratného nedozvěděl, protože Bartolomeo Perestrello se kromě kolonizačních výprav na Madeiru a Porto Santo žádné objevné výpravy během svého života nikdy neúčastnil.³ Přesto však Kolumbus určitě nějaké informace o portugalských plavbách do Guineje získal. V letech 1482-1483 nebo 1483-1484 se totiž účastnil výpravy k pevnosti São Jorge da Mina na Zlatonosném pobřeží. Během následného pobytu v Portugalsku se z Kolumba stal všestranný námořník. Nejenže si osvojil všechny základní navigační dovednosti, ale během plaveb a večerů trávených v přístavních hostincích se seznámil i s námořnickým folklórem. Kolumbovi byl bezesporu vyprávěno nesčetné množství nejrůznějších námořních legend, bájí a mýtů o dosud neobjevených ostrovech nacházejících se na západ a severozápad od Azor. Kromě skutečných bájí, vyslechl Kolumbus i celou řadu na první pohled relevantních svědectví o existenci ostrovů v západním oceánu. Naneštěstí se často jednalo o výpovědi námořníků, kteří znaveni náročnou plavbou podlehli optickému klamu, hustý oblak na horizontu považovali za obrysy ostrova a když s ranním úsvitem ostrov „zmizel“, domnívali se, že byly nevyzpytatelnými mořskými proudy zaneseni mimo stanovený kurz, a přestože ostrov vůbec nespatriili, zakreslili jeho domnělou polohu do mapy. Takto zanesené ostrovy setrvaly na některých mapách dokonce až do 19. století.

Je otázkou kdy v Kolumbově mysli začal vznikat plán na dosažení zemí Velkého chána západní cestou a zda byla Asie vůbec místem, o jehož dosažení Kolumbus ve své žádosti vznesené k portugalskému králi roku 1484 primárně usiloval. Existují totiž dvě základní teorie o Kolumbových plánech a návrzích. První, klasická teorie, již zastává v biografii svého otce Fernando Kolumbus a Bartolomé de las Casas, vychází z předpokladu, že Kolumbus hodlal plout do Indie západní cestou přes dosud nezmapovaný oceán. Druhá teorie poté

vychází z předpokladu, že Kolumbus do Asie roku 1484 plout vůbec nechtěl a předkládal králi návrh plavby s cílem „pouhého“ objevování nových ostrovů v Atlantickém oceánu. Před systematickou analýzou obou teorií se nejprve zastavme u osobností Fernanda Kolumba a Bartolomého de las Casase.

Fernando Kolumbus byl druhým, nemanželským synem Kryštofa Kolumba. Doprovázel ho na jeho čtvrté plavbě na západ a poté ještě svého bratra Diega roku 1509 na Santo Domingo. Zde však strávil pouhý půlrok a vrátil se zpět do Evropy, kde poté vedl život vědce, sběratele, cestovatele a spisovatele. Během svých putování se setkal dokonce i s Erasmem Rotterdamským. Roku 1525 se usadil v Seville, kde založil exotickou zahradu keřů a stromů dovezených z Ameriky a vybudoval ohromnou knihovnu, jež měla v dobách své největší slávy až 15 000 svazků a dodnes nese jméno Biblioteca Colombina. Fernando napsal během svého života biografii svého otce. Dokončil jí nejspíš těsně před svou smrtí. Vnuk Kryštofa Kolumba, Luis Colón, odvezl manuskript této biografie roku 1568 do Itálie, kde byl životopis přeložen a roku 1571 v Benátkách vydán. Originál, který však obsahuje velké množství historických nepřesností, tendenčních zkreslení a neověřitelných informací, byl později navždy ztracen. Než k jeho ztrátě došlo, pracoval s ním Bartolomé de las Casas. Bartolomé de las Casas byl biskupem v mexickém Chiapasu. Jeho nejslavnějším dílem je *Historia de las Indias*. Kapitoly věnované Kolumbovi vypracoval na základě originálu Fernandovy biografie a originálů Kolumbových cestovních deníků. Právě Fernando Kolumbus a Bartolomé de las Casas byli poté nejen hlavními zastánci, ale spíše i tvůrci první výše nastíněné teorie.⁴

V ní Fernando Kolumbus a Bartolomé de las Casas argumentují pro pravost známé Kolumbovy korespondence s Toscanellim. Paolo dal Pozzo Toscanelli (1397-1482) byl věhlasným florentským humanistou a fyzikem. Údajně nepovažoval na rozdíl od mnohých ze svých současníků Marca Pola za lháře s bujnou fantazií a na podkladech jeho cestopisu, jehož výtisk z roku 1485 vlastnil i Kolumbus, měl sestavit mapu Atlantického oceánu a na ní zakreslit rovněž ostrovy Antilia (Ostrov sedmi měst) a Cipango (dnešní Japonsko). Dále

měl pak předpokládat, že hlavní město čínské provincie Mangi, Quinsay, je vzdáleno pouhých 5 000 námořních mil. S Toscanelliho názory se z portugalských kruhů blízkých králi měl poprvé seznámit kanovník Lisabonské katedrály Fernão Martins, jenž se s humanistou údajně setkal ve Florencii, a informoval o jeho názorech portugalského krále Alfonsa V. Ten údajně v zápětí požádal o podrobnější nástin vize plavby přes západní oceán, načež měl Toscanelli poslat králi roku 1474 vysvětlující dopis s přiloženou mapou. Údajnou Toscanelliho korespondenci s Kolumbem měl poté zprostředkovat jistý Florentin žijící v Lisabonu, jenž prý upozornil Kolumba o podobnosti Toscanelliho pohledů na rozlohu západního oceánu. V prvním dopise měl Toscanelli Kolumbovi poslat kopii mapy západního oceánu, již měl před časem obdržet portugalský král, a doslovný opis králi poslaného dopisu. V druhém dopise měl poté opětovně podpořit Kolumbovu myšlenku podniku plavby k Indiím západní cestou. I přes principiální názorovou blízkost, se však i Toscanelliho názory od Kolumbových prý v určitých směrech lišily. Rozpor měl vyvstat především ve výpočtu vzdálenosti Evropy od Asie. Zatímco Toscanelli měl předpokládat vzdálenost ostrova Cipango od Kanárských ostrovů na 3 000 a Quinsay na 5 000 námořních mil, Kolumbus údajně nesouhlasil s Toscanelliho délkou jednoho stupně zeměpisné šířky, zredukoval její hodnotu na 28.⁰ severní zeměpisné šířky o 1/4 na 40 námořních mil a předpokládá, že Japonsko leží ve vzdálenosti 60⁰ zeměpisné šířky snížil uváděné vzdálenosti na pouhých 2 400, respektive 3 550 námořních mil. To vše však není příliš podstatné, když předložíme následující fakta.⁵

Faktem číslo jedna, jenž mluví proti pravosti Toscanelliho dopisů a dává za pravdu spíše těm, kdo tvrdí, že dopisy, jež cituje v Kolumbově biografii jeho syn Fernando, jsou podvrhem a výmyslem, je, že o Fernão Martinsovi žijícímu za vlády Alfonse V. neexistují žádné informace. Jediná zmínka o tomto údajném kanovníkovi Lisabonské katedrály je právě v „Toscanelliho“ dopisech. Faktem číslo dvě je, že z pozůstalosti po Toscanellim nejenom neexistují žádné důkazy, že s portugalským králem a Kolumbem korespondenci kdy vedl, ale zároveň

neexistují ani žádné byť sebemenší náznaky, že by se o portugalské zámořské výpravy vůbec kdy zajímal. Samotný Kolumbus se poté o Toscanellim nikdy sám nezmiňoval. Během názorových pří nikdy neargumentoval tím, že za jeho názory stojí taková autorita, jíž Toscanelli bezesporu byl. Kdyby měl názorovou podporu Toscanelliho, jistě by se o ní nejednou zmínil. Kolumbus však naopak častokrát zdůrazňoval, že idea o možnosti plavby na západ byla pouze a jenom jeho vlastní. Velmi pravděpodobné je tedy spíše to, že si Fernando příběh o korespondenci s věhlasným italským humanistou vymyslel, aby zpětně dodal názorům svého otce učený nádech a podporu předního humanisty své doby.⁶

Následně však vyvstává další otázka. Žádal Kolumbus roku 1484 portugalského krále Jana II. o svolení s plavbou do Indie západním směrem nebo pouze o svolení s plavbou, jejímž cílem mělo být objevování dosud neznámých ostrovů v západním oceánu? Zde se na rozdíl od analytického výkladu týkajícího se pravdivosti či nepravdivosti Kolumbovy korespondence s Toscanellim nacházíme na nepříliš pevné půdě. Soudobý portugalský historik João de Barros rekapituluje ve svém díle jednání Kolumba s portugalským králem a drží se při tom klasického výkladu. Kolumbus měl požadovat více než jednu loď (nejspíše tři karavely) pro plavbu k Marcem Polem opěvovanému ostrovu Cipango a stejně jako později ve Španělsku, měl zároveň požadovat v případě úspěchu expedice honosné tituly a vysoké podíly z výnosů budoucích plaveb. Dožadovat se měl také povýšení do šlechtického stavu caballero,⁷ titulu Velkého admirála moře oceánu se stejnými právy a privilegii, jež požívali kastilští admirálové, dědičného titulu místokrále a generálního guvernéra všech nově objevených zemí, práva na 1/10 výnosu z nově objevených zemí a práva investice do 1/8 nákladu každé obchodní lodi, jež k zemím popluje. Návrh plavby měl být předložen k posouzení komisi, tzv. Juntě dos matemáticos, v čele s prominentním knězem Ortizem de Vilhegas, jež byla ustanovena roku 1484 pro posuzování otázek námořních expedic a schvalování projektů zámořských plaveb.⁸

Zaprvé je třeba zdůraznit, že je naprostým historickým mýtem, že Kolumbus musel členy komise přesvědčovat o kulatosti Země. Její sférický tvar byl v této době již všeobecně uznávaným faktem a i prostý námořník věděl, že postupné „vynořování“ se pevniny z moře nebo její „mizení“ za horizontem je toho důkazem. Pokud tedy o návrhu plavby do Indie západní cestou jednal Kolumbus již v Portugalsku nebo až později ve Španělsku, o kulatosti Země nikdy spory vedeny nebyly! K těm došlo až v jiných, mnohem zásadnějších otázkách. Především Kolumbovy představy o šíři západního oceánu a době trvání plavby měly být komisí neakceptovatelné a z věcných důvodů tak měl být návrh jeho plavby odmítnut.⁹ Dalším naprostým historickým mýtem jsou poté tvrzení, že komise odmítla Kolumbův projekt (pokud skutečně o projektu cesty k ostrovu Cipango bylo již v Portugalsku jednáno) na základě mýtických ze středověkého bájesloví vycházejících argumentů. Komise byla sestavena z předních vzdělanců doby a argumentovala vždy zcela věcně a to racionálními protiargumenty vycházejícími ze soudobého geografického poznání světa. Ať Kolumbus prosazoval svůj projekt poprvé již v Portugalsku nebo až později ve Španělsku, tak před tou či onou komisí nikdy nepředložil jediný pádný důkaz, který by jeho domněnky potvrzoval.

Veškerá Kolumbova argumentace byla založena pouze na jeho vlastních až fanaticky prosazovaných neověřených a především soudobou vědou neověřitelných domněnkách a na předkládání tyto domněnky podporujících citátů z Bible a geografických spisů starověkých a středověkých autorů. Pokud tedy někdo argumentoval nikým nepotvrzenými a vědecky neověřenými argumenty, byl jím právě Kolumbus!

Druhá výše zmiňovaná teorie o projektu, jenž předložil Kolumbus roku 1484 portugalskému králi, vychází z domněnky, že Kolumbus nežádal o souhlas k výpravě na ostrov Cipango, nýbrž o svolení s výpravou, jejímž cílem mělo být „pouhé“ objevování v západním oceánu dosud nezmapovaných ostrovů. O tom by vypovídaly i Kolumbovy požadavky pro vybavení tří karavel, jež ve svém díle vyjmenovává jinak velký Kolumbův zastánce Bartolomé de las

Casas, když píše, že Kolumbus žádal o „výrobky ze skla rozličných barev, malá zrcadla, nůžky, nože, jehly, sponky a podobné jednoduché věci zanedbatelné hodnoty, hodnotné však pro lidi, kteří je neznají.“¹⁰ Tyto Kolumbovy požadavky tak potvrzují spíše teorii, že se hodlal plavit k neznámým zemím s primitivním obyvatelstvem, jež se dalo na atlantických ostrovech očekávat, a ne do zemí Velkého chána, kde by s cetkami jako obchodním zbožím těžko mohl uspět. Dlužno dodat, že projekt této povahy, pokud se o jeho realizaci Kolumbus skutečně pokoušel, navíc nebyl v Portugalsku ničím neobvyklým. Podobných projektů bylo předloženo od dob Jindřicha Mořeplavce a znovuoživení zájmu o neprozkoumané vody světového oceánu mnoho a mnoho z nich jich bylo i neúspěšně realizováno.

Již roku 1452 jistý Diego Teive obdržel od prince Jindřicha Mořeplavce svolení k podniknutí výpravy do Atlantického oceánu s cílem objevení ostrova Antillia. Teive objevil ovšem pouze jeden z azorských ostrovů Flores. Roku 1474 získal zase od Alfonsa V. právo vládnout všem potenciálně nově objeveným ostrovům v Atlantickém moři jistý Fernão Telles a rovněž on podnikl několik bezúspěšných pokusů o dosažení Ostrova sedmi měst neboli Antillie. Podobná privilegia dostali v následujících letech i Fernão Domingo de Arco z Madeiry nebo Fernão Dulmo z Azor, se kterým obdržel práva i Martin Behaim, který v té době na Azorách pobýval.¹¹

Zcela nerelevantní se zdá poté v otázce této problematiky tvrzení Kolumbova syna Fernanda, jenž v biografii svého otce píše: „To, že větší část Země je tvořena pevninou nebylo pouze názorem filosofů...admirál se mnoho dozvěděl také od kapitánů, kteří měli zkušenosti se západními výpravami na Azory a ostrov Madeiru, tyto fakta a náznaky ho přesvědčily, že na západě leží neznámá země. Martin Vicente, portugalský kapitán, mu řekl, že ve vzdálenosti 450 leguí od mysu sv. Vincenta z moře vytáhl kus dřeva, který byl umělecky opracován, ale ne železným nástrojem. Toto dřevo tam bylo prý zaváto západními větry, což námořníky dovedlo k tomu, že uvěřili, že se na západě jistě nacházejí dosud neobjevené ostrovy.“¹² Kdyby tvrzení nebylo zasazeno

do kontextu ideje, že Kolumbus věřil stejně jako někteří filosofové tomu, že větší část Země je pevninou, dalo by se z něj vyvodit, že Kolumbus skutečně žádal portugalského krále pouze o svolení plavby s cílem objevování dosud neznámých ostrovů v Atlantiku. Jelikož se však toto tvrzení v kontextu této idey nachází, měl podle této výpovědi Kolumbus předvídat existenci nového neznámého kontinentu již během svého pobytu v Portugalsku, což je tvrzením naprosto absurdním již z toho hlediska, že Kolumbus umíral v přesvědčení, že doplul do Asie. Otázkou je tedy nejen to, jaký projekt Kolumbus roku 1484 portugalskému králi Janovi II. navrhoval, ale rovněž kdy skutečně se projekt plavby do Indií přes západní oceán v Kolumbově mysli začal formovat.

Krátce po Kolumbově úspěchu a dosažení jistých zemí západním směrem se začala dokonce šířit historka o jistém neznámém námořníkovi, jež podle Bartolomé de las Casase kolovala na Santo Domingu, když tam roku 1500 poprvé přijel, a již roku 1535 jako první publikoval historik Oviedo. Gonzalo Fernández de Oviedo y Valdés odjel roku 1513 do Ameriky jako kontrolor těžby zlata v Darienu. V Karibské oblasti následně strávil dlouhých 34 let, během nichž z pozice oficiálního kronikáře Západní Indie sepsal dílo *Historia General y Natural de las Indias*.¹³ V díle vypráví i příběh o neznámém námořníkovi: „Říká se, že karavela plující ze Španělska do Anglie, na níž se přepravovalo obchodní zboží jako víno a jiné věci, které se obvykle na tento ostrov dovážejí, byla stižena tak mohutnou a zuřivou bouří a nepříznivými větry, že byla zanášena na západ po dobu tolika dnů až přistála u jednoho nebo více ostrovů této Indie (myslí se tím Západní Indie) a že kapitán na pobřeží zahlédl nahé lidi...a když se vítr, který ho zavlékł tímto směrem, uklidnil, doplnil kapitán zásoby vody a vrátil se na svůj původní kurz. Zároveň se říká, že náklad, který vezla karavela se skládal z potravin a vína, díky kterým bylo možno přežít tak dlouhou cestu.“ Podle pověsti měla cesta domů trvat 4 až 5 měsíců. Všichni se až na 3 až 4 námořníky a kormidelníka, kteří zemřeli cestou, údajně vrátili tak zbědovaní, že zakrátko také zemřeli. „Dále se říká, že tento kapitán byl velice blízkým přítelem Kryštofa Kolumba, a že rozuměl určování zeměpisné šířky,

díky čemuž Kolumbus zaznamenal na mapu polohu země, jíž dosáhl. Říká se, že ho Kolumbus přijal ve svém domě jako svého přítele a léčil ho, ale že zemřel stejně jako všichni ostatní (námořníci) a že díky němu byl Kolumbus informován o těchto zemích a jejich poloze a byl jediným, kdo znal toto tajemství.“¹⁴

Z čistě teoretického hlediska nebyla tato plavba nikdy uskutečnitelná již jen proto, že není možné, aby mořská bouře zahнала loď přes Atlantik od Evropy až k břehům amerického kontinentu. Loď by během této smršti musela jistojistě ztratit plachty a bez pomoci by se nikdy nemohla vrátit zpět. Skutečnými autory příběhy byli proto spíše škarohlídi, kteří se v době protikolumbovské averze snažili jakkoliv pošpinit admirálovo jméno. Teorií jak a kdy Kolumbus dospěl k vizi podniku plavby do Indie přes západní oceán je tedy hned několik. Některé se zdají být absurdní, některé jsou méně, jiné více relevantní. S úplnou jistotou však nelze zcela potvrdit ani zcela vyvrátit ani jednu z nich. Nezávisle na tom je neoddiskutovatelným faktem, že na přelomu let 1484 a 1485 Kolumbův pobyt v Portugalsku končí. Kolumbus, nejspíše z důvodu dluhů, na konci roku 1484 nebo na začátku roku 1485 se svým pětiletým synem Diegem opustil Lisabon a na palubě obchodní lodi vyplul vstříc své nové domovině, Španělsku.¹⁵

V zemích Katolických Veličenstev

Připlouvaje k molu malebného andaluského přístavu Palos de la Frontera ležícího poblíž portugalských hranic na březích řeky Rio Tinto neměl Kolumbus jistě ani přinejmenším tušení, že se za několik let ze stejného místa vydá na svou první zámořskou plavbu. Zatímco mladší bratr Bartolomeo setrval ještě několik dalších let v Lisabonu a vydělával si zde i nadále jako kreslič map, Kolumbus se rozhodl hledat přízeň pro svůj ambiciózní podnik u dvora Katolických Veličenstev.

Španělsko katolických králů bylo prvním integrovaným španělským státním útvarem na Pyrenejském poloostrově od pádu Vizigótské říše. Vzniklo spojením dvou hlavních iberských politických celků do personální unie a zároveň spojením dvou větví dynastie Trastamara. Panovníkem Koruny aragonské, zahrnující vedle samotného Aragonského království i Barcelonské hrabství, Valencijské království, Mallorské království (Baleárské ostrovy Mallorca, Menorca a Ibiza) a ostrovy Sicílii, Sardinii a Neapolské království, byl Ferdinand II., syn aragonského krále Jana II. (1458-1479). Poněvadž pocházel až z druhého manželství svého otce, původním následníkem trůnu nebyl. Stal se jím až roku 1461 po smrti infanta Karla. Nositelkou Koruny kastilské, jež zahrnovala knížectví Asturie, baskické provincie Biskajsko, Guipúzcoa a Álava, Extremaduru, království Galicie, León, Starou Kastilii, Novou Kastilii (základem království Toledo), Sevillu, Córdoba, Jaén a Murcii, byla Isabela Kastilská, dcera kastilského krále Jana II. (1406-1454). Isabela se narodila roku 1451, ale stejně jako Ferdinand Aragonský nikoli jako dědička trůnu. Do politického dění vstoupila prakticky až roku 1465, kdy v Kastilii propukla otevřená vzpoura proti králi Enriquemu IV. Nemajetnému (1454-1474), jíž vedl její mladší bratr, infant Alfonso. Vzbouřenci prohlásili Alfonsa kastilským králem, a když ještě téhož léta roku 1465 zemřel, pokusili se o ustanovení vlády Isabely. Právoplatnou dědičkou však byla dcera Jindřicha IV., infantka Juana. Roku 1468 byla sice s králem Jindřichem uzavřena dohoda z Guisanda o nástupnictví Isabely, ale

nová dědička trůnu ztratila podporu části svých dosavadních stoupenců poté, co tajně sjednala svůj sňatek s nástupníkem aragonského trůnu. Šlechtická frakce markýze Juana Pacheca z Villeny totiž hodlala provdat Isabelu podle svých vlastních představ a vytvořit z ní pouhou loutkovou královnu. Tajný Isabelin sňatek a deklaráce samostatné královské vlády, opírající se nikoli pouze o jednu šlechtickou frakci, nýbrž o celé šlechtické politické spektrum, tak byla pro markýze nepříjemným překvapením. Král Jindřich navíc roku 1470 odvolal platnost smlouvy o Isabelině nástupnictví a dědičkou trůnu prohlásil opět infantku Juanu.

Dramatická situace vyvrcholila po smrti krále roku 1475. Kastilská koruna měla dva adepty a do politického klání se navíc vložil i portugalský král Alfonso V., jenž zásadně odmítal spojení svých dvou nejsilnějších pyrenejských sousedů do jednotného státního celku. Pokud tomu chtěl zamezit, neměl v otázce podpory infantky Juany na výběr. Oznamil proto, že s Juanou uzavře sňatek a bude hájit její zájmy. Rubikon byl překročen a Španělsko zachvátila „občanská“ válka. Boje se přenesly i do Guinejského zálivu, kde kastilští korzáři se svolením Koruny přepadávali portugalské obchodní flotily. Boj skončil až roku 1479, kdy Isabela uchopila pevně otěže vlády, a jelikož téhož roku zemřel i aragonský král Jan II., vstoupila personální unie definitivně v platnost. Vztahy s Portugalskem byly urovnány smlouvou z Alçacovasu.¹ Na základě ní se Alfonso V. vzdal nároků na kastilskou korunu a zatímco Kastilie získala Kanárské ostrovy a ostrovy Fernando Póo a Annobon v Guinejském zálivu, Portugalsko si vyhradilo práva na exploataci a kolonizaci veškerých území objevených jižně od Kanárských ostrovů.

Kanárské ostrovy byly poprvé objeveny nesporně již fénickými mořeplavci před rokem 1402, kdy ostrovů dosáhl francouzský šlechtic Jean de Béthencourt, který zahájil systematickou kolonizaci. Béthencourt obdržel od kastilského krále právo suverenity nad ostrovy, od papeže bulu na zřízení biskupství na ostrovech a v pozici generálního guvernéra vyslal poté, co se roku 1406 vrátil na svá panství do Normandie, na ostrovy svého synovce Maciota de

Béthencourt. Podle zpráv historika Azurary žilo na ostrovech v 50. letech 15. století jen 152 evropských kolonistů a pouze tři z kanárských ostrovů, Lanzarote, Forteventura a Ferro, byly dobyty. Ostatní ostrovy, Gran Canaria, Gomera, Teneriffe a Palma byly stále ještě pod nadvládou domorodého obyvatelstva. Tyranie guvernéra Maciota de Béthencourt poté vedla královnu Kateřinu Kastilskou k vypravení tří lodí, jež měly na jeho počínání „dohlížet“. Guvernér ovšem před výpravou unikl na Madeiru a ostrovy prodal princovi Jindřichovi Mořeplavci. Tím začaly kastilsko-portugalské spory o ostrovy, jež byly definitivně vyřešeny až mírem z Alçacovasu roku 1479.²

Držení strategicky důležitých ostrovů Sardinie a Sicílie umožňovalo aragonské Koruně, potažmo sjednocenému království, rovněž výrazně zasahovat do italské politiky a bránit expanzi francouzské moci na Apeninský poloostrov. Sicilské království ovládal aragonský král od roku 1282, kdy došlo k rozpadu rodem Anjouovců ovládaného Království obojí Sicílie v důsledku tzv. sicilských nešpor. Ačkoliv dynastie z Anjou udržela svou moc alespoň v Neapolském království, i to bylo nakonec roku 1442 připojeno k aragonské Koruně a to roku 1442. Když se v 90. letech 15. století neapolská šlechta otevřeně postavila proti španělské nadvládě a přešla na francouzskou stranu podporujíc nároky dynastie Anjou, opětovně vznášené Karlem VIII., propukly tzv. italské války. Právě během těchto válečných tažení udělil papež Alexandr VI. španělskému královskému páru titul Katolických Veličenstev, Reyes Católicos.

Je tedy patrné, že Kolumbus nepřišel do země, jež by byla druhořadou námořní mocností. V úspěších zámořských plaveb sice dosud nemohl Portugalsku konkurovat žádný jiný evropský stát, ale tento deficit se měl brzy vyrovnat, ne-li změnit v náskok Španělska. Pokud existují pochybnosti o tom s jakým návrhem žádal Kolumbus o podporu portugalského krále, ve Španělsku již zcela jistě prosazoval podnik plavby do Indie západní cestou. Je opět otázkou, kdy se tento projekt v Kolumbově mysli začal rýsovat a zda ho skutečně neprosazoval již v Portugalsku. Stejně jako v Portugalsku, i ve

Španělsku však na Kolumba čekala celá řada komplikací. Tou první byl nejspíše fakt, že zatímco v Lisabonu měl Kolumbus zázemí v místní janovské obchodní kolonii a u bratra Bartolomea, který zde v době jeho příchodu již několik let žil, ve Španělsku Kolumbus nikoho vyjma příbuzných své zesnulé manželky Felipy žijících v Huelvě nedaleko Palosu neznal.³

První palčivou otázkou co si počít s pětiletým synem zatímco je nutné věnovat veškerý čas získávání a navazování kontaktů s aristokratickými kruhy, které by dovedly janovského námořníka s jeho ambiciózním projektem až do audienční síně královského páru, pomohl Kolumbovi vyřešit Juan Pérez, představený františkánského kláštera La Rábida nacházejícího se v blízkém sousedství Palosu. Malý Diego byl přijat do zdejší klášterní školy a otcí tak již nic nebránilo, aby se zcela věnoval získávání podpory pro svůj podnik plavby do Indie přes západní oceán. Od Antonia Marcheny, sevillského provinciála františkánského řádu a uznávaného astronoma, získal Kolumbus důležité konexe na aristokraty z vlivných šlechtických rodů. Pozitivní odezvy a příslibu podpory do budoucna se poté dočkal především u dona Enriqueho de Guzmán, vévody z Mediny Sidonie, a dona Luise de la Cerda, vévody z Medina Celli, s nimiž se seznámil v Seville. Vděk věnovaný jim, byl zcela oprávněný. Vévoda z Medina Celli byl ochoten Kolumbovi půjčit dostatečný obnos peněz potřebný na vystrojení tří karavel, ale domníval se, že pro tento projekt je třeba získat i souhlas královského páru a tak návrh ambiciózního podniku záhy putoval ke královskému dvoru. První audience proběhla nedlouho poté v dubnu nebo květnu roku 1486 a již samo přijetí prostého Janovana královským párem bylo z dnešního pohledu ohromným úspěchem Kryštofa Kolumba.⁴

Královna Isabela údajně vyslovila souhlas s tím, aby vévoda z Medina Celli plavbu financoval, ovšem pod podmínkou, že bude projekt schválen speciálně sestavenou komisí. V jejím čele stanul královnin zpovědník, převor kláštera Del Prado u Valladolidu a budoucí granadský arcibiskup, Hernando de Talavera. Mezitím, co Talaverova komise zvažovala aspekty Kolumbovy výpravy, však uplynulo nekonečných pět let.

V této době se Kolumbus seznámil se svou druhou životní partnerkou, Beatriz Enríquez de Harana. Beatriz pocházela ze středně situované sedlácké rodiny živící se vinařstvím a zahradnictvím nedaleko Cordóby. Otcem Beatriz byl Pedro de Torquemado, vzdálený příbuzný budoucího velkého inkvizitora Tomáse de Torquemada. Beatriz žila spolu se svým bratrem Pedrem de Harana, jenž později velel na třetí Kolumbově výpravě jedné z karavel, v Cordóbě u Rodriga Enríquez de Harana, bratrance své matky Any Núñez de Harana. Jeho synem byl Diego de Harana, jenž se účastnil první Kolumbovy výpravy. Kolumbus se s rodinou de Harana seznámil právě přes Diega. Diego navštěvoval pravidelně lékárnu mistra Juana Sáncheze a lékárníka janovského původu Leonarda de Esbarraya. Jeho lékárna ve své době fungovala jako „klub lékařů, ranhojičů a amatérských vědců“ a několikrát do ní zavítal určitě i Kolumbus. Zde se seznámil právě s Diegem de Harana, jenž ho představil své příbuzné Beatriz. Na rozdíl od Felipy však Beatriz Kolumbus za svou ženu nikdy nepojal a to přesto, že mu roku 1488 porodila syna Ferdinanda a nemanželské soužití bylo v době pozdního středověku církví přísně zapovězeno. Přesto žil s Beatriz v intimním vztahu až do své smrti.⁵

Kolumbovi se jistě nelíbilo, že královská komise posuzuje jeho návrh tak dlouho. Roku 1488 se proto vydal do Portugalska a předložil návrh svého podniku portugalskému králi Janovi II., přičemž před vstupem na portugalské území požádal o ochranu před zatčením, jelikož před svým odchodem z Lisabonu nejspíše nesplatil všechny dluhy. Když však přijel do Lisabonu, stal se svědkem triumfálního návratu Bartlomea Diase, jenž dosáhl jižního cípu Afriky a otevřel tím východní cestu do Indie, což později definitivně potvrdila i souběžně probíhající výprava Pedra de Covilhã. Tím Kolumbus v Portugalsku opět ztratil jakékoliv možnosti pro realizaci svého projektu. Proč mrhat finančními prostředky na nejistou expedici, jež odporuje racionálním geografickým úvahám doby, když možnost plavby do Indie obeplutím Afriky byla de facto potvrzena?

Kolumbus se vrátil do Španělska a podnikl druhý pokus. Vyslal svého bratra Bartolomea získávat přízeň na dvůr Jindřicha VII. Tudora do Anglie a ke dvoru Karla VIII. O jednáních v Londýně, pokud k nim vůbec došlo, žádné pramenné materiály neexistují. Ve Francii poté mladší z Kolumbů žádného úspěchu nedosáhl a to i přesto, že se ho v královské rezidenci Fontainebleau jako „opatrovnice“ ujala sama starší sestra krále, Anna de Beaujeu, a zaměstnala ho jako dvorského kresliče map. Talaverova komise mezitím prakticky nikam nepokročila. Určitá jednání sice vedena byla, ale posuzování Kolumbova projektu bylo zcela okrajovou záležitostí královského dvora. Španělsko na konci 15. století soustřeďovalo všechny své síly na definitivní vytlačení Maurů z Pyrenejského poloostrova a jak trefně poznamenal americký historik Samuel Eliot Morison Kolumbovo vznesení žádosti se nacházelo ve stejné situaci „jako kdyby se polární badatel pokusil zainteresovat Lincolna na dobytí Antarktidy v době bitvy u Gettysburgu.“⁶

Roku 1490 Talaverova komise v Seville, kde v tu dobu dlel královský dvůr, vyřkla své první odmítavé stanovisko. Ačkoliv Kolumbus argumentoval citacemi z děl geografických autorit starověku a středověku i z díla Pierre d'Aillyho, *Imago Mundi*, v němž biskup z Cambrai tvrdil jako i další, že vzdálenost Španělska od Indie není příliš veliká, Talaverova komise, jak uvádí Bartolomé de las Casas, „shledala jeho sliby a nabídky jako neuskutečnitelné, bláhové a hodné odmítnutí.“⁷ Bartolomé de las Casas i Fernando Kolumbus poté shrnují šest hlavních argumentů kvůli kterým byl projekt odmítnut: „Na plavbu do Asie jsou potřebné tři roky, západní oceán je nekonečný a snad i nepřístupný lodím, v případě, že Kolumbus dosáhne antipodů, nebude se moci vrátit zpět, na té straně zeměkoule, která je protilehlá Evropě, není souš, neboť to tvrdí svatý Augustin, z pěti pásem zeměkoule jsou tři obyvatelná, není myslitelné, aby se po tolika staletích od stvoření světa mohly nalézt země, něčím významné a dosud ještě neznámé.“⁸ Tvrzení dvou výše jmenovaných jsou jediným pramenem, který se k závěrům Talaverovy komise dochoval. Svědectví sice vzbuzuje určité rozpaky, jelikož argumenty komise opírající se o

svatého Augustina, který nebyl nikdy řazen mezi geografické autority, a názor, že západním oceánem není možno plout, vyznívají poněkud anachronicky ke stavu soudobého geografického poznání, ale na druhé straně je třeba uznat, že španělské geografické znalosti nebyly tak pokročilé jako znalosti portugalských sousedů z iberského poloostrova, a zároveň je třeba opět zdůraznit, že to byl Kolumbus, kdo nepředložil žádné konkrétní racionální empirické důkazy, jež by mluvily pro úspěšnou realizaci jeho projektu, a tím pádem komise neměla sebemenší důvod jeho projektu důvěřovat a podpořit ho. Královský pár se zatím k závěrům komise nevyjádřil. Kolumbus tak počkal v naději dalších několik měsíců, ale nakonec se rozhodl, že Španělsko opustí. Zamýšlel v té době jedenáctiletého syna Diega nechat u sestry jeho zesnulé matky žijící v Huelvě a vypravít se za bratrem Bartolomeem do Francie. Páter Juan Peréz v klášteře La Rábida však Kolumbovi slíbil, že se na královském páru pokusí vymoci další audienci.

Královna, setrvávající v té době ve vojenském táboře v Santa Fé pod hradbami obležené Granady, s návrhem svého bývalého zpovědníka souhlasila a Kolumba opět přijala. I podruhé byl však jeho projekt zamítnut. Tentokrát však z jiných důvodů. Těmito důvody se staly Kolumbovy přemrštěné požadavky, ostatně ty samé, jež připojil i v žádosti předložené portugalskému králi roku 1484. Schylovalo se k tomu, že Kolumbus odejde opět s nepořízenou a definitivně se rozhodne hledat přízeň u dvora francouzského krále, ale s pádem Granady 2. ledna roku 1492 jako by došlo k zásadnímu obratu. O ten se měl údajně postarat svými přímluvami Kolumbův přítel u královského dvora a opatrovník Ferdinandova královského pokladu Luis de Santangel, jenž se nabídl, že v případě královnina souhlasu bude výpravu financovat sám. To by ostatně pro Santagela nebyl větší problém. Na finanční náklady, které nakonec činily přibližně 2 000 000 maravedí, však vedle něj přispěl i sevillský kupec Francisco Pinello, který se Santangelem půjčil koruně 1 140 000 maravedí a i sám Kryštof Kolumbus, který si vypůjčil 250 000 maravedí od svých přátel. Zbytek dorovnal ze svých zdrojů sám Santangel. Jaké byly ale skutečné příčiny

královna obratu zůstává otázkou. Zapůsobila snad na královská vědomí euforie dostavivší se po dobytí Granadského emirátu, poslední výspy muslimské moci na Pyrenejském poloostrově, jehož poslední pevnost Alhambra kapitulovala 2. ledna roku 1492, tedy více než deset let od propuknutí poslední války reconquisty? Nebo zapůsobil na královnu snad sám Kolumbus? Imponovala královně jeho nezměrná cílevědomost, odhodlanost a vytrvalost v prosazování realizace svého podniku? Nebo se snad královna slitovala nad nebohým námořníkem, jenž se po dobu více jak 15 let snažil neúspěšně získat přízeň u královských dvorů po téměř celé západní Evropě? Nevyvolala Kolumbova vytrvalost do královniny mysli určité pochybnosti, zda janovský rodák přeci jen nemůže mít pravdu? Nebo byla příčinou změny královnina stanoviska intervence váženého Juana Peréze, člověka, jemuž se sama královna tolikrát svěřovala se svými problémy a těžkostmi?

Po souhlasu s plavbou bylo třeba ještě vyřešit záležitost týkající se splnění Kolumbových požadavků. To bylo učiněno kontrassegnací takzvané „Capitulación“ neboli smlouvy uzavřené dne 17. dubna roku 1492 v Santa Fé. V ní Katolická Veličenstva „dona Kryštofa Kolumba ustanovují na dobu jeho života admirálem všech ostrovů a pevných zemí, které jeho rukou a důmyslem budou objeveny nebo získány v řečených mořích-oceánech, a po jeho smrti i jeho dědice a nástupce z pokolení na pokolení na věčné časy se všemi právy a výsadami náležejícími k takové hodnosti a za stejných podmínek, jaké byly stanoveny nejvyššímu admirálu kastilskému...jmenovaného dona Kryštofa Kolumba ustanovují místokrálem a vrchním guvernérem všech ostrovů a pevných zemí, které, jak už bylo řečeno, objeví a získá v připomenutých mořích. Pro správu každého z nich navrhne tři osoby na každou hodnost a Vaše Výsosti z nich pak vyberou vždy jednu osobu, tu, kterou budou považovat za nejvhodnější...(ustanovují), aby z veškerého a všelikého zboží, ať už jsou to perly, drahé kameny, zlato, stříbro, koření, nebo kterékoli jiné věci, jež budou koupeny, směněny, nalezeny a získány, nebo jež se budou vyskytovat na území uvedeného admirálsství, jmenovaný Kryštof Kolumbus měl a sobě

ponechal všeho desátý díl po odečtení výloh, jež na to budou vynaloženy, ostatních devět dílů pak zůstane Vaším Výsostem...u všech lodí a to pokaždé kdy budou vystrojovány, může jmenovaný don Kryštof Kolumbus, bude-li chtít, přispět a uhradit osmý díl výloh na výstroj a případně mu osmý díl výtěžku z takové cesty.“⁹ Kolumbus tak pro sebe a své následovníky získal dědičné povýšení do šlechtického stavu a právo užívat titul don, dále dědičný úřad admirála moře-oceánu, generálního guvernéra a místokrále všech nově objevených zemí, právo na 1/10 všech výnosů z nich a právo na investování 1/8 do vystrojení jakékoliv obchodní lodi plující k těmto zemím a zisku 1/8 z jejího výnosu. Dne 12. května opustil Kolumbus Granadu a zamířil do Palosu, městečka, na jehož březích poprvé vkročil na španělskou půdu a odkud se měl vydat na svou první plavbu za nesmrtelností.

Přípravy ve stínu exodu

Kdyby měl Kolumbus šanci volby, určitě by si jako domovský přístav pro svou první plavbu za oceán vybral jiný přístav než právě Palos de la Frontera. Místní prostředí sice velmi dobře znal, ostatně Palos byl vůbec prvním místem, kde Kolumbus vkročil na španělskou půdu, ale popravdě řečeno, přístav neměl takový význam jako nedaleký Cádiz, Sevilla nebo Málaga. Kolumbus by si určitě dokázal představit jak vyplouvá se svou flotilou z věhlasného Cádizu, ale jak již bylo řečeno, na výběr neměl a musel se tak spokojit s prostředím provinčního Palosu. K volbě Palosu vedlo hned několik příčin. Již bylo zmíněno, že Kolumbus místní prostředí důvěrně znal a byl si vědom, že v proslulém domovském přístavu španělských korzárů sežene pro svou výpravu dostatek zkušených námořníků. Hlavní důvody byly ale prozaičtější. Palos společně s nedalekým přístavem Moguer byly v nedávné době potrestány královským soudem, na základě jehož rozhodnutí měly poskytnout a vystrojit dvě lodi na rok plavby pro potřeby koruny. Cádiz byl v těchto měsících místem, odkud opouštěl zemi židovský exodus.

Roku 1492 se totiž uzavřela jedna velká kapitola španělských dějin. Židé, žijící na Pyrenejském poloostrově dlouhá staletí pod nadvládou nábožensky tolerantních muslimů, tvořili poměrně značnou procentuální část španělské populace. Roku 1492 byl ovšem vydán zákon, jímž byl judaismus postaven mimo zákon. Sefardští Židé (Sefarad byl hebrejským názvem pro Španělsko) tak měli pouhé čtyři měsíce na to, aby buď konvertovali ke katolicismu nebo zemi opustili. Podle hrubých odhadů bylo do diaspory vyhnáno na 120 000 až 150 000 sefarditů. Motivací Katolických Veličenstev pro vydání zákona byl údajně neblahý vliv Židů na židovské konvertity ke katolicismu. Existovala domněnka, že právě soužití pravověrných Židů a Židů-konvertitů deformuje křesťanskou víru tak, že vedle oficiálního vyznávání katolického dogma židovští „noví křesťané“ praktikují zároveň tajně judaismus. Smyslem zákona vypovídajícího Židy z Iberského poloostrova tak bylo vybudovat integrovanou

křesťanskou společnost, v níž víra nebude vyvolávat náboženské rozkoly a nebude představovat rozdíly, jež by mohly vést k její náboženské polarizaci.

Jelikož případů podezření z tzv. kryptojudaismu, tajného vyznávání judaismu konvertity, v průběhu 15. století neustále přibývalo, šířily se Španělskem rovněž názory o potřebě instituce, jež by prošetřovala, zda podezíraní skutečně páchají náboženské delikty. Roku 1478 dostali královští manželé od papeže Sixta IV. bulu opravňující jmenovat dva nebo tři biskupy, řádné teology nebo znalce kanonického práva, kteří by jako inkvizitoři (inquisitio-vyšetřovat) vedli vyšetřování proti osobám tajně praktikujícím judaismus. Po dvouleté kampani vedené sevillským arcibiskupem Pedrem Gonzálezem Mendozou, jež měla přimět nepravověrné konvertity k opuštění praktik kryptojudaismu, jmenovali roku 1480 Katolická Veličenstva první dva dominikánské inkvizitory. Pod vedením „velikého inkvizitora“ Tomáše de Torquemada začaly vznikat inkviziční tribunály po celém Španělsku. Organizačním centrem inkvizice se stal dominikánský klášter sv. Tomáše v Ávile. Běžnými tresty pro obviněné a vzápětí usvědčené z nepravověrnosti byla konfiskace majetku, vyloučení z možnosti vykonávat veřejné úřady nebo odsouzení k pokání. Zatvrzelý „odpadlíci“ končili na hranicích během konání autodafé. Inkviziční tažení provázelo navíc i rasově-nábožensky motivované „ustanovení o čistotě krve“, jež vyžadovalo absenci židovských předků pro výkon veřejných a církevních úřadů.

Podobná nařízení jako židovskou komunitu potkala v budoucnu i komunitu muslimů, jejichž značná část po dovršení reconquisty setrvala i nadále na Pyrenejském poloostrově jako loajální skupina královských poddaných. Mudéjarům neboli Saracénům, běžně však nazývaným Maury, se stalo osudným, že žili prakticky v uzavřených muslimských komunitách a nesnažili se civilizačně splynout s majoritní katolickou společností. V očích katolických králů byli proto stejně jako Židé cizorodým prvkem zabraňujícím společenské integraci. Roku 1502 v zemích Koruny kastilské a roku 1526 v zemích Koruny aragonské byli proto Maurové postaveni před stejnou

alternativu jako roku 1492 Židé, tudíž před konverzi ke katolicismu nebo opuštění španělských zemí. Konvertité, tzv. Moriskové, jež zůstali ve Španělsku se útlaku nevyhnuli. Stejně jako „noví křesťané“ židovského původu byli tvrdě pronásledováni inkvizičními tribunály. Přípravy Kolumbovy flotily k vyplutí se tak odehrávaly na smutném pozadí „náboženské očisty“ španělské společnosti.

Po příjezdu do Palosu si byl Kolumbus nejspíš jistý tím, že osazenstvo své flotily naverbuje bez sebemenších problémů. Když ale nechal v městském kostele sv. Jiří přečíst královniny rozkazy o vystrojení a osazení dvou lodí, nejenže se mu nedostalo valné odezvy, ale námořníci dokonce odmítali své lodi vydat a otevřeně se vzepřeli královským rozkazům. Dopis zněl: „Ferdinand a Isabela, z boží vůle král a královna, ke všem obyvatelům města Palosu...za to, že se obyvatelé dopustili poškození královské cti jsou odsouzeni k tomu, aby nám poskytli dvě karavely vybavené na dvanáctiměsíční plavbu a to na své vlastní náklady. Vyslali jsme Kryštofa Kolumba, aby se třemi karavelami plul na moře-oceán, aby zde pro nás vykonal jisté služby. Požadujeme proto, aby plul na těchto řečených dvou karavelách a nařizujeme, aby byly naše požadavky splněny do deseti dnů od data, kdy obyvatelstvo obdrží tento dopis. Dále nařizujeme Kryštofu Kolumbovi, aby zaplatil čtyřměsíční plavbu těm, kteří s ním poplují na řečených karavelách. Zakazujeme, aby řečený Kryštof Kolumbus nebo kdokoliv jiný, kdo se poplaví na řečených karavelách, plul k São Jorge da Mina nebo se zabýval obchodem s kraji, jimž vládne portugalský král.“¹

Veličenstva byla po odmítnutí splnění těchto požadavků nucena zakročit silou a zabrat v každém městě po jedné lodi násilím pomocí armády. Tím však problémy zdaleka neskončily. Pirátskými plavbami protřelí mořeplavci totiž i nadále odmítali vstoupit do Kolumbových služeb. Výprava do dosud neznámých vod na západě byla pro pověřivé námořníky příliš velkou neznámou a rizikem, jež nehodlali podstoupit. Kolumbus se tím ocitl v patové situaci. Měl sice k dispozici dvě lodě, ale ne jejich osazenstvo. Nečekanou překážku odstranil až příjezd Martína Alonsa Pinzóna. Rodina Pinzónů patřila v Palosu mezi přední

měšťanské rodiny s vysokým renomé a výbornou pověstí. Bartolomé de las Casas napsal: „Mezi obyvateli města Palosu byli tři bratři jména Pinzón. Byli zkušenými námořníky a lidmi vysokého společenského postavení. První se jmenoval Martín Alonso a byl nejbohatší a nejuznávanější z bratrů. Druhý nesl jméno Vicente Yáñez a třetí Francisco Martín. Téměř všichni obyvatelé města žili pod jejich vlivem, byli pro ně těmi nejbohatšími lidmi a lidmi s nejlepšími styky zde žijící.“²

Kolumbus proto vsadil na Pinzónovu autoritu a poté, co ho zlákal kapitánstvím na Pintě, získal i důvěru námořníků, kteří začali vstupovat do jeho služeb. Pinzón byl ostatně místní žijící legendou. Pod rouškou obchodování často podnikal korzárské výpravy do Guinejského zálivu a právě vidina zlata, stříbra, drahokamů a koření byla tím, co ho přesvědčilo pro vstup do Kolumbovy expedice. Kromě kapitána Pinty, Martín Alonsa, vstoupili z rodiny Pinzónů do Kolumbových služeb i další její výše zmiňovaní členové. Společně s Martín Alonsem se na Pintě plavil jeho mladší bratr Francisco Martín, na Niña jako kapitán prostřední z trojice bratrů, Vicente Yáñez, a dále i jejich bratranec Diego.³ Vedle rodiny Pinzónů měla ve výpravě početné zastoupení i rodina Niňů, která požívala v sousedním Mogueru obdobného postavení a pověsti jako Pinzónové v Palosu. Juan Niño se stal kapitánem stejnojmenné lodi, jejímž byl i vlastníkem, jeho bratr Peralonso plul jako kormidelník na lodi Santa Maria. Třetí z bratrů, Francisco, absolvoval po boku Kolumba vedle první zaoceánské výpravy i druhou a čtvrtou plavbu do Západních Indií.⁴

Kolumbovu flotilu tvořily celkem tři lodě. Niña se původně jmenovala Santa Clara podle patronky města Moguer. Lodě většinou dostávaly jména podle patronů měst, ze kterých pocházely, často ale byly známy spíše pod přezdívkami odvozenými od jmen svých majitelů, stejně jako Niña nazývaná tak podle svého majitele Juana Niño. Niña byla přibližně 50 tunovou karavelou. Tonáž v době středověku však neznamovala výtlač lodi nebo objem jejího maximálního možného nákladu, nýbrž pouze hrubý ukazatel velikosti lodi. Představovala kubický objem úložných podpalubních prostor lodi v přepočtu na

tuny vína, přičemž jedna tuna odpovídala dvěma velkým sudům vína o objemu 238,5 litru, ve kterých se s vínem obchodovalo.⁵ Druhou karavelou flotily byla přibližně 60 tunová Pinta, jejímž majitelem byl Cristóbal Quintero z Palosu, a jejíž jméno bylo odvozeno nejspíš od původních majitelů lodi, rodiny Pinto. Vlajkovou lodí výpravy byla poté Santa Maria, nikoliv karavela, nýbrž loď typu nao, oficiálním jménem La Gallega, jelikož byla postavená v Galicii. Majitelem této přibližně 100 až 120 tunové lodi byl Juan de la Cosa, od něhož si Kolumbus loď pronajal. Juan de la Cosa z první Kolumbovy výpravy ovšem nebyl Juanem de la Cosou, pozdějším objevitelem a autorem slavné mapy světa. Slavnější z dvojice stejnojmenných osob se plavil až na druhé výpravě.⁶

Osazenstvo jmenovaných lodí tvořilo poté celkem 87 až 90 námořníků. Přestože královský pár osvobodil trojici doživotně odsouzených vězňů za to, že vstoupí do Kolumbových služeb, není pravděpodobné, že Kolumbovu posádku tvořila z větší části horda kriminálních živlů, kteří využili královského výnosu a za vstup do posádky obdrželi milost. Až na výjimky se vesměs jednalo o poctivé námořníky loajální ke svému admirálovi, kteří svědomitě plnili rozkazy, i když psychická zátěž dlouhé plavby do neznámých končin mezi posádkou určitě občas vyvolávala, jak už to při dlouhých plavbách bývá, i neblahé odezvy nebo dokonce zárodky vzpour. Nesmíme zapomínat, že uzavření posádky v prostoru lodi po dobu několika týdnů či měsíců často vyvolávalo různorodé stavy duševní frustrace námořníků způsobené nejen „ponorkovou nemocí“, ale hlavně limitovaným prostorem, který paluba a podpalubí představovaly. Korunu zastupoval na výpravě královský notář Rodrigo de Escobedo,⁷ pověřený vztahováním právních nároků španělské koruny na všechny nově objevené země a vybavený blankety s hlavičkou Katolických Veličenstev a zdvořilostními uvítacími formulemi pro panovníky, jejichž země měla flotila dosáhnout, a jejichž jména měla být na listiny dle potřeby dodatečně dopsána. Větší význam než přítomnost královského sekretáře měla však pro Kolumba určitě osoba židovského konvertity Luise de Torrese,⁸ tlumočnicka výpravy znalého hebrejského, chaldejského a částečně i arabského jazyka. Kolumbus, pevně

věříc v dosažení zemí vzdáleného Orientu, předpokládal, že jeho bohaté jazykové znalosti budou využity během audience na dvoře Velkého chána.

Na počátku srpna roku 1492 byly odstraněny z cesty všechny překážky a flotila se po téměř čtyř měsících příprav mohla vydat na plavbu, jež svým významem vytyčila další z mezníků evropské mořeplavby.

Poprvé přes západní oceán

Třetího srpnového dne roku 1492, přibližně půl hodiny před východem slunce, flotila tří lodí vybavených vším potřebným rozvinula plachty, zvedla kotvy, opustila domovský přístav Palos de la Frontera a nabrala kurz na Kanárské ostrovy. „Byl to jeden z těch šedých chladných dnů, které ohlašují příchod podzimu, kdy se moře zdá být zrcadlem z leštěné oceli a ohromné spousty mraků jako by se chtěly zastavit v nekonečném cyklu svých proměn a na chvíli posečkat, den, kdy se bezvětřím nepohne ani list a člověka napadne, že se zastavil čas.“¹ Ihned od opuštění přístavního mola začala být flotila stíhána nepředvídatelnými nesnázemi. První komplikace se vyskytly již čtvrtý den plavby, kdy se vyvrátilo kormidlo karavely Pinty. Jelikož byly lodě před odjezdem podrobeny důkladným kontrolám, byl Kolumbus hluboce přesvědčen, že porucha kormidla není pouhou nahodilostí, ale sabotážní akcí. V těchto domněnkách ho utvrdil navíc hned následující den, kdy se opravené kormidlo porouchalo opět a vše tak napovídalo, že se skutečně jedná o sabotážní akci jednoho z námořníků, jenž měl nejspíše uposlechnout rozkazy majitele lodi Cristofora Quintera a zařídit, aby se jeho loď nepoškozená co nejdříve vrátila do domovského přístavu. K potížím Pinty se navíc přidalo i zatékání vody do trupu lodi, načež byl Kolumbus pevně rozhodnut ihned po příplutí na Kanárské ostrovy nahradit loď karavelou jinou.

Po šesti dnech od opuštění domovského přístavu dosáhla flotila ostrova Gran Canaria. Kolumbus se s Niňou a Santa Marií ihned vydal k nedalekému ostrovu La Gomera do přístavu San Sebastián, kde hodlal obstarat loď, jež by nahradila poškozenou Pintu, s níž zůstal v přístavu Las Palmas na Gran Canaria její kapitán Martín Alonso Pinzón. Žádná vhodná karavela však k dispozici nebyla a tak musela být Pinta co nejrychleji opravena. V několika dnech byly naštěstí všechny její defekty odstraněny. Kolumbus se během pobytu na ostrově navíc seznámil s Doňou Beatriz de Peraza y Bobadilla, jež dočasně za svého nezletilého syna ostrov spravovala. Doña Beatriz byla

krásná, mladá a energická vdova a o tom, že její seznámení s Kolumbem neproběhlo pouze na úrovni formální zdvořilosti, vypovídá i fakt, že dočasná guvernérka ostrova o rok později vřele a mile Kolumba opět přivítala. Pinta mezitím dostala nové kormidlo a byla čerstvě nadehtována. Zároveň byly vyměněny plachty Niňy, jež vyplula s trojúhelníkovým latinským plachtovím, a kvůli potřebě rychlejší plavby dostala čtverhranné. Po všech potřebných opravách, výměnách a doplnění zásob nabrala výprava 6. září opět západní kurz. Ještě než však Kolumbus odrazil od La Gomery, kde se před vyplutím na širý oceán ještě zastavil, byl jednou z přijíždějících karavel varován, že v okolních vodách měly hlídkovat tři portugalské lodě s rozkazem zadržet Kolumba v případě, že by chtěl provádět objevy jižně od Kanárských ostrovů v portugalských vodách. To, z čeho byl podezírán, však neměl admirál v úmyslu. Hodlal naopak držet stálý západní kurz, v nějž věřil, že ho dovede přímo k ostrovu Cipango podle jeho předpokladů nacházejícího se na stejné rovnoběžce, na níž leží i Kanárské ostrovy. Dne 9. září Kolumbova flotila ztratila z dohledu nejzápadnější z Kanárských ostrovů a definitivně se ocitla na otevřeném moři. Do myslí námořníků se začaly pomalu vkrádat pochybnosti. Plavba však byla od samého počátku naprosto klidná a vyvrátila první z tradičních mýtů o nemožnosti plout západním oceánem. Flotila brázdila s podporou příznivého větru moře a každý den dosáhla i z dnešního pohledu značné vzdáleností. Kolumbus ve svém deníku uvádí, že „počasí bylo jako v dubnu v Andalusii, a že jediné co chybělo, byl zpět slavíka.“²

Ačkoliv Kolumbus často zdůrazňoval, že svou flotilu navigoval podle hvězd, zdá se to být málo pravděpodobné. Kolumbus byl sice již zkušeným námořníkem a během několika let strávených v Portugalsku mohl ledasco od svých portugalských kolegů odpozorovat, ale je třeba říci, že učení se navigaci podle hvězd nebylo ani součástí výuky profesionálních kormidelníků. Ovládali jí pouze matematici, astrologové nebo naprosto výjimeční vzdělanci, což ovšem Kolumbus nebyl. Admirál určoval zeměpisnou polohu své flotily vesměs výpočtem, jenž závisel na třech základních proměnných, jimiž byly směr, doba

a rychlost plavby. Směr byl určován pomocí kompasu, který prošel v 15. století řadou modernizací a zdokonalení. Čas byl na lodích v této době měřen pomocí přesýpacích hodin, kdy doba, než přetekl všechn písek z horní do spodní části nádoby, trvala půl hodiny. Rychlost plavby poté Kolumbus určoval většinou prostým odhadem. Na první pohled by se zdálo, že právě díky nepřesným odhadům rychlosti budou Kolumbovy výpočty značně nepřesné, ale podle analýz, jež byly provedeny pečlivou studií jeho deníků a rekonstrukcemi jeho plaveb, bylo zjištěno, že ve skutečnosti se Kolumbus mýlil v odhadování rychlosti přibližně o pouhých 9 procent.³ Dodejme, že v dnešních podmínkách satelitní navigace by se těžko našel kapitán, který by dokázal to, čeho byli schopni kapitáni kolumbovské éry. Relevantní je sice námitka, že když se Kolumbus plavil na západ poprvé, bylo dosažení pevniny při existenci amerického kontinentu naprostou nevyhnutelností, dodejme však, že Kolumbus cestu do stejných míst podnikl několikrát a několikrát se díky svým, z dnešního pohledu prostým, navigačním schopnostem dokázal vrátit bez větších problémů zase zpět do místa vyplutí, což je při jakkoliv kritickém přístupu ke Kolumbově osobnosti nutno označit za obdivuhodné. Kolumbus nebyl žádným géniem, ale s tak mizernými prostředky, na něž byl při navigaci své flotily odkázán, dokázal stejně jako mnozí jeho předchůdci, současníci a následovníci až do nástupu relativně moderních technologií navigace mnoho úctyhodného.

Od začátku plavby Kolumbus uváděl v lodním deníku záměrně odlišný počet uražených mil a to s cílem udržet posádku v klidu. Opět je třeba zdůraznit, že Kolumbus k tomuto kroku nesahal z toho důvodu, aby ubezpečoval námořníky, že ještě nedosáhli okraje Země. Hlavním smyslem tohoto opatření bylo pouze udržet posádku, jež se ještě nikdy v životě v takové vzdálenosti od rodné země neplavila, v klidu a zažehnat tak nebezpečí eventuálních vzpour vyvolaných frustracemi z přílišné vzdálenosti od domova. Ke zklidnění atmosféry a udržení dobré nálady poté admirálovi vydatně napomáhal i častý výskyt velikých kusů zelené trávy plovoucí v oceánu, na nichž bylo možné spatřit dokonce i živé raky. Námořníci byli přesvědčeni, že se

jednalo o trávu odplavenou z nedaleké země a i častá setkání s ptáky podobnými rackům, pelikány a fregatkami (mořský orel) je utvrzovalo v domnění, že vytoužená země je na dosah. Což však nikdo netušil byla skutečnost, že se jednalo o Sargasové moře, plochy mořské hladiny porostlé chaluhou hroznovicí, které se západně od Azor vyskytují na ploše přesahující 25 stupňů zeměpisné šířky. O existenci ostrovů v blízkém okolí byl přesvědčen i sám Kolumbus. Možná se domníval, že proplouval nedaleko bájného ostrova Antillia, jehož poloha zakreslená na soudobých námořních mapách by přibližně odpovídala poloze flotily, ale věděl, že jím vytyčený cíl byl mnohem dále na západ, a jistě by i striktně odmítl jakékoliv žádosti posádky o hledání domnělých ostrovů. Ze stoického klidu byl Kolumbus vyveden ovšem již vzápětí.

Dne 25. září totiž Martín Alonso Pinzón zvolal: „Země, země, ať nezapomenete na mou odměnu.“ Zemi „viděla“ celá posádka admirála nevyjímaje, ale z omylu byli všichni vyvedeni již následujícího rána, kdy se ukázalo, že v toužebném očekávání pevniny podlehlí klamu. Obdobný planý poplach nastal i dne 7. října, kdy Niña vytáhla vlajku na vrchol hlavního stěžně a vypálila dělovou ránu na znamení, že spatřila pevninu. Každý byl i tentokrát přesvědčen o blízkosti země, ale opět marně. Flotila v té době již urazila více než 800 leguí, tedy vzdálenost, jež přesahovala i Kolumbovy propočty o vzdálenosti ostrova Cipango. Toho si byl vědom i Martín Alonso Pinzón. Navíc Kolumbus věděl, že si prozatímni nedosažení ostrova nemůže prostě a jednoduše vysvětlit nezpozorovaným odklonem od stanoveného kurzu, jelikož po celou dobu plavby striktně dodržoval západní kurz, jenž s vidinou přímé plavby k ostrovu Cipango nabral na Kanárských ostrovech.

Existují různé názory na to, kdo nakonec prosadil změnu čistě západního kurzu na kurz jihozápadní. V případě, že by totiž flotila pokračovala stále přímým západním směrem bez jakékoli jeho korigace, dorazila by na Floridu do oblasti dnešního mysu Canaveral. Dohady existují rovněž o tom, zda padlo ve dnech vrcholícího napětí nějaké ultimátum ohledně plavby, jíž byla posádka ještě ochotna trpět než by si vynutila definitivní návrat do Španělska. Častá jsou

tvrzení, že posádka si vymohla na Kolumbovi slib, že pokud by do tří dnů od 11. října nedosáhla flotila pevniny, obrátila by se na plavbu zpět domů. Kolumbus měl poté na Pinzónovo naléhání ohledně návratu odpovědět: „Martíne Alonso, udělejte mi tu laskavost a stůjte při mně tohoto dne a této noci a pokud do rozbřesku nedosáhneme země, můžete mi uříznout hlavu a vrátit se zpět.“⁵ Existují ale i domněnky, že trpělivost došla právě admirálovi a slib plavby alespoň po dobu následujících tří dnů si nakonec musel vyprosit nejstarší z Pinzónů právě na Kolumbovi, jenž již po usvědčení sebe sama z geografického omylu rezignoval na další plavbu na západ.

Napětí mezi posádkou každopádně vrcholilo ve dnech 10. a 11. října, přičemž tušení blízkosti země se neustále zvyšovalo. „Mužstvo z karavely Pinty spatřilo rákos a hůl, vylovilo jinou hůl opracovanou, jak se zdálo, nožem, viděli ještě jeden kus rákosu a trávu odlišnou od dosavadní, a to trávu, která roste na zemi, a deštičku. Také mužstvo karavely Niňy vidělo jiné známky země a kus roští obaleného červenými plody.“⁶

V noci z 11. na 12. října prý Kolumbus v dálce spatřil jakési světlo houpající se nahoru a dolů podobající se světlu svíčky. Nebyl si však prý jist zda se nejedná pouze o další klam či iluzi a poplach proto nevyhlásil. Přesto ale k sobě přivolal dva muže z posádky. První jeho domněnky potvrdil, druhý nikoliv. Ve dvě hodiny po půlnoci byl však poplach skutečně vyhlášen. Námořník Rodrigo da Triana byl přesvědčen, že zahlédl zemi a vítězoslavným zvoláním: „Tierra, Tierra“ zvýšil ostražitost všech členů posádky. Ranní rozbřesk mu nakonec dal za pravdu. Flotila dosáhla pevniny, jež nebyla pouhým klamem na obzoru zhuštěných mraků, ani nevysvětlitelnou iluzí. Mužstvo propuklo v bouřlivý jásot a Kolumbus pocítil nepopsatelné pocity zadostiučinění. I přes pochybnosti členů posádky, že výprava byla pouhým plýtváním penězi a eventuálně i lidskými životy, dosáhl země. Dnem 12. října roku 1492 do budoucna všechny tyto pochybovače umlčel a všechny, kdo ho předem odsuzovali k nezdaru a byli vnitřně přesvědčeni, že se ze své zaoceánské plavby nikdy nevrátí, vyvrátil z jejich omylu.

Z dnešního pohledu ihned vystupuje zásadní otázka. Kde bral Kolumbus svou neochvějnou jistotu, že dorazil do zemí Velkého Chána? Nevrývaly se do jeho mysli určité pochybnosti, zda skutečně připlul k ostrovu Cipango nebo k jinému z ostrovů poblíž asijského pobřeží? Nejspíše nikoliv. Podle soudobých geografických představ bylo pochybné předvídat existenci nějakého jiného, Evropany dosud neobjeveného kontinentu, nebo shluku rozsáhlejších ostrovů. O zemích Velkého chána sice existovaly pouze kusé informace, ale nebylo sebemenších pochyb, že vzdálený Dálný východ existuje. Naopak o nějakém dalším kontinentu nebo spíše pevnině, jež by svou rozlohou výrazněji zasáhla do geografické podoby světa, neexistovaly informace žádné. O dosažitelnosti Asie se daly vést dohady a seriózní diskuze, zda je či není v lidských silách přeplout západní oceán. O existenci nějakého nového světa se však roku 1492 nedaly vést ani dohady, protože nikdo nikdy polohu jakéhosi dalšího kontinentu na mapu nezaznamenal. Nedaly se vést polemiky o jeho dosažitelnosti nebo nedosažitelnosti, o jeho obyvatelnosti nebo neobyvatelnosti ani o jeho bohatství či chudobě, protože v lidských myslích jednoduše neexistoval. Navíc Kolumba v jeho suverenitě utvrzoval i fakt, že se alespoň částečně naplnily jeho geografické prognózy. Ostrova Cipango sice po zdolání 800 leguů nedosáhl, ale právě o to si mohl být jistější, že se po uražení bezmála 1 100 leguů ocitl ještě blíže asijskému pobřeží než zpočátku plánoval.

Nikdy nezodpovězenou otázkou zřejmě zůstane kdo byl skutečně tím, jenž poprvé spatřil zemi. Některé názory se přiklánějí ke Kolumbovi a jeho nočnímu vidění jakéhosi světla v dálce. Primát historie přičkla však nejspíš Rodrigovi da Triana. Pro omluvu admirála, Kolumbovi jistě nešlo o to, aby to byl právě on, kdo získá královským párem vypsanou odměnu ve výši 10 000 maravedí pro toho, kdo první spatří zemi. Určitě se také nestrachoval, že přijde o svou koženou kazajku, kterou královskou odměnu přislíbil navýšit. Spíše si nemohl připustit, že by mohl zemi jako první spatřit někdo jiný než právě on. Zahlédnutí jakéhosi světla Kolumbem bylo dlouhou dobu diskutováno. Někteří přicházejí s názorem, že si Kolumbus vše vymyslel, a že si skrze tuto lež chtěl

pouze přisvojit primát, že on byl tím, kdo první zahlédl známky země na obzoru. Někteří ovšem přicházejí i s racionálními vysvětleními. Názor, že spatřené světlo bylo světlem od pochodní, jimiž si domorodci svítili v noci při lovu ryb, sice přirozeně neobstojí, ale s akceptovatelným vysvětlením přišla dlouhodobá obyvatelka ostrova San Salvador, Ruth Malvinová, jež se domnívá, že Kolumbem zahlídnuté světlo byly pochodně zapálené domorodci žijícími na útesech ostrova, kteří tak v noci činili, aby mimo svá obydlí udrželi blechy. Sama prý zapálila pochodně na útesech a ve vzdálenosti 28 mil od ostrova, tedy ve stejné vzdálenosti v jaké se v inkriminovanou dobu nacházela Kolumbova flotila, prý viděla, stejně jako kdysi admirál, světlo houpané se nahoru a dolů.⁷ Z dnešního pohledu se jedná nejspíše o malichernost bez většího významu, ale každý aktér jakékoliv námořní plavby by určitě potvrdil, že největším přáním každého námořníka je, aby on byl právě tím, kdo na obzoru poprvé spatří zemi.

Ať již spatřil známky pevniny první kdokoliv, nic to nemění na faktu, že dne 12. září zakotvila flotila nedaleko neznámého ostrova a „admirál rozvinul královskou vlajku a oba kapitáni mávali dvěma vlajkami se zeleným křížem, které kapitán vztyčil na všech lodích jako znak, a které měly po obou stranách kříže F a Y a nad každou písmenou korunku.“⁸ Admirál poté v doprovodu Martina Alonsa a Vicente Yáñezze Pinzónů, Rodriga de Escobeda a ozbrojenců vystoupil na písčité břeh a „když všichni klečící na zemi a líbající ji se slzami radosti vzdali díky Pánu Našemu za nesmírnou milost, kterou jim prokázal, admirál povstal a dal tomu ostrovu jméno San Salvador“ neboli Svatý Spasitel.⁹

Na dosah zemí Velkého chána?

Přítomnost neznámých plavidel nedaleko pobřeží okamžitě přilákala pozornost místních Indiánů. Lodě podobných rozměrů asi těžko do té doby někdo z ostrovních obyvatel kdy spatřil. O to větší překvapení musel poté přinést pohled na neznámé cizince, kteří svým vzezřením jako by pocházeli z jiného světa. Setkání muselo být ze strany Indiánů skutečným šokem. Španělé již měli jisté zkušenosti z nejrůznějšími etniky, ale obyvatelé San Salvadoru se však do té doby jen stěží mohli konfrontovat s kýmkoliv, kdo by přesahoval jejich sféru povědomí. Kolumbus ihned vystoupil jako obratný diplomat a s cílem naklonit si místní domorodce je obdaroval. Po prvních vzájemných setkáních zapsal do lodního deníku své první postřehy.

„Já, poznáv, že jsou to lidé, kteří by se spasili a obrátili k našemu svatému náboženství lépe láskou než násilím, abych si je přátelsky naklonil, daroval jsem několika z nich červené čepice a skleněné korálky, které si zavěsili na krk a jiné drobnosti nepatrné ceny, z kterých se velice radovali a stali se tak našimi přáteli, že to bylo s podivem. Přicházeli pak k lodím, kde jsme bydleli a přinášeli papoušky, vlákna bavlníku v klubíčkách, oštěpy a spousty jiných věcí, které vyměňovali za jiné, které jsme jim dávali, jako skleněné perličky a rolničky.“¹ „Zdá se mi však, že jsou to lidé všeho postrádající. Všichni chodí nazí, jak je matka porodila, i ženy. Všichni, které jsem viděl, byli velmi mladí, neboť nespátřil jsem mezi nimi ani jednoho staršího třiceti let a všichni jsou velmi dobře stavění, krásného těla a milé tváře. Mají hrubé vlasy, skoro jako koňské žíně, krátké, spadající přes obočí, až na několik čupřin, které sčesávají dozadu a nechávají dlouhé, nikdy jich nestříhajíce. Někteří se malují šedivou barvou (a ti mají barvu jako obyvatelé Kanárských ostrovů, nejsou ani černí ani bílí), jiní bílou nebo červenou nebo jinou, někteří si malují tvář, jiní celé tělo, nebo jen oči, nebo jen nos. Nenosí zbraní a ani jich neznají, ukázal jsem jim meče a oni uchopivše je za ostří, z neznalosti se pořezali. Neznají žádného druhu železa. Jejich oštěpy jsou tyče bez železného bodce a některé z nich

mají na konci rybí zub, jiné tvrdé těleso jakéhokoli druhu. Obyčejně jsou krásných postav, půvabných pohybů a dobře rostlí. Viděl jsem, že někteří z nich mají na těle stopy po zranění a ptal jsem se jich pomocí posunků, co znamenají, dali mi na srozuměnou, jak do jejich země přišli lidé z jiných ostrovů, s úmyslem, aby je odvěkli a jak se bránili. A věřil jsem, a věřím, že tam činí vpády z pevniny, aby je chytali a odváděli do otroctví. Jsou asi dobří služebníci a nadaní, neboť pozoruji, že rychle opakují vše, co jim říkám a mám za to, že se mohou brzo státi křesťany, poněvadž se mi zdá, že nepatří k žádné sektě. Bude-li se líbiti Pánu našemu, až odjedu odtud, vezmu s sebou šest těchto lidí, abych je dovedl Vaším Výsostem, aby se naučili mluvití kastilsky.“²

Kolumbus poté skutečně vzal šest domorodců do svých služeb jako průvodce a tlumočníky. Snažil se především získat jakékoliv informace o poloze zemí Velkého chána: „Všímal jsem si pozorně a snažil jsem se vypátrati, zdali je tam někde zlato a viděl jsem, jak někteří z nich nosí kousek zlata provlečený dírkou v nose, posunky jsem se od nich dověděl, že plavbou směrem jižním je možno se dostat k zemi, kde je král, který má mnoho zlatých nádob a mnoho kusů zlata. Proto jsem se rozhodl plouti k jihozápadu, abych našel zlato a drahé kamení.“³ Kolumbus prozkoumal ostrov San Salvador a když nenalezl zlato, vydal se k ostrovům dalším, jež pojmenoval Santa Maria de la Concepción, Ferdinandina a Isabela.⁴ Byl naprosto stržen atmosférou objevu a tropickou přírodou v deníku popisuje zcela idylicky: „Ostrovy, které jsem dosud navštívil, jsou překrásné, zelené a velmi úrodné...na tomto místě je stromová hustá a svěží a tráva jako v dubnu v Andalusii a zpěv ptáků je tak sladký, že by se člověku odtud nikdy nechtělo. Papoušků je takové množství, že jejich poletující hejna zastiňují slunce a je tu spousta druhů ptáků velikých i malých, úplně jiných než jsou naši. Také stromů je tu tisíce druhů a všechny nesou ovoce a vydychují vůni.“⁵ „Mohu Vaši Výsost ujistiti, že nemyslím, že by pod slunečním hávem mohla býti země lepší než tato svou úrodností, mírností podnebí stejně teplého jako chladného, hojností dobrých a zdravých vod, hodně se lišících v tom od řek Guinejských, které jsou všechny samá morová

nákaza.“⁶ Zároveň si Kolumbus zevrubně všímal reliéfu ostrovů, měřil hloubky ústí řek a lagun, a pečlivě zaznamenával místa vhodná pro založení přístavů: „Plavil jsem se na moři dvacet tři léta, nevzdálil jsem se z něho, leč na krátkou dobu a viděl jsem celý východ i západ, a procestoval jsem Guineu, ale v žádné z těchto krajín nejsou přístavy tak dobré.“⁷ I přes vesměs poetického ducha Kolumbus na druhou stranu ani na okamžik nezapřel svého ducha obchodního, který je zřejmý z každého jeho deníkového zápisu: „Proto se tu nebudu déle zdržovati, ani nepovedu okružní plavbu kolem ostrova...abych objevil hlavní vesnici...protože vidím, že tu není dolů na zlato...a já se musím odebrati tam, kde jsou veliké obchodní možnosti, proto není důvodu, abych zde mařil čas, nýbrž popluji raději dále.“⁸ Admirál v deníku neustále zmiňuje obchodní možnosti Koruny v dosažených zemích a vyjmenovává nejrozličnější možné komodity neustále ujišťuje, že nově objevené ostrovy budou prosperujícím zámožným územím španělské Koruny. Kolumbově honbě za zlatem, stříbrem, drahokamy a kořením se však nelze nikterak divit. Z dnešního pohledu dobrodružná výprava měla ve své době především ekonomický charakter. Financování samotné expedice nestálo sice nikterak závratnou sumu, finanční stránka plavby však byla alfou a omegou podniku, což lze jednoznačně rozpoznat i ze zápisů z Kolumbova lodního deníku. Hlavní starostí bylo hledání artiklů, které by výpravu a budoucí plavby zhodnotily a mnohonásobně navrátily vložené investice. Zlato chtěli nejen královna a král, ale také finančníci, kteří za podnikem stáli, bratři Pinzónové a jimi zlákané posádky lodí a v první řadě především sám admirál prahnoucí po slávě a uznání.

Ve zcela stejné rovině přistoupil Kolumbus i k budoucímu postavení domorodého obyvatelstva ostrovů: „Nechť Vaše Výsosti jsou ujištěny, že tyto země...jsou tak dobré a úrodné, že je to nemožno vypovědět a nikdo, kdo jich neviděl, tomu nemůže uvěřiti. A nechť věří, že tento ostrov a všechny ostatní patří Vám jako Kastilie a že není nic jiného třeba než jim vládnout, usadit se zde a rozkazovat domorodcům, aby vykonávali vše, co se jim nařídí. Vždyť já doopravdy s několika muži, kteří mě doprovázejí, mohu procestovati všechny

tyto ostrovy bez obavy, že se mi přihodí něco zlého a viděl jsem na vlastní oči, že pouzí tři muži z mé posádky, vystoupivše na břeh, zahnali na útěk pouhým svým zjevem zástup lidí, ač jim nechtěli ublížiti. Nemají zbraní, nemají bojovného ducha, chodí nazí a bezbranní a jsou tak zbabělí, že by tisícíhlavý zástup nedovedl vyčkati tři mé muže pevného kroku, zato jsou velice způsobilí poslouchat a pracovat, obdělávat pole a dělat vše, čeho je třeba. Použijme jich však při stavbě osad a měst, naučme je, aby chodili oblečeni a vymasnažme se, aby si osvojili naše zvyky.“⁹

Dne 24. října odplul Kolumbus na ostrov Kuba, o němž domorodci tvrdili, že zde bylo zlato, koření, veliké lodě, obchodníci a že byl velmi rozlehlý. Ostrov pojmenoval Juana. Neustále ale žil v mylné domněnce, že ostrovy, jež dosud objevil, byly předpolím zemí Velkého chána, a že ostrov Juana byl již poloostrovem asijské pevniny. Dne 2. listopadu proto vyslal poselstvo, jež mělo dorazit ke dvoru Velkého chána. Luis de Torres a Rodrigo de Xeres z Ayamonte se však za několik dnů vrátili se zprávou, že „po 12 námořních mílích cesty dorazili k vesnici asi o padesáti příbytcích, která mohla mít asi tisíc obyvatel“, že „Indiáni projevovali veliký úžas, dávali na srozuměnou, že myslí, že cizinci přišli z nebe, ohmatávali je a líbali jim ruce i nohy a nabízeli k jídlu, co měli“, a že poté, co muži odešli, „přišly ženy, které stejným způsobem usedly na zemi kolem Španělů a líbali jim ruce a nohy a ohmatávaly je, aby poznaly, zda i oni jsou z masa a kostí“.¹⁰ Cestou zpět „potkávali mnoho lidí vracejících se do svých vesnic s doutnajícím dřevem v ruce a s jinými bylinami, aby se podle svého zvyku navoněli kouřem.“¹¹ Jednalo se o vůbec první setkání Evropanů s kouřením tabáku. Poselstvo však vytouženého cíle nedosáhlo.

Dne 21. listopadu došlo k dosud nejpřekvapivějšímu okamžiku expedice. Martín Alonso Pinzón se s Pintou vzdálil od zbytku výpravy bez admirálova vědomí. Kolumbus byl přesvědčen, že „Pinzón jednal tak z lakotné chtivosti po zisku, myslíc, že najde mnoho zlata, když se bude řídit pokyny Indiána, kterého (jsem) přikázal na jeho loď.“¹² Kolumbus i přesto se zbylými loděmi pokračoval v průzkumu Karibiku. Byl přesvědčen, že země Velkého chána byly již nadosah.

Napětí vyvrcholilo při plavbě k ostrovu domorodci nazývanému Bohío, jenž admirálovi připomínal kastilské roviny a po jeho dosažení dne 6. prosince ho pojmenoval jako La Isla Española.¹³ Očekávání setkání s poddanými Velkého chána se ještě zvýšilo poté, co Indiáni, které s sebou Kolumbus na palubě vezl jako průvodce a tlumočníky, byli před ostrovem „zachvázeni strachem, bojíce se, že budou snědeni a říkali, že Karibové mají jediné oko a psí čenich“ avšak admirál myslel, že lžou, a že „obávaní lidožrouti jsou poddaní Velkého chána, kteří je odvlékali do otroctví“.¹⁴ Kolumbus však neuvěřil svým průvodcům o kanibalismu zmiňovaného kmene Karibů ani poté, co jeho muži na jednom z dalších ostrovů našli „lidskou hlavu v koši zavěšenou na kůlu. Admirál (ale) usoudil, že každá z oněch hlav náležela praotci rodiny, od něhož pocházejí všichni obyvatelé každého jednotlivého domu“.¹⁵ Ani na Española Kolumbus poddané Velkého chána nenalezl a do mužstva se pomalu začala vkrádat nervozita.

Na Vánoce potkala výpravu navíc další nepříjemnost. Dne 25. prosince ztroskotala Santa Maria na korálovém útesu při pobřeží Españoly kvůli nedbalosti Juana de la Cosa, jenž i přes výslovný admirálovův zákaz svěřil kormidlo přes noc prostému námořníkovi. Kolumbus reagoval na zkázu Santa Marii slovy: „A to jsem zakázal pro celou plavbu, nařizuje jim, aby nikdy, ať je vítr nebo není, nedávali kormidlo obyčejným lodníkům. Tak se stalo, že vodní proudy zcela tiše nesly loď k jedné z těch mělčin, na kterých, přesto že byla noc, voda do té míry šplouchala, že na dobrou námořní míli bylo možno ji viděti a slyšeti. Tu plavčík, když ucítil, jak kormidlo naráží na dno a slyšel praskot, dal se do velikého křiku, uslyšev ho, vstal jsem tak rychle, že ještě nikdo jiný neslyšel, že jsme tam uvízli, hned potom vyběhl majitel lodi, který měl hlídku, i řekl jsem mu i ostatním, aby, vsednouce do člunu, který jsme táhli za lodí, vyhodili na zádi kotvu. On s mnoho jinými skočil do člunu, já se pak domníval, že učinili, jak jsem jim nařídil, leč oni veslovali pryč, prchajíce s člunem ke karavele Niña, která stála o půl námořní míle dále...ale posádka, vidouc že člun prchá, nechtěla jej přijmout, proto byl nucen vrátiti se k lodi.“¹⁶ Kolumbovi se

přes veškeré úsilí loď zachránit nepodařilo a s pomocí místního kazika¹⁷ Guakanagarího alespoň vylodil náklad Santa Marie a uskladnil ho v domorodých obydlích, jež mu kazik ochotně poskytl. Admirál ale nepokládal ztroskotání lodi za přílišnou katastrofu, nýbrž za zřejmé působení božské vůle, o níž byl přesvědčen, že mu tak dala najevo, aby na ostrově zanechal kolonisty, kteří by objevili polohu dolů na zlato a místa, kde rostlo koření.

Přesto, strachujíc se o návrat expedice, ukončil započatý průzkum a připravil zbývající loď na cestu zpět. Bylo jasné, že Niña nemohla pojmout i celou posádku Santa Marie. Část osazenstva tak musela zůstat na Española. Kolumbus nechal z trosk lodi postavit pevnost a osadu, jíž pojmenoval Villa de la Navidad na počest dne Narození páně, 25. prosince, kdy Santa Maria ztroskotala. V osadě zůstalo 39 mužů pod velením Pedra Gutierreze, Rodriga de Escobeda a Diega de Harany. V osadě bylo zanecháno i všechno zboží určené pro obchodní styky, dále i několik děl a člun, aby osadníci našli vhodnější místo pro vybudování přístavu. Dne 6. ledna roku 1493 se Kolumbus alespoň opět shledal s Pintou. Martín Alonso Pinzón sice tvrdil, že se od zbytku výpravy odtrhl nedobrovolně, ale Kolumbus i nadále věřil, že Pinzón tak učinil pro svůj vlastní prospěch. Avšak místo toho, aby Pinzóna potrestal za provinění, mu před zraky posádky uvěřil, neboť se obával, že jakýmkoliv krokem proti němu by mohl poštvat celou posádku, jež na Pinzóna nedala dopustit, proti sobě.

Po slavnostním rozloučení se s kazikem Guakanagarím 16. ledna definitivně zamířil zpět do Španělska. Pro zpáteční cestu zvolil na rozdíl od cesty na západ severnější trasu a místo ke Kanárským ostrovům směřoval k portugalským Azorám. Zpáteční plavba však již tak jako cesta do Karibiku idylická nebyla. V noci ze 13. na 14. února se výprava dostala do silné bouře, která opět osudy obou lodí rozdělila. Lodi se ztratily navzájem z dohledu a „jeden o druhém navzájem mysleli, že ten druhý se potopil“.¹⁸ Horší plavbu nikdo z posádky dosud nezažil. „Tehdy kapitán nařídil, aby byl vybrán losem jeden z námořníků, který vykoná pouť k Panně Marii do Gualalupe a obětuje

tam zázračné Madoně svíčku pět liber těžkou...“.¹⁹ Admirál nařídil, aby bylo odpočítáno tolik zrn hrachu co osob na palubě lodi, z nichž jedno mělo být označeno nožem znamením kříže. Označené hrachové zrnو vytáhl hned jako první sám on. „Po druhé se losovalo, kdo má jít jako druhý poutník k Panně Marii v Loretu, což je místo v Papežském státě a je to dům, kde přesvatá Panna učinila a dosud činí mnoho velikých zázraků. Los určil námořníka z Puerto de Santa Maria jménem Pedro de Villa, jemuž admirál slíbil, že mu dá peníze na cestu.“²⁰ Opět na Kolumba padl poté los během losování o pouť a strávení noci v kostele sv. Kláry v Mogueru. Následně všichni námořníci slíbili, že pokud by přežili, podnikli by průvod do kostela zasvěceného Madoně oděni pouze v košili a to v první zemi, kde by přistáli. Situace na moři se však nijak nelepšila. Bouře zmítala lodí tím více, čím se tenčily zásoby potravin a pitné vody, protože loď neměla dostatek zátěže. Kolumbus proto nechal naplnit sudy mořskou vodou, ale ty byly pouze nezbytným provizoriem, jež tíhu skutečné zátěže nemohlo nahradit. Aby v případě zkázy Kolumbus stačil podat zprávu o výpravě, napsal královně spis o cestě, jenž vložil zapečetěný do sudu se slibem tisíce dukátů pro toho, kdo by jej nerozpečetěný doručil královně.²¹

Dne 15. února dorazila Niña před Azorské ostrovy, konkrétně ostrov Santa Maria. Po přistání se polovina mužstva vydala splnit slib a putovala v rouchu kajících do kostela zasvěceného Madoně, aby jí pak následoval i zbytek posádky. Záhy ale byla zatčena portugalským správcem ostrova Joãem da Castanheirem, jenž se nejspíš domníval, že se loď vracela z podloudné výpravy ke Guinejským břehům. Kolumbus se během setkání s Castanheirem hájil a snažil se průvodními listy Katolických Veličenstev dokázat své tvrzení. „Admirál vskutku ukázal z dálky papíry, dodávaje, že král a královna kastilští žijí ve veliké lásce a přátelství s králem portugalským“ a zdůraznil, že pokud by kapitán nepropustil všechny zajaté muže, nejenže by byl se všemi přísně potrestán, ale že by admirál šel proti ostrovu železem a ohněm.²² „Kapitán a někteří z jeho průvodců (ovšem) odpověděli, že na ostrově neznají ani krále ani královnu kastilské a tím méně jejich listy, a že nemají strach ani z něho ani z ní,

a dodali skoro s výhružkou, že mu ukážou, co je Portugalsko.“²³ Po vzájemném vyčkávání byli ale přesto všichni zajatí po třech dnech propuštěni.

Kolumbus tak mohl podniknout závěrečnou část plavby, ale bouře ani nadále neutichala. Niše dokonce strhla veškeré plachtoví. Následujícího dne loď však přeci jenom dosáhla ústí řeky Tejo v lisabonském přístavu. Admirál se od místních Portugalců dověděl, že „dosud nikdy nezažili tak bouřlivou zimu a že 25 lodí ztroskotalo u pobřeží Flander a jiné jsou již tři měsíce v bezpečí před Lisabonem nemohouce se odvážiti na moře“.²⁴ Na Kolumba záhy čekalo prestižní setkání. K lodi kotvící v lisabonském přístavu totiž připlul jeho správce, samotný Bartolomeo Dias, a vyzval admirála, aby sestoupil z lodi a učinil o sobě prohlášení ministrům nebo královským správcům. Kolumbus se po několika dnech vydal na audienci ke králi Joãovi II., jenž v tu pobýval v klášteře Santa Maria de Virtudes přibližně 45 kilometrů od Lisabonu kvůli morové nákaze, jež zachvátila portugalskou metropoli. O čem král s admirálem rozmlouvali není přesně známo, ale uvádí se, že když Kolumbus oznámil králi své objevy, Jan II. na to reagoval slovy, „že se mu zdá, že podle ustanovení smlouvy, která trvá mezi králi kastilskými a jím, náleží toto objevené a obsazené území jemu“²⁵, což slibovalo dramatickou diplomatickou dohru Kolumbovy plavby. Po audienci vyplul Kolumbus konečně do domovského přístavu Palos de la Frontera, kde přistál 15. března roku 1493. Den po něm dorazila ze strastiplné plavby i Pinta, jejíž kapitán Martín Alonso Pinzón nedlouho po návratu zemřel. To však nic nezměnilo na grandiózním přijetí janovského rodáka.

Několik měsíců po Kolumbově návratu obdržel portugalský král João II. dopis od norimberského geografa Hieronyma Müntzera, jenž naléhal, aby se João II. pokusil nalézt kratší cestu do Indie plavbou přes západní oceán. Hieronymus Müntzer nespíše vycházel z poznatků Martina Behaima, norimberského kosmografa, jenž se po sňatku usadil na Azorách a podnikl několik výprav v portugalských službách. „Němec z Azor“ se nejspíš účastnil i výpravy Fernãa Dulma hledajícího dosud nezmapované ostrovy v Atlantiku. Roku 1490 se vrátil do Norimberku a sestavil zde svůj slavný globus.

Mimořádně zajímavé je, že na globu zachycené geografické názory Behaima prakticky korespondovaly s názory Kolumba. Je otázkou jestli se Kolumbus s Behaimem někdy v Portugalsku setkali, zda Kolumbus inspiroval svými představami Behaima k sestavení globu, nebo zda to byl naopak Behaim, kdo inspiroval Kolumba k projektu plavby přes západní oceán. Tak, či onak, Müntzerův dopis Joãovi II. byl historickým anachronismem. V létě roku 1493 se totiž Evropou šířil již jiný dokument, Kolumbův dopis o jeho první plavbě na západ.²⁶

Diplomatický epilog první výpravy

Kopie Kolumbova dopisu o jeho první plavbě na západ byla již na jaře roku 1493 v Itálii jistým Leonardem de Cosco přeložena do latiny a vzápětí i poprvé vydána. Kolumbův dopis popisující neznámé země a domorodé Indiány se stal během několika let prakticky ihned evropským bestsellerem.

Po návratu navštívil Kolumbus svou milenkou Beatriz Enríquez de Harana, shledal se opět se syny Diegem a Fernandem a pozdravil všechny přátele, kteří věřili v úspěch jeho expedice a dodávali mu odhodlání vytrvat v prosazování ideje velkého podniku. Poté se pln hrdosti a s nepopsatelnými pocity zadostiučinění odebral ke královskému dvoru do Barcelony, kde byl 21. dubna se vši pompou a slávou přijat Katolickými Veličenstvy. Před několika měsíci podceňovaný mořeplavec se takřka přes noc zařadil mezi výkvět španělské aristokracie. Ocitl se na absolutním výsluní ve společnosti věhlasných šlechtických rodů. Svým triumfálním návratem umlčel všechny, kteří považovali jeho podnik za mrhání času a drahocenného královského majetku.

Kolumbus se vrátil ze své první zaoceánské plavby s neochvějným přesvědčením, že naplnil ideu svého podniku. A i když samotných zemí Velkého chána prozatím nedosáhl, nebylo důvodu Kolumbově objevu nevěřit a pochybovat, že by snad již během další expedice nedosáhl i jich. Admirál svým sebevědomím a suverénním vystupováním všechny skálopevně přesvědčil, že dosáhl předpolí Asie a že bohatství zemí Velkého chána bylo skutečně již na dosah. Své názory mohl navíc opřít o hmatatelné důkazy o přítomnosti zlata v nově objevených zemích. Hlavním úlovkem podniku byla nejspíše indiánská maska zdobená velkými kusy zlata, již věnoval admirálovi při slavnostním rozloučení kazik z *Españoly Guacanagarí*. Záznamy z lodního deníku, vysoce oceňující přírodní bohatství dosažených zemí, poté královský pár musely přesvědčit, že kolonizace nebude zdaleka ztrátovým podnikem, a že exploatace těchto zemí Španělsku může přinést bohatství dosud netušených rozměrů. Z retrospektivního pohledu můžeme dodat, že Kolumbovým štěstím bylo, že

kvůli okolnostem první výpravy, především ztroskotání Santa Marie, nemohl prozkoumat zdaleka tolik, kolik prozkoumat předpokládal. Těžko by získal důvěru pro další plavby, kdyby prozkoumal větší část karibské oblasti a nenalezl zde všemi očekávané bohatství. Nedbalost Juana de la Cosy proto vytvořila ideální předpoklady pro výpravy další a udržela domněnky o dosažení zemí bohatých na koření a drahé kameny několik dalších měsíců při životě. Na obranu Kolumba je ovšem třeba dodat, že o existenci zlatem přetékaných zemí v těsné blízkosti objevených ostrovů podávali jasné informace i místní domorodí Indiáni. Právě výpovědi Indiánů se však do budoucna staly pro janovského mořeplavce velkým neštěstím. Nechal si jimi až přespříliš ovlivnit schopnost objektivního úsudku a místo, aby se oprostil od svých snů a iluzí, utvrzoval se v geografickém omylu, ačkoliv jiní již tušili, že se pohybují v branách Nového světa.

Jedním z prvních, ne-li vůbec prvním, kdo veřejně zapochyboval o Kolumbově objevu byl geograf, kronikář a humanista Peter Martyr d'Anghiera, původem Ital, působící ve Španělsku. Martyr lehce zapochyboval již roku 1493 o tom, že Kolumbus dosáhl Asie. V dopise adresovaném arcibiskupovi z Bragy píše: „Jistý Kolumbus doplul k západním antipodům, dokonce indickému pobřeží, jak sám věří. Objevil mnoho ostrovů, o kterých se předpokládá, že jsou to ty ostrovy, o kterých kosmografové tvrdí, že se nacházejí za východním oceánem v sousedství Indie. Neodmítám tento názor zcela, ačkoliv velikost Země se zdá být jiná.“¹ O měsíc později již odmítal, že bylo Kolumbem dosaženo nejvýchodnějšího výběžku známého světa, jímž měl být podle Ptolemaia Zlatý Chersonésos.² Ještě roku 1493 v jednom ze svých dopisů uvedl dokonce Kolumba jako objevitele Nového světa a jako první tak užil „Nový svět“ jako označení zemí, jichž Kolumbus dosáhl.

Katolická Veličenstva ale neměla prozatím sebemenšího důvodu pochybovat o úspěchu Kolumbovy expedice. Kolumbus si tak mohl směle vychutnávat okamžiky slávy. Jak bylo již dříve ujednáno, Kolumbus byl dědičně povýšen po šlechtického stavu a od této chvíle mohl své jméno uvozovat titulem

don, jenž ho zařadil do vrstvy španělských caballeros. Stejného vzestupu na společenském žebříčku se dočkali i jeho bratři Diego a Bartolomeo. Společně se šlechtickým titulem obdržel Kolumbus i šlechtický erb. V jeho horní čtvrti se tyčil kastilský zlatý hrad na zeleném poli, v pravé horní čtvrti leónský lev purpurové barvy se zelenou zbrojí (jazyk, drápy) na stříbrném poli, v levé dolní čtvrti se skvělo několik zlatých ostrovů později doplněných o objevující se kontinent na pozadí stříbrného oceánu a v pravé dolní čtvrti pět zlatých kotev horizontálně ležících na modrém poli, jež reprezentovaly Kolumbův titul admirála moře-oceánu. Mezi spodními čtvrtěmi bylo navíc ještě vloženo zlaté pole s modrým pruhem a červeným svrškem jakožto rodinný erb Kolumbů. Erb byl do roku 1502 doplněn druhým admirálem, donem Diegem, ještě o erbovní přilbu ve tvaru globu vyvýšeného o červený kříž a o rámuující stuhu s mottem: „Pro Kastilii a pro Léon, Nový svět objevil Kolumbus“. Vedle šlechtických výsad byla Kolumbovi potvrzena i všechna práva a privilegia, jež si vymohl v kapitulaci před podniknutím první výpravy.³

Hlavním, již několikrát zmiňovaným titulem, byl titul admirála moře-oceánu. Titul admirála byl odvozen od maurského titulu Almirante. Kastilští králové používali titul admirála Kastilie pro toho, kdo byl nejvyšším správcem královské flotily a královských přístavů. Úkolem admirála, sídlícího v Seville, bylo mimo to ale i řešit spory mezi rybáři, námořníky a obchodníky, soudní pravomocí postihovat pirátství a vyšetřovat vzpoury na lodích. Titul admirála moře-oceánu poté zahrnoval prakticky tytéž pravomoci. Hlavní rozdíl mezi oběma tituly byl ovšem ve vymezení námořní působnosti. Pravomoci admirála Kastilie sahaly pouze po hranice moře-oceánu, jež bylo definováno jako veškerý námořní prostor na západ od linie spojující Azory s Kapverdskými ostrovy. V realitě to tedy znamenalo, že loď plující v námořním prostoru východně od Azor spadala pod námořní jurisdikci admirála Kastilie. Poté, co však přetnula linii vymezující titulární pole působnosti, spadala již pod jurisdikci admirála moře-oceánu. Dalšími tituly, kterými se mohl Kolumbus po návratu honosit, byly tituly vicekrále a generálního guvernéra nově objevených oblastí,

přičemž Kolumbus obdržel i právo být nejvyšším soudcem disponujícím právem nad životem a smrtí eventuálních provinilců a to ve všech nově objevených zemích. Výsady, jež Kolumbus obdržel, byly tedy skutečně široké. Nad to nadevšechno obdržel i výhradní práva na 1/3 veškerého výnosu z nově objevených zemí, tedy mnohem více než bylo smlouveno v kapitulaci Katolických Veličenstev před vyplutím jeho první expedice.⁴

Diplomatický epilog první Kolumbovy výpravy se však neodehrával pouze v podobě udílení titulů, výsad a privilegií. Kolumbův zdárný návrat do Palosu a rychle se šířící zprávy o jeho objevech aktivizovaly Portugalce, jelikož bylo zřejmé, že Kolumbus dosáhl zemí, jež se od roku 1479 nacházely v portugalské sféře zájmu vytyčené smlouvou z Alçacovasu. Na základě této smlouvy si Portugalsko nárokovalo monopolní práva na veškerá území nacházející se jižně od linie Kanárských ostrovů. Eventuální španělské objevy směly být tudíž prováděny pouze v severních částech Atlantiku. Vzpomeňme, že Kolumbus, ačkoliv po dlouhou dobu držel přímý západní kurz, jenž ho měl podle propočtů dovést bez jakékoliv jeho korigování přímo k ostrovu Cipango, směr plavby přeci jenom změnil a poté, co po 800 leguích nedosáhl očekávaného Japonska, zamířil na jihozápad. Opustil tím tedy i smluvní linii mezi španělskými a portugalskými výsostnými vodami, v nichž jakákoliv eventuálně objevená území spadala pod svrchovanost toho státu, jemuž námořní sféra patřila. Vzpomeňme také na slova portugalského krále Jana II., jež pronesl ke Kolumbovi vracejícímu se z úspěšné výpravy zcela v duchu smlouvy z Alçacovasu. Již v ten okamžik bylo jisté, že první Kolumbova expedice bude pokračovat diplomatickým bojem vedeným z nejvyšších pozic.

Téměř vzápětí poté, co se Kolumbus navrátil do Španělska, vydal papež Alexandr VI. bulu „Inter Caetera“, jež dávala Španělsku výhradní práva na suverenitu nad nově objevenými zeměmi. Tím byla zásadním způsobem porušena nejen litera smlouvy z Alçacovasu, ale i litera papežské buly „Aeterni Regis“ z roku 1481, ve které tehdejší papež Sixtus IV. náplň mírové smlouvy mezi Španělskem a Portugalskem prakticky kopíroval a ustanovoval

portugalskou suverenitu „nad jakýmikoliv ostrovy, jež budou nalezeny na jih od linie Kanárských ostrovů a od Kanárských ostrovů na západ a v přilehlých oblastech Guineje.“⁵ Katolická Veličenstva se však těžko mohla spoléhat na to, že bula vydaná Alexandrem VI. bude mít skutečnou mezinárodní platnost. Někdejší autorita římského stolce se v éře tzv. renesančních papežů nacházela v absolutním rozkladu. Alexandr VI., původním jménem Rodrigo Borgia, byl nejen kardinálským kolegiem zvolen prakticky na nátlak Španělska, ale i jeho španělský původ a více než nadstandardní vztahy s Katolickými Veličenstvy dávaly tušit, že jeho autorita nebude respektována. Královský pár mu totiž již dříve povolil obsadit tři aragonská biskupství, udělil vévodství Gandia jeho synovi Pedrovi a bratrovi Cesaremu Borgia biskupství ve Valencii a Pamploně.

Portugalský vyslanec na španělském dvoře proto ihned po zveřejnění buly vznesl diplomatické protesty proti zasahování kurie do smluvních dohod mezi oběma královstvími. Papež Alexandr VI. ovšem další bulou, rovněž nazvanou „Inter Caetera“, ještě obratnějšími výrazy potvrdil obsah buly první a následující třetí bula „Eximiae devotionis“ dokonce vytyčila novou hranici mezi španělskou a portugalskou námořní sférou vlivu a to ve vzdálenosti 100 leguí na západ od linie protínající Azory a Kapverdské ostrovy od severního k jižnímu pólu. Všechny nově objevené země na západ od této linie, a to v jakékoliv vzdálenosti, měly náležet Španělsku, všechny země na východ jeho iberskému sousedovi.⁶ Vrchol portugalského rozhořčení však měl teprve přijít. Dne 26. září roku 1493, den poté, co se Kolumbus z Cádizu vydal na svou druhou zaoceánskou výpravu, vydal papež další, celkově již čtvrtou, bulu „Dudum sequidem“, jež povolovala Španělsku provádět zámořské objevy i ve sférách portugalského námořního vlivu, tedy i při africkém pobřeží, a to bez jakýchkoliv omezení. Tím přetekl portugalský pohár trpělivosti. Jak ukázal čas, o přiřknutí španělských práv na téměř 1 100 leguí vzdálené ostrovy, které se sice nacházely v portugalské sféře námořních zájmů, ale byly zcela mimo dosah jeho soudobých námořních aktivit, bylo možno ještě vést seriózní diskuzi vedoucí k nové podobě dělení námořního světa. Portugalsko se soustředilo na

dosažení Indie obeplutím Afriky a v době, kdy přípravy k dovršení tři čtvrtě století trvajících snah vrcholily, by se asi těžko dalo předpokládat, že by ze dne na den změnilo svou námořní orientaci a ozbrojeným střetem si snad snažilo vynutit suverenitu nad ostrovy, jejichž konkrétní a definitivní polohu, podobu a bohatství neznali ještě ani Španělé. O prolomení portugalského monopolu na východní cestu do Indie obeplutím Afriky však z portugalské strany žádná diskuze vedena být nemohla.

Africké pobřeží bylo portugalskou doménou. Byli to portugalští mořeplavci, kdo se v těchto vodách plavili za neznámý horizont, a nedalo se ani při nejmenším očekávat, že by Portugalsko povolilo sbírat sladké plody ovoce, k jehož dosažení vedla tak strastiplná cesta, i někomu jinému. Přítomnost španělských obchodních flotil v afrických vodách byla pro portugalské vládní kruhy zcela neakceptovatelnou představou, a i když asi ani sama Katolická Veličenstva neočekávala, že by v době hlubokého morálního úpadku římské kurie mohla být litera poslední papežské buly vnímána jako mezinárodní garance práva, bylo třeba třecí plochy mezi iberskými sousedy co nejrychleji odstranit. Následovala proto seriózní diplomatická jednání, jejímž výsledkem se stala smlouva z Tordesillasu uzavřená roku 1494.⁷ Ta posunula počátek španělské sféry až do vzdálenosti 370 leguí na západ od linie spojující Azory s Kapverdskými ostrovy, tedy do vzdálenosti, jež podle soudobých odhadů šíře Atlantického oceánu dělila oceán na rovný díl mezi Portugalce a Španěly. Španělsko získalo svobodu plavby v portugalských výsostných vodách a naopak, ovšem samozřejmě s tím, že veškerá pevnina v nich se nacházející měla náležet dle smlouvy tomu či onomu státu. Zatímco Tordesillaská smlouva tedy dala Španělsku smluvní garance ohledně práv na značnou část Nového světa, Portugalsko získalo do budoucna právo na brazilský výběžek.

Zklamání a neúspěchy druhé výpravy

Přípravy předcházející vyplutí druhé expedice byly zahájeny prakticky ihned po úspěšném návratu expedice první. Záštitu nad vystrojením flotily převzal vedle Kolumba i sevillský arciděkan don Juan de Fonseca. Konečné slovo v rozhodování měl ovšem v té době všemi uctívaný admirál moře-oceánu, jenž sám nejlépe věděl jaký typ lodí je pro průzkum korálových souostroví „na předpolí Asie“ nejvhodnější a jaké lodní zásoby budou mít ve vzdálené Indii největší uplatnění. Na palubách a v podpalubí lodí tak nechyběly zásoby potravin skládající se z nasoleného masa, sucharů, luštěnin a sudů s vínem a vodou, vedle toho ovšem ani nepřeberné množství řemeslnického náčiní a materiálů potřebných pro budování první španělské zámořské kolonie. V mužstvu měli vedle námořníků a vojáků početné zastoupení i řemeslníci nejrůznějších odvětví, především však kameníci a tesaři, jejichž umění hodlal admirál využít při stavbě první španělské zámořské osady. Pro vojenské účely bylo na palubách ustájeno kolem 20 koní a přibližně stejný počet chrtů. Zastoupení v mužstvu měla poté vedle značného počtu aristokratů i celá řada duchovních, v jejichž čele stál papežský nuncius, mnich Fernando Boil z Monserratu. Jeho hlavním úkolem bylo christianizovat nevěřící Indiány a získávat pod ochranná a spásná křídla katolické církve nové konvertity.

Kolumbovu flotilu tvořilo v den odjezdu nakonec celkem 17 lodí. Většinou se jednalo o v průměru 50 až 60 tunové karavely vhodné pro pobřežní průzkum, i když vlajková loď se svou tonáží ostatním plavidlům vymykala. Byla jí přibližně 200 tunová Santa Maria, známá spíše pod přezdívkou Maria Galante, která svou velikostí důstojně reprezentovala postavení generálního kapitána. Z již známých nebo později proslavených aktérů a činovníků španělské conquisty se druhé Kolumbovy výpravy účastnili například Juan de la Cosa, jenž se účastnil i expedic dalších španělských conquistadorů a nakreslil jednu z prvních map Západních Indií, Alonso de Hojeda, další z Kolumbových následovníků, Ponce de León, budoucí objevitel floridského poloostrova, nebo také Pedro de las

Casas, otec Bartolomea de las Casase. Vedle generálního kapitána stanul na palubě vlajkové lodi i jeho mladší bratr don Diego. Dne 25. září roku 1493, přibližně hodinu před východem slunce, zvedla flotila s celkem asi 1 200 muži na palubách kotvy a opouštějíc domovský přístav Cádiz nabrala již tradiční kurz směrem ke Kanárským ostrovům. Po nezbytném doplnění zásob zahájila flotila plavbu, jež měla svým výnosem překonat všechny dosavadní plavby a ohromit celý křesťanský svět. I když se Kolumbus obával nepříjemných zásahů osudu a pro případ rozdělení flotily mořskou bouří předal kapitánům všech lodí zapečetěný list naznačující cestu k osadě Villa de la Navidad, oceán byl během plavby klidný a flotila dosáhla pevniny bez jakýchkoliv komplikací.

Dne 2. listopadu spatřila posádka lodí na obzoru jisté známky země. Jelikož plula flotila tentokrát mírně odlišným kurzem, jednalo se evidentně o Evropany dosud nespátný ostrov, a jelikož se zrovna psala neděle, pojmenoval ho admirál ostrovem Dominica. Následná třítydenní plavba v oblasti dnešního souostroví Malých Antil byla na objevy více než bohatá. Nově objevené ostrovy získávaly své španělské ekvivalenty odvezené vesměs od jmen významných španělských světců či klášterů. Jmenujme například ostrov Santa Maria de Monserrate nesoucí jméno kláštera Monserrat nedaleko Barcelony, Santa Maria de la Antiqua, pojmenovaný podle světice proslulé konáním zázraků v sevillské katedrále, nebo ostrov San Martín dělající čest jménu sv. Martina z Tours. Během průzkumné plavby však čekalo na Kolumba i první z pozdějších mnoha nepříjemných překvapení. Na ostrově, jenž dnes nese francouzské jméno St. Croix, se Španělé museli při průzkumu utkat s místními nepřátelskými Kariby. Byl to všeho všudy vůbec první střet nastupující conquisty. Kronikář Peter Martyr d'Anghiera popsal Kariby slovy: „Díky svému divokému a nelidskému vzezření vypadali jako libyjští lvi, když si uvědomí, že jsou spoutáni v řetězech.“¹ V této šarvátce však Španělé žádné ztráty neutrpěli a dne 28. listopadu flotila zdárně přistála před osadou Villa de la Navidad na ostrově Española.

Výpravu ihned v zápětí čekalo další nepříjemné překvapení. „Příští den ráno odešel admirál na břeh pozoruje s velikou bolestí, že vidí domy a tvrže spálené jako v přepadené a vypleněné osadě.“² O osudu první španělské osady v zámoří se dověděl od spřáteleného kazika Guakanagarího. Osadníci se prý mezi sebou ihned po Kolumbově odjezdu začali hádat a brát si za ženy místní Indiánky. Pedro Gutierrez a Rodrigo de Escobedo prý následně zabili pokladníka kolonie a spolu s devíti osadníky odešli ke kazikovi jménem Kaunabó, jenž byl údajně pánem dolů na zlato. Ten je však prý nechal zabít a za několik dnů přitáhl s válečníky svého kmene k osadě, v níž zůstal pouze Diego de Harana s deseti muži. Všichni ostatní se prý rozutekli do různých částí ostrova, nejspíš v honbě za zlatem, i se svými domorodými harémy. Když Kaunabó přitáhl se svými muži, zapálil prý v noci domy a křesťany pobil. Evidentně rozladěnému Kolumbovi nezbylo nic jiného než založit osadu novou, již pojmenoval na počest španělské královny Isabelou. Místo k založení osady prohlásil Kolumbus „za velmi dobré. Přístav tam byl velmi veliký, k tomu chráněný od severovýchodu a měl na dostřel ze samostřilu pěknou řeku“, ze které hodlal admirál „přiváděti vodu kanály, které budou vykopány místním obyvatelstvem. Za ní se rozprostírala rozsáhlá nížina a Indiáni říkali, že blízko jsou doly v Cibao.“³ Čas však ukázal jak hluboce se admirál mýlil. Lokalita byla totiž zamořená nejrůznějším hmyzem přenášejícím vedle řady horečnatých nemocí i malárii.

Admirál, potěšený zprávami Indiánů o blízkosti zlatých dolů v Cibau, ihned po založení nové osady vyslal do nitra ostrova expedici Alonsa de Hojedy, jež měla za úkol zlaté doly nalézt. Hojeda, chránělec Kolumbova přítele, vévody z Medina Celli, se sice vrátil kvůli nepřízni počasí po čtrnácti dnech bez jakéhokoli důkazu o jejich existenci, ale domorodými obyvateli byl během putování ujištěn, že zlaté doly v Cibau skutečně existují. Kolumbus se proto následného podrobného průzkumu zúčastnil i osobně. Na vlastní kůži opět poznal, že cesta k úspěchu a bohatství vede strmými stráněmi a temnými údolími. „Čím více vnikali do té krajiny, tím ji shledávali drsnější, hornatější,

(ale) tím bohatší na bystřiny, ze kterých se dobývala zlatá zrna, neboť veliké deště, jak se domníval admirál, je strhují s sebou z horských vrcholů do řek v podobě drobných zrneček.“⁴ Během expedice do nitra ostrova založil Kolumbus tvrz sv. Tomáše. Velitelem pevnosti byl jmenován Pedro Margarito a spolu s 56 muži měl za úkol postavit obdobu křesťanského hradu ze dřeva a kamení, jenž měl v budoucnu sloužit jako útočiště pro osadníky dolující zlato. Problémem však bylo, že po žíle vzácného kovu nebyla nikde ani stopa. Jediným dobytým zlatem bylo prozatím pouze zlato získané rýžováním z místních řek, jež však přirozeně nemohlo uspokojit velká očekávání výpravy. Kolumbus se během průzkumu přesvědčil, že Española nebyla bájným ostrovem Cipango a vrátil se s doprovodem na pobřeží do osady.

Nedostatečné množství zlata se brzy stalo jedním z mnoha faktorů, jenž zásadním způsobem podlamovaly morálku mužstva. Od samého počátku navíc žili osadníci na ostrově s nepříjemnou vidinou brzkého nedostatku potravin. Zásoby z domova se rychle tenčily na pouhé suchary a víno. Kolumbus proto vyslal zpět do Španělska 12 lodí pod velením schopného mořeplavce Antonia de Torrese s úkolem získat pro osadu další zásoby, nezbytné pro přečkání prvních týdnů a měsíců než se osada stane hospodářsky soběstačnou. Aby Katolická Veličenstva přesvědčil, že jimi financovaný podnik není mrháním královských financí, naložil na paluby Torresových lodí skořici, pepř, santálové dřevo, kolem 60 pestrobarevných papoušků a několik desítek Indiánům a to v celkové hodnotě přes 30 000 zlatých dukátů. Na oplátku žádal vyslání výpravy tří až čtyř lodí se zásobami masa, pšenice, rýže, oleje, cukru a léků pro nemocné. Naneštěstí pro Kolumba se však jím poslané zboží nestalo z počátku příliš lukrativním. Pepř byl o poznání ostřejší chuti než pepř dovážený z Levanty a skořice byla rovněž jiného druhu než ta, na níž byli Evropané od arabských a osmanských překupníků zvyklí. Odbyt proto nebyl zdaleka takový jaký si Kolumbus představoval a na tržištích byly zpočátku výrazně preferovány komodity dovezené z Levanty.

Stejně jako okamžitá a vysoká prosperita, rovněž Kolumbem plánovaná soběstačnost osady byla v nedohlednu. Kolumbus sice vypovídal, že se hned poté, co se expedice vrátila z průzkumu, již „urodily melouny dobré k jídlu, ač neuplynuly ani dva měsíce, co byly zasety, stejně tak okurky ve dvaceti dnech a místní divoká réva nesla hrozny, které byly dobré“, a že již příští den po návratu „sklízal sedlák klasy obilí, které bylo zaseto a také hrách“, ale realita byla nejspíš trochu méně idylická. Můžeme sice věřit, že „ve třech dnech vzklíčila všechna semena rostlin, které zasel“, že dvacátého pátého dne již jedli jejich plody“, a že „dokonce z pecek stromů vyklíčily v sedmi dnech rostlinky“ a „i třtina cukrová vpučela v sedmi dnech“, ale k lepší náladě osadníků to nejspíš nepřispívalo. Úrodnost místních půd byla nepochybná. Admirál správně uváděl, že z místních dešťů „vzniká vlhkost a jako následek úrodnost toho ostrova, která je tak veliká a podivuhodná, že jedí v listopadu ovoce ze stromů, které se chystají plodit znovu, z čehož vyplývá, že rodí ovoce dvakrát za rok“⁵, ale většina z účastníků výpravy jeho nadšené pocity nesdílela.

Osadníci byli decimováni těžkými horečnatými nemocemi a nezvyklým tropickým klimatem. Otázka potravin byla klíčová. Místní půdy byly sice úrodné, problém však tkvěl ve skladbě jídelníčku. Evropané, navyklí na pravidelnou konzumaci hovězího a vepřového masa, pšeničného chleba a vína si stěželi osvojovali jídelníček, jehož základní pokrmy tvořily ryby a kukuřičné placky. Rovněž nedostatek vína, jež se běžně užívalo jako dezinfekce vody, měl neblahé důsledky. Aklimatizace se tak stala hlavním nepřítelem osadníků, jež způsoboval každodenní strádání. Zcela nedostačující nálezy všemi očekávaného zlata již jen prohlubovaly nespokojenost mužstva. Kolumbova autorita čím dál více upadala. To potvrzuje i příhoda, jež se udála během Kolumbovy nepřítomnosti v osadě, kdy se část mužstva pod vedením pokladníka výpravy Barnala de Pisa pokusila zmocnit se lodí zbylých v Isabelině přístavu po Torresově odplutí pro zásoby a nastoupit zpáteční cestu do Španělska. Zrada byla sice naštěstí včas odhalena a spiknutí potlačeno, ale tato událost jako by se stala symbolickým obrázkem atmosféry na ostrově.

Rozčarování doprovázelo osadníky prakticky na každém kroku a tvrdé přechodné období aklimatizace vyvolávalo mezi kdysi loajálním mužstvem spiklenecké úmysly. Kolumbus se navíc místo toho, aby vyčkal než bude situace po krušných počátcích stabilizovaná, nechal strhnout nevalnou náladou mužstva a dychtě po tom, aby všem dokázal, že ostrovy v západním oceánu byly skutečně v přímém sousedství s pohádkově bohatou říší Velkého chána, stanovil na ostrově pětičlennou správní radu v čele se svým bratrem donem Diegem a vydal se na průzkum dalších „asijských“ ostrovů.

Expedice směřovala k ostrovu Juana (dnešní Kuba) a poté dosáhla i Jamajky. Po zlatě, stříbře, drahém kamení a poddaných Velkého chána však nebylo ani vidu ani slechu. Kolumbus všude narážel pouze na prosté domorodce. Z apatie probraly posádku snad jen dvě zajímavé události. Tím prvním bylo setkání s domorodým způsobem lovu ryb, jehož neobvyklé technice se Evropané velmi podívovali. Indiáni „přivázali provázek na ocásek několika rybám. Tyto ryby plavou za jinými (rybami) a ostrými zuby, které mají na hlavě a sahají až doprostřed hřbetu, se silně přichytí k napadené rybě a jakmile to Indiáni zpozorují, zatáhnou za provázek a vytáhnou najednou obě dvě.“⁶ Jednalo se o takzvané štítonoše lodní, ryby, které se bradavkami na hlavě a hřbetu přisávají k jiným rybám nebo lodnímu trupu. Druhým momentem, jež vyvedl strádající námořníky z letargie bylo setkání jednoho ze členů výpravy se skupinou asi třiceti Indiánů, přičemž dotyčný „vypravoval, že viděl mezi nimi jednoho oblečeného v bílý oděv, který mu sahal až ke kolenům, a dva, kteří jej měli až k nohám“⁷, a že všichni tři byli prý bílé kůže jako Evropané. Admirál se domníval, že to byl nejspíše bájný Kněz Jan nebo jeho poddaní, jehož království se mělo podle legendy nacházet buď v Etiopii nebo v Indii. Jednalo se však o další z omylů, jež Kolumba utvrzoval v jeho geografickém omylu. Kvůli nedostatku potravin, náročné plavbě podél členitého pobřeží korálových ostrovů a v neposlední řadě horečnaté nemoci, jež postihla i samotného admirála, se expedice obrátila, aniž by potvrdila Kolumbovy domněnky, na zpáteční cestu. Admirál se tak nadále domníval, že Kuba měla být poloostrovním výběžkem

asijské pevniny, čínskou provincií Mangi, a to i přesto, že mu i samotní Indiáni neochvějně tvrdili, že Kuba byla s naprostou určitostí pouhým ostrovem. V době Kolumbovy nepřítomnosti navíc vyvrcholila v osadě morální krize mužstva a nastala naprostá anarchie. Jediným světlým okamžikem se tak pro Kolumba stalo opětovné shledání s bratrem Bartolomeem, jehož více jak pět let neviděl. Bartolomeo pobýval i v době, kdy se Kolumbus poprvé plavil za oceán, na dvoře francouzského krále Karla VIII. Když se dozvěděl o úspěchu první expedice, ihned se vypravil do Španělska, ale v okamžiku, kdy dorazil do Sevilly, byla již Kolumbova druhá flotila na moři. Bartolomeo proto kontaktoval královský dvůr a poté, co udělal na Katolická Veličenstva evidentně dobrý dojem a byl povýšen do šlechtického stavu caballeros, byl jmenován velícím kapitánem flotily tří lodí, jež plula na Espaňolu se zásobami potravin. Šťastné shledání obou bratří se však odehrávalo na pozadí hluboké krize španělského kolonizačního úsilí.

V Isabele došlo k postupnému rozkladu správní rady dona Diega a Pedro Margarit, admirálem designovaný velitel posádky tvrze sv. Tomáše a posádky v Isabele, se dokonce proti radě vzbouřil a se svými stoupenci, mezi nimiž se nacházel i mnich Fernando Boil z Monserratu, se na lodích, jimiž přivezl Bartolomeo zásoby, vypravil zpět do Španělska. Oba jmenovaní poté u královského dvora rozehráli ostrou protikolumbovskou kampaň. Podali svědectví o tom, že na ostrovech nebyl žádný z admirálem slibovaných artiklů, a že situace v osadě byla na pokraji všeobecné vzpoury. Kolumbus chtěl dokázat, že propaganda vedená proti jeho osobě byla lživá, a hodlal do Španělska vypravit flotilu, jež by potvrdila výnosnost podniku. První zásilka do Španělska však nebyla ve výsledném efektu příliš úspěšná. Zlaté doly v Cibau objeveny také nebyly a Kolumbovi nezbylo nic jiného než se pokusit výpravu zhodnotit zotročením indiánského obyvatelstva. Na palubě čtyř lodí proto vyslal do Španělska přibližně 500 Indiánů k prodeji na trh v Seville. Do Evropy plul s flotilou i don Diego, jenž se jako kolonizátor na Espaňole absolutně neosvědčil a měl Kolumbův podnik alespoň hájit u dvora proti nenávislné propagandě těch,

jež se rozhořčení již do Evropy vrátili. Během samotné plavby však téměř polovina z násilně odvečených domorodců v důsledku nedostatku potravin a jejich minimální schopnosti přizpůsobit se razantní změně klimatických poměrů zemřela a o přeživší, vyspělou civilizací nezasazené Indiány, nebyla v Seville příliš velká poptávka. Diegovy snahy očistit bratrovu pověst u dvora rovněž vyzněly naprázdno. Do myslí panovníků se začínaly vkrádat pochybnosti a královský pár vyslal na Española flotilu čtyř lodí v čele s Juanem Aguadem pověřeným vyšetřením a vysvětlením skutečného stavu v zámořské osadě. Tam již mezitím došlo k úplnému rozkladu posledních zbytků Kolumbovy autority. Osadníci frustrovaní těžkými životními podmínkami začali přepadat domorodé vesnice. Kolumbus sám charakterizoval chování svých souvěrců slovy: „Většina křesťanů se dopouštěla tisíce zločinů.“⁸ Vojáci, jež odplutím Pedra Margareta ztratili velitele, se totiž rozutekli mezi Indiány „jak se komu z nich zdálo, loupíce jim majetek a ženy a činíce jim takové příkoří, že se Indiáni rozhodli mstít.“⁹ Je ovšem třeba zmínit, že na krizovém stavu měl velký podíl i sám admirál. Ještě před vyhocením situace se totiž „rozhodl, že pošle všechny zdravé lidi, kromě řemeslníků a mistrů, na tažení, aby krotili Indiány, budili v nich strach a ponenáhlu si zvykali na jejich pokrmy.“¹⁰ Plenění Evropanů ovšem nezůstalo dlouho bez odezvy.

Kazikové jednotlivých indiánských kmenů ostrova španělské útoky opětovali a jediným, kdo i nadále žil s kolonisty v míru, byl s Kolumbem spřízněný Guakanagarí. Ostatní domorodé kmeny povstaly proti španělské přítomnosti a v čele s kazikem Kaunabóem zaútočily na Isabelu. Dvě stovky španělských vojáků vedené Alonso de Hojedou naštěstí domorodý atak zneškodnily, přičemž během boje byl zajat i kazik Kaunabó, jenž vypálil první španělskou osadu na Española. Porážka Španělů by byla symbolickým posledním hřebem do rakve jejich koloniálního podniku a tak alespoň z tohoto úhlu pohledu mohl být Kolumbus spokojen. Za vítězství proti daleko početnějšímu nepříteli vděčil především střelným zbraním, koním a chrtům. Koně se totiž během bitvy ukázali do budoucna jako výborný psychologický

prostředek jak zahnat početně silnějšího nepřítele do úzkých. Indiáni, domnívajcí se, že kůň a jezdec jsou jedním ohromným monstrem snažícím se je sežrat, se po desítkách a stovkách obraceli na útěk a bez boje vyklízeli válečné pole. Trvalo ještě dlouhou dobu než se této psychické bariéry prvním usmrcením koně zbavili.

Udržení domorodců v poslušnosti bylo po vítězné bitvě utuženo na přelomu let 1495 a 1496, kdy Kolumbus zavedl první systém koloniálního vykořisťování. Stanovil, že podrobení budou „každé tři měsíce platiti daň katolickým králům. Z těch, co bydleli v Cibao, kde byly doly na zlato (ač je Kolumbus nenašel), platila každá osoba starší čtrnácti let velkou číšku zlatého prachu a všichni ostatní obyvatelé 25 liber (11,34 kg) bavlny na osobu. Aby se vědělo, kdo má platiti tuto daň, byly zavedeny speciální měděné mince, které byly rozeslány do všech krajů a rozdány všem, co zaplatili, aby při dopadení někoho, kdo jí neměl, se vědělo, že dosud nezaplatil, aby mu pak mohla být uložena pokuta.“¹¹ Vykořisťování domorodého obyvatelstva vedlo v následujících letech k praktickému vylidnění Španělska. Zatímco podle odhadů žilo v době Kolumbova příjezdu na ostrově na 300 000 domorodých obyvatel, španělský teror vedl k tomu, že již roku 1508 bylo napočítáno už pouze něco kolem 60 000 Indiánů a roku 1548 historik Oviedo zapochyboval zda by se na Španělsko napočítalo alespoň 500 Indiánů.¹²

Situace na ostrově se prozatím zdála být stabilizovaná, alespoň co se týkalo vztahu s Indiány, proto se Kolumbus rozhodl podat osobní zprávu o stavu kolonie Katolickým Veličenstvům. Ačkoliv k tomu neměl královské zplnomocnění, jmenoval svého bratra Bartolomea v době své nepřítomnosti hlavním správcem ostrova s titulem adelantado a pověřil ho úkolem nalezení nového vhodného místa s dobrým přístavem na vystavění nové, již třetí osady. Pohled na flotilu, jež 10. března odrazila od břehů Španělska, byl poněkud truchlivý. Na palubách karavel Niña a India se tísnilo vedle 30 Indiánů i 225 křesťanů rozčarovaných z neúspěchů a zklamání druhé výpravy. Zatímco Kolumbus snil o stavbě honosného města s guvernérským palácem, kostelem,

náměstím, pevností a kamennými domy, realita vypadala naprosto jinak. Osada decimovaná malárií, těžké problémy s aklimatizací, živobytí závislé na zásobování ze Španělska a otrocké práci domorodého obyvatelstva náchylného ke vzpourám – to byl všední obrázek španělských koloniálních počátků. Hlad, nedostatek a vyčerpání doprovázely Kolumbovy druhy i na cestě domů. Zásoby proviantu se během plavby ztenčily natolik, že denní příděl pro jednoho lodního pasažéra klesl na pouhých 6 uncí (170,1 g) chleba a malý kalíšek vody. „Hlad byl tak velký, že mnozí Karibové chtěli snísti Indiány, které měli s sebou, druzí navrhovali, aby je hodili do moře, aby ušetřili tu trochu, kterou ještě měli a byli by to jistě udělali, kdyby jim to nebyl admirál velmi přísně zakázal, domlouvaje jí, že jsou to jejich bližní a že proto nesmějí s nimi zacházeti hůře než s ostatními.“¹³ Dne 11. června roku 1496 přistala flotila v Cádizu. Smutný admirálův pohled na Peralonsa Niña opouštějícího cádizský přístav s dalšími nezbytnými zásobami pro kolonii jako by symbolizoval výsledky druhé Kolumbovy výpravy. Bartolomé de las Casas poznamenal, že se roku 1496 ozýval v Isabele jediný pokřik: „Bože, doved' nás (zpět) do Kastilie.“¹⁴

Plavba v okovech

Uvítání admirála vracejícího se z druhé zámořské expedice ani při nejmenším nedosáhlo pompy, jež provázela vyplutí 17 lodí španělské flotily před necelými třemi roky. Neúspěchy koloniálního podniku postavily proti Kolumbovi řadu nepřátel. Kolumbovy sliby zůstaly totiž i nadále nenaplněny. Množství dovezeného zlata bylo naprosto zanedbatelné v porovnání s objemy, jež Kolumbus sliboval, dovezené koření se těžko prosazovalo proti standardním levantským druhům, politika zotročování domorodého obyvatelstva nepřinesla prakticky žádné výsledky. Španělská osada se nacházela ve vnitřním rozkladu a naprosté závislosti na dovozu potravin z metropole. Před dvěma lety horoucí touha být osadníkem nově objevených zemí velmi rychle vyprchala. O vstup do koloniálního podniku byl nevalný zájem. Chyběly proto i finance potřebné pro vystrojení další admirálovy flotily. Kolumbus své okolí sice i nadále přesvědčoval, že Kuba měla být již výběžkem asijské pevniny, bohatstvím oplývající provincií Mangi, a že země Velkého chána měly být dosaženy již při příští průzkumné expedici, avšak důvěra, jež ho provázela v minulých letech byla nenávratně pryč. Během čekání na královskou audienci setrval Kolumbus v domě duchovního Andrése Bernáldeze, jemuž předal deník své druhé cesty za oceán a vylíčil zážitky z Nového světa. Bernáldez poté tyto poznatky zahrnul do díla *Historia de los Reyes Católicos*.¹

Při audienci Katolická Veličenstva vystupovala vůči Kolumbovi vlídně a zdá se, že nepodlehla nátlaku protikolumbovské kliky. Potvrdila Kolumbovi dokonce i veškerá privilegia, hodnosti a tituly a jeho bratra Bartolomea jako adelantada Indie v době Kolumbovy nepřítomnosti za oceánem. Na druhou stranu ale v době admirálova návratu kladla své priority s vidinou, že Kolumbovy vize zůstávaly i přes ohromné investice nenaplněny, jinam než na vystrojení další zaoceánské flotily. Katolická Veličenstva byla především nucena ke zvýšené angažovanosti na Apeninském poloostrově, kde se neapolská šlechta otevřeně postavila proti španělské nadvládě a přešla na

stranu Francouzů podporující nároky dynastie Anjou, opětovně vznesené Karlem VIII. Italské války, trvající dlouhé roky, odčerpávaly poté další a další španělské finance. Admirál musel proto čekat na oficiální souhlas s financováním své třetí plavby až do dubna roku 1497. Zájem o plavení se do Indií však nebyl nikterak veliký. Aby bylo podpořeno kolonizační úsilí, vyhlásila Katolická Veličenstva generální pardon pro vězně, kteří by vstoupili na paluby Kolumbových lodí a po dobu jednoho nebo dvou let, podle závažnosti spáchaného zločinu, napomáhali rozkvětu španělské kolonie na Española. Nabídka se netýkala pouze těžkých delikventů, vrahů a heretiků.

Kolumbovi bylo nakonec poskytnuto 8 lodí, z čehož dvě měly být vyslány na Española ještě před vyplutím hlavního konvoje se zásobami pro osadníky. Touto předsunutou flotilou byly karavely Niña a India, na jejichž palubě se Kolumbus vracel z nevydařené druhé výpravy. Jejich cesta k odplutí z přístavu San Lúcar de Barrameda nedaleko Sevilly byla však stejně strastiplná jako Kolumbovo vyjednávání o jejich financování. Zatímco India se vrátila z obchodní plavby do Flander bez větších problémů, Niňi se zmocnili během výpravy do Říma sardinští korzáři a pouze duchapřítomnost a odvaha několika členů posádky způsobily, že se podařilo s Niňou uniknout a loď zachránit. Po tomto malém dobrodružství byla tak i Niña 23. ledna roku 1498 připravena k odplutí.

Vyplutí hlavní části flotily předcházelo sepsání Kolumbova majorátu, dědického nařízení, k němuž dali své svolení i katoličtí králové. Majorát se týkal Kolumbových titulů, hodností, práv, privilegií a majetku a zaváděl primogeniturní princip dědičnosti: „V těchto úřadech pak následuje mě můj nejstarší syn a tak postupně dále provždy. Dále mu patří 1/10 všeho, co je ve zmíněném admirálátu, co se tam vytěží a čeho dobude, stejně tak 1/8 zemí a všeho ostatního, konečně pak plat náležející admirálovi, místokráli a vladaři se všemi ostatními právy spojenými s těmito úřady, jak je velmi obšírně vypsáno v privilegii a smlouvě, kterou mám s jejich Výsostmi. Jako první po mně nastoupí můj syn don Diego, a kdyby ho náš Pán odvolal dříve, než by měl děti,

pak by nastoupil můj syn Fernando, a kdyby o něm rozhodl Pán dříve, než by měl děti, nebo kdybych já měl dalšího syna, ať nastoupí můj bratr Bartolomeo a po něm jeho nejstarší syn, a kdyby o něm rozhodl náš Pán dříve, než by zanechal dědice, ať nastoupí můj bratr don Diego, a bude-li mít rodinu, ať po něm následuje nejstarší syn a tak postupně a navždycky. Kdyby se našemu Pánu zlíbilo, že by po nějaké době, některý z vyjmenovaných nástupců neměl legitimních mužských potomků, dostane zmíněný majorát jako nástupce, jsa mužským legitimním potomkem, (ten nejstarší) který se jmenuje Colón. Tento majorát nezdědí žádná žena, leč by zde ani v jiné části světa nebylo muže z mého skutečného rodu. Rovněž nařizuji donu Diegovi, nebo kterémukoli dědici majorátu, aby se staral a vždycky snažil o čest, dobro a rozkvět města Janova a vynakládal všechny své síly a statky na obranu a zvětšení majetku a cti oné republiky.“² Povinností úřadujícího admirála bylo rovněž shromažďovat rodinný majetek v bance sv. Jiří v Janově a finančně zabezpečovat chod rodinného sídla v tomto ligurském přístavu. Roku 1505 sepsal Kolumbus dodatek k závěti: „Má vůle určuje, aby zmíněný můj syn don Diego dostal majorát a všechny mé statky a úřady, jak jsem vyložil a jak já je mám, a aby celý výnos, kterého užívá z titulu dědictví, rozdělil každý rok na 10 dílů, a aby první desetinou podělil naše příbuzné ve veliké bídě, jiné lidi chudé a zbožné podniky, aby 2/10 rozdělil v 35 dílů a z těch dal 27 svému synu donu Fernandovi, 5 donu Bartolomeovi a 3 mému bratru donu Diegovi...a aby pečoval o Beatrici Enriquez, matku dona Fernanda, mého syna, a aby se o ni tak staral, aby mohla čestně žít jako osoba, vůči níž mám tolik závazků.“³

Mezitím spěly přípravy Kolumbovy flotily do zdárného konce a 30. května roku 1498 opustilo přístav San Lúcar de Barrameda 6 lodí směřujících k ústí řeky Guadalquivir. Kolumbus ne zvolil tradiční kurz ke Kanárským ostrovům, ale směřoval k ostrovu Madeira. Byl totiž varován, že u mysu sv. Vincenta hlídkuje francouzská válečná flotila Karla VIII. Kolumbus proto zvolil odlišný kurz a 7. června připlul na ostrov Porto Santo nedaleko Madeiry, na němž držela správní pravomoci stále rodina jeho zesnulé manželky de Perestrello. Po mezipřistání

na samotné Madeiře zamířil Kolumbus přeci jen ke Kanárským ostrovům na La Gomeru a odtud k ostrovu El Hierro. Zde rozdělil svou flotilu na dvě části. Tři lodě pod velením Pedra de Harana, bratra své milenky Beatriz, Giovanniho Antonia Colomba, syna svého strýce z Janova, a Alonsa Sáncheze de Carvajala vyslal přímým směrem k Española, zatímco se zbytkem výpravy zamířil na jih ke Kapverdským ostrovům. Kolumbus se totiž stejně jako Aristoteles domníval, že v zemích nacházejících se na stejné zeměpisné šířce lze nalézt stejné komodity. Očekával proto, že pokud se na jih od Española nacházely další dosud neobjevené ostrovy, měly být určitě bohaté na slonovinu, pepř a v neposlední řadě zlato stejně jako pobřeží Guinejského zálivu. Hodlal tedy docílit zeměpisné šířky Sierra Leone a odtud plout přímo směrem na západ. Plavbou na jih doplnil Kolumbus ztenčující se zásoby na Kapverdských ostrovech, kde ho čekalo i jedno z dalších překvapivých setkání. Na ostrově Boavista se setkal snad s největším soudobým zařízením pro lidi trpící malomocenstvím. Kapitánem ostrova, notářem soukromého majetku portugalského krále, donem Rodrigo Alfonsem, byl informován, že na ostrov „přicházejí malomocní, aby tam léčili svou nemoc, neboť je tam veliká spousta želv velikých jako bojové štíty. Nemocní se (prý) uzdraví, když pojídají jejich maso a omývají se jejich krví“⁴ Bohatší o další nečekaný zážitek nastoupil opět jižní plavbu a po dosažení 9 a 1/2 stupně severní zeměpisné šířky nabral západní kurz směřující do jižního Karibiku.

Přibližně po 120 námořních mílích se flotila náhle dostala do absolutního bezvětří a nesnesitelného vedra. Kolumbus popisuje krušné chvíle své posádky v deníku slovy: „Vítr ustal stejně náhle jak nastalo mimořádné vedro, že nebylo nikoho, kdo by se odvážil do podpalubí, aby se postaral o sudy s vínem a vodou, které vybuchovaly, přetrhávající obruče, obilí hořelo jako oheň a nasolené maso se kazilo a zapáchalo. Nastalo takové vedro, že jsem myslil, že mi shoří lodi i lidi.“⁵ Po osmi dnech se počasí naštěstí umoudřilo a flotila pokračovala v plavbě a přesně dva měsíce od vyplutí ze Španělska posádka spatřila zemi „vynořující“ se na vzdáleném horizontu. Admirál ještě před

vyplutím slíbil, že první nově objevený ostrov pojmenuje ostrovem Svaté trojice, a tak také učinil. Jako by však zapracovala samotná božská prozřetelnost, jelikož symboličtější jméno nemohl snad Trinidad, ostrov tří kuželovitých hor, ani dostat. Po obeplutí ostrova jižním směrem spatřil Kolumbus na obzoru rozsáhlou pevninu, jíž, domnívajíc se, že se jedná o ostrov, pojmenoval Ostrovem milosti.

Kolumbus byl nejspíše vůbec prvním Evropanem, jenž spatřil jihoamerický kontinent. Muži z jeho posádky, jež vyslal na břeh pro navázání kontaktů s domorodými kmeny, poté nejspíše prvními Evropany, jež na jihoamerický kontinent vystoupili. Poté, co flotila připlula do rozvodněné delty řeky Orinoko, admirál pohotově zpozoroval, že proud řeky byl natolik silný a mohutný, že i ve vzdálenosti několika námořních mil od břehu byla voda spíše sladká nežli slaná. Možná že už tehdy v Kolumbově mysli hlodaly pochybnosti, zda jím míněný ostrov nebyl přeci jen rozsáhlejší pevninou, protože s podobně mohutným říčním tokem se ještě na žádném sebevětším ostrově nikdy nasetkal. Během plavby zálivem Paria, jenž tvoří výběžky ostrova Trinidad a venezuelské pevniny, dosáhla flotila ostrova, jež admirál pojmenoval Margarita. A opět jako by zapůsobila božská prozřetelnost. Slovo „margarita“ totiž ve španělštině znamená perla. Jak trefné pojmenování pro ostrov, v jehož nedaleké blízkosti roku 1499 nalezne Alonso de Hojeda bohatá naleziště perlorodek. Kolumbus ale v této době neměl o těchto nalezištích ani nejmenší tušení, i když na perlorodky již během pobřežní plavby narazil. Ostrov pojmenoval na počest Margarity (Markéty) Rakouské, jejíž svatby s donem Juanem, synem Isabely a Ferdinanda, se roku 1497 v Burgosu účastnil. U ostrova Margarita poté skončil i Kolumbův dvoutýdenní průzkum. Důvody jeho ukončení byly prozaické. Lodě vezly důležitý náklad potravinových zásob pro osadu, jež se každým dnem více a více kazily. Na budoucí průzkum však Kolumbus nerezignoval. Ihned po připlutí na Española hodlal vyslat svého bratra Bartolomea, aby jím započatý průzkum dokončil a „zakreslil“ na mapu Karibiku další nově objevené oblasti.

Během plavby na ostrov Española pronásledovaly Kolumba i nadále pochybnosti zda země, již objevil u Trinidadu, přeci jenom nebyla rozsáhlejší pevninou. Podle Bartolomea de las Casas nakonec admirál přeci jenom názor změnil a prohlásil: „Věřím, že je to nesmírná pevnina, o které jsme až dosud neměli potuchy. Tento můj názor je podporován skutečností, že je tam veliká řeka, a že voda toho moře je sladká.“⁶ Kolumbus tak poprvé přiznal existenci nějakého dosud neznámého kontinentu, ne však kontinentu, jež by byl tisíce námořních mil vzdálen Asii, nýbrž kontinentu, jež měl s Asií sousedit a mezi nímž a Asií se měl nacházet průliv, jímž se Marco Polo plavil z Dálného východu zpět do Evropy, a jehož hledání bylo hlavním cílem Kolumbovy čtvrté expedice. Kolumbus byl přesvědčen, že objevil Otro Mundo, „Jiný svět“ sousedící s Asií, nikoliv Nuevo Mundo, Nový svět. Ohromný říční tok Orinoka jako by zcela změnil i Kolumbův pohled na jeho fyzikální podobu. Vedle toho, že admirál připustil objevení „jiného kontinentu“, dosud nezakresleného na žádné mapě světa, dospěl i k novým teoriím o tvaru Země. K názoru, že Země není kulovitého tvaru, nýbrž tvaru hrušky, ho vedlo neočekávaně mírné podnebí v tropických místech, v nichž se nacházel, a neobvyklá výchylka v postavení Polárky na noční obloze. Svůj myšlenkový zvrát popsal následovně: „Vždycky jsem čítal, že svět je kulatý a na slovo vzatá svědectví Ptolemaiova a všech ostatních, kteří psali o tomto předmětu, zjišťovali to a dokazovali zatměním Měsíce a jinými důkazy prováděnými od východu k západu a od severu k jihu. Viděl jsem však nyní tolik odchylek, že mě to svádí k utvoření jiného názoru na svět. Shledal jsem, že není kulatý, jak jej popisují, nýbrž, že má tvar hrušky, zajisté kulaté všude, kromě místa, kde je stopka, které je protáhlé do výšky, nebo velmi kulatého míče, na jehož jednom bodě je ženská bradavka a že tento bod je nejvyšší a nejbližší k nebi, leží na rovníku a v tomto oceáně na okraji orientu. Na podporu tohoto názoru uvádím důvody...od severu k jihu 100 námořních mil od Azorských ostrovů, lodi se mírně zvedají k nebi, proto máme příjemnější podnebí a magnetická střelka následkem toho mírného podnebí mění směr o 1/4 a čím více plujeme kupředu a přitom vzhůru, tím více se

střelka vychyluje k severozápadu. Ptolemaios a jiní mudrci, kteří psali o světě, myslili, že je kulatý, domnívajíce se, že tato (západní) polokoule je kulatá jako ta, kde oni bydleli. Nemám důvodu, abych onu polokouli nepovažoval za kulatou, jak oni říkají, ale tahle druhá je jako polovina pěkně kulaté hrušky. Ptolemaios a ostatní, kteří psali o světě, nevěděli o této jeho části, poněvadž nebyla známá a za podklad měli pouze tu polokouli, na které bydleli...Lidé jsou tím černější, čím víc bydlí k jihu. Tam, kde jsem byl, totiž ve směru Sierra Leona, kde v noci stojí Polárka o pět stupňů výše, jsou lidé velmi černí, a když jsem se pak plavil k západu, bylo vedro vrcholné. Když jsem překročil čáru, o které jsem se zmínil, shledal jsem, že se teplota zmírňuje, a když jsem přišel na Ostrov Trojice, kde Polárka na počátku noci stojí rovněž o pět stupňů výše,...země a stromy byly tak zelené a krásné jak v zahradách ve Valencii v dubnu, lidé pak dobře rostlí a pleti bělejší než byla kterákoli jiná, již jsem viděl v Indii. Slunce bylo ve znamení Panny stejně nad hlavami našimi jako nad jejich. To všechno pochází od neobyčejně mírné teploty, která má původ ve skutečnosti, že tento kraj je nejvyšší na světě a nejbližší k nebi. To mě utvrzuje v myšlence, že svět není sférický, nýbrž, že má odchytku, o které jsem se zmínil, která leží na této polokouli, v místě, kde se Indie stýká s oceánem a jeho kraj je na rovníku.“⁷ „Mimo to soudím, že kdybych plul od rovníku a dostal se až na nejvyšší bod, o kterém jsem se zmínil, našel bych tam mnohem mírnější podnebí a veliké rozdíly na hvězdném nebi a na moři...protože myslím, že na tom místě je pozemský ráj. Mám za to, že leží na vrcholu onoho místa, které má protáhlý tvar hrušky pod stopkou, a že když se k němu blížíme, již z veliké dálky plujeme čím dál tím více do kopce. Věřím, že se nikdo nemůže dostat na jeho vrchol.“⁸ Kolumbus dokládá své tvrzení i Bibli: „Písmo svaté dosvědčuje, že Bůh stvořil pozemský ráj, vsadil do něho strom života a z něho prýští pramen, z něhož se napájí na světě čtyři hlavní řeky“ (Ganga, Tigris, Eufrat, Nil). Domníval se tedy, že řeka Orinoko, jejíž rozvodněnou deltu při průzkumu Indiány nazývaného kraje Paria objevil, měla být právě tou řekou, jež dodává všem hlavní světovým řekám jejich sladkou vodu.

Posledního srpnového dne roku 1498 se po více jak dvou a půl letech Kolumbus opět ocitl na Española. Zdejší neutěšený stav mu však nedopřál po náročném průzkumu jižního Karibiku sebemenšího odpočinku. Krizovou situaci popsal slovy: „Když jsem přibyl, našel jsem skoro polovinu lidí na Španělském ostrově ve vzpouře a válčili se mnou jako s Maurem.“⁹ Francisco Roldán, admirálem designovaný vrchní soudce pro vykonávání spravedlnosti na ostrově v době Kolumbovy nepřítomnosti, totiž proti donu Diegovi a Bartolomeovi údajně z důvodu jejich tyranského uplatňování moci povstal a se svými stoupenci se uchýlil na opačnou část ostrova. Příčin nepokojů v osadě Santo Domingo (současníky nazýváno také jako Nová Isabela), kam don Bartolomeo dle Kolumbových rozkazů přenesl hlavní španělskou osadu z malárií zamořené lokality Isabely, však byla určitě celá řada. Místo jednostranných soudů připisujících vinu za povstání buď bratrům Kolumbovým nebo Franciscovi Roldánovi, je proto třeba na situaci pohlížet z nezaujatého stanoviska a zrekapitulovat dění na ostrově. Kolumbem slibovaný ráj byl stále v nedohlednu. Tropické podnebí, horečnaté nemoci, nezvyklá strava, minimální výskyt zlata a koření, nutnost tvrdé práce zajišťující pouze elementární podmínky přežití, to vše a mnoho dalších faktorů se jistě podepsalo na neblahé atmosféře mezi osadníky. Ze všeobecné frustrace zajisté pramenilo i odmítání plnění rozkazů, načež správci ostrova nejspíše užívali tvrdších donucovacích prostředků potřebných k udržení poslušnosti, kázně a morálky. Kdy nějaká vzpoura větších rozměrů propukne, bylo proto pouhou otázkou času. Lze možná dokonce i tvrdit, že s vysokou pravděpodobností bylo povstání nespokojených osadníků naprosto neodvratitelné a propuklo by dříve či později, ať byl na ostrově vicekrálem či adelantadem s delegovanými pravomocemi kdokoliv. Realita každodenního života v tropickém podnebí byla natolik frustrující, že pouze zlaté žně mohly její dosah alespoň zmírnit. Pokud se však nedostávalo žádného z Kolumbem slibovaných artiklů, dala se vzpoura, povstání nebo jiný projev nespokojenosti čekat každým dnem. Velký podíl na neutěšené situaci proto nesl určitě i sám Kolumbus, jenž v očích dosud neznalých naprosto idealizoval

životní podmínky a bohatství objevených západních zemí. Kolumbus sice vyčítal osadníkům jejich naivitu tvrzením, že se za oceán plavili myslíce si snad, „že zlato je možno nasbírat lopatou, že koření je zde už nasbírané a roztříděné, že všechno je to připraveno na mořském břehu a nic jiného není třeba, než dopravit vše na loď“¹⁰, na druhou stranu s trochou nadsázky tvrdil něco podobného přeci ještě nedávno i on sám. Ať už tedy byly důvody k povstání jakékoliv, Francisco Roldán spolu s desítkami svých stoupenců odmítl poslušnost a odebral se na západní část ostrova, kde si živobytí obstarával pleněním domorodých osad. Kolumbus se ocitl v patové situaci. Jeho autorita byla nenávratně ztracena a kdysi uctívaný admirál musel pro zklidnění situace udělat dalekosáhlé ústupky. Vyhlásil generální pardon a Roldánovi nabídl dokonce opětovné ustanovení vrchním sudím ostrova. Nejhorší bylo sice zažehnáno, ale samotné příčiny povstání přirozeně přežívaly i nadále.

Na podzim roku 1499 zavedl Kolumbus systém vykořisťování domorodého obyvatelstva, jenž daleko přesahoval dosavadní výběr daní v podobě zlata a bavlny. Jednalo se o neblahý systém repartimienta (rozdělování, rozmísťování), kdy byla osadníkům půda přidělována i s Indiány, kteří na ní žili. Osadníci mohli domorodé obyvatelstvo při práci vykořisťovat jak se jim jen zlíbilo. Žádná právní ochrana Indiánů prozatím neexistovala. Ztročnění domorodého obyvatelstva však nebylo příliš efektivní. Na rozdíl od afrických otroků, snášeli američtí Indiáni fyzická muka velmi těžce a rychle podléhali tělesnému vyčerpání. Metody fyzické exploatace ze strany conquistadorů tak brzy vedly téměř k celkové likvidaci domorodého obyvatelstva na Española.

Další nepokoje na ostrově vyvolal příjezd Alonso de Hojedy. Jen pro připomenutí, Hojeda byl účastníkem druhé Kolumbovy výpravy, vedl vůbec první průzkumnou expedici do nitra ostrova a osvědčil se při likvidaci vzpoury Indiánů. Na palubu lodí třetí Kolumbovy výpravy se však i přes své vlivné konexe (býval pážetem na dvoře vévody z Medina Celli) nedostal. Poté, co do Španělska dorazily Kolumbovy zprávy o průzkumu pevniny, již Indiáni nazývali

Paria, se Hojeda rozhodl o podniknutí vlastní výpravy na západ. Především zmínka o nálezu perel vyvolala jeho odhodlání získat za každou cenu povolení k vystrojení vlastní expedice, jejímž výnosem by převýšil všechny dosavadní Kolumbovy plavby. Přestože monopol na plavby do Indií byl jedním z Kolumbových privilegií, získal Hojeda licenci a 20. května roku 1499 vyplula jeho flotila vstříc západním zemím. Hojedovy expedice se účastnil rovněž Juan de la Cosa, jeden z účastníků druhé Kolumbovy výpravy. Naopak poprvé se plavil za oceán Florentin Amerigo Vespucci. Ačkoliv měl Hojeda k dispozici Kolumbovy zápisky, jeho flotila přistála u jihoamerického kontinentu ve značné vzdálenosti od Trinidadu a při cestě do zálivu Paria musela absolvovat zdoluhavou plavbu podél pobřeží. Úsilí však přineslo své ovoce a u ostrova, jež Kolumbus pojmenoval Margarita, našel Hojeda bohatá naleziště perel. Kapitán poté pokračoval v plavbě podél pobřeží až do oblasti Venezuelského zálivu, který pojmenoval pod dojmem skromných indiánských obydlí tyčících se nad mořskou hladinou na kůlech, připomínající mu Benátky (Venezuela – Malé Benátky). Před zpáteční cestou do Španělska se Hojeda zastavil na Española, kde hodlal svou výpravu ještě více zhodnotit naloděním cenných druhů tropického dřeva, především kampešky, z níž se získávalo přírodní barvivo látek. To, že kácení pralesa probíhalo bez Kolumbova souhlasu, by nebylo ani tak velkým problémem, jakým bylo to, že Hojeda poštlval osadníky opět proti admirálovi. Francisco Roldán se sice Hojedovi postavil a donutil ho odeplout (Hojeda poté ještě na bahamských ostrovech nabral na palubu svých lodí zotročené domorodce a vrátil se do Španělska), s Hojedou však připlul na ostrov rovněž jistý Fernando de Guevara, jenž usiloval o ruku dcery jednoho z místních kaziků, jež byla však již zadaná právě Roldánovi. Ten z titulu vrchního soudce nápadníka své milenky uvěznil, což ovšem nezůstalo bez odezvy. Guevarův bratranec Adriano de Moxica zosnoval spiknutí, během něhož Roldána zabil.

Aby zažehnal další podobné výstřelky a šarvátky, nechal Kolumbus vraha s několika jeho druhy exemplárně popravit. Svědkem poprav se však

naneštěstí pro Kolumba stal i v tu chvíli připlouvající Francisco de Bobadilla, královský vyslanec s titulem nového vrchního soudce na ostrově. Bobadillovy pravomoci byly dalekosáhlé. Měl právo uvěznit jakékoliv rebely, zabavit jejich majetek, převzít všechny španělské pevnosti na ostrově a královský majetek od admirála, jenž měl být dokonce podřízen jeho příkazům a rozhodnutím. Paradoxem bylo, že o vyslání někoho, kdo by na ostrově obnovil pořádek, žádal ve svých psaních do Španělska sám admirál. Vyslání královského zplnomocněnce Bobadilly se však ukázalo v soudobé situaci na ostrově jako již zbytečný krok. Královský pár totiž vysílal Bobadillu s posláním eliminovat povstalce Roldána. Od okamžiku, kdy Kolumbova žádost o vyslání pomoci na upevnění jeho autority dorazila ke dvoru až do chvíle Bobadillova přistání v Santo Domingo, však byla krizová situace již zažehnána a poprava Moxicových stoupenců byla vlastně jen symbolickou tečkou za sérií vzbouření. Zatímco byla tedy otevřená povstání pacifikovaná, Bobadilla připlouval na ostrov stále pod dojmem, že zde panuje anarchie a válka jednotlivých zneprátelených skupin. Shlédnutí popravy proto zapůsobilo na vrchního soudce zcela opačně než mělo.

Bobadilla byl přesvědčen, že krizová situace na ostrově stále panuje a hned druhý den po příjezdu se prohlásil guvernérem, jmenoval nové správní úřady, vyhlásil dvacetiletý odklad výběru daní, zabral pro sebe Kolumbův dům a obstavil jeho majetek. To vše bez jakýchkoliv vysvětlení či konzultací s dosavadním místokrálem. Samotné bratry Kolumbovy nakonec zatknul a v okovech uvěznil na lodi. Kolumbus hořce komentoval nastalé události slovy: „Rozhlásil, že má mě a mé bratry v železech poslati do Kastilie...a že se ani já, ani kdo jiný z mé rodiny sem nevrátí¹¹...se všemi mne zneprátelil a podle toho, co vidím, a podle jeho způsobu jednání se zdá, že sem přišel zaujat proti mně. Nikdy jsem neslyšel, že by vyšetřující soudce svolal vzbouřence a použil jich jako svědků proti vládnoucímu, a že by popřál sluchu nevěrohodným.“¹² Bobadilla své úkoly pojal možná skutečně až přespříliš rázně. Každopádně byl ale vyslán na ostrov s úkolem vzít otěže vývoje pevně do svých rukou a to se

mu podařilo. Je otázkou zda bylo tak hrubé zacházení s bratry Kolumbovými nutné? Spoutání Kolumba v okovech, jež by odpovídalo případu závažného kriminálního či vraha, a vůbec celkové Bobadillovo chování vůči Kolumbovi zdaleka neodpovídalo admirálovu dosavadnímu postavení. Bobadilla navíc údajně veřejně prohlašoval, že Kolumbovým záměrem mělo být vyhlášení nezávislosti Španělska na Španělsku nebo odkázání ostrova do vlastnictví janovského státu. Na druhou stranu, ač byly okolnosti a příčiny katastrofálního stavu kolonie jakékoliv, nesly za něj odpovědnost právě bratři Kolumbové, a vzpomeneme-li na Kolumbovo přesvědčení o osobní neomylnosti, byl možná způsob, jakým Bobadilla vůči Kolumbům zakročil, nevyhnutelný. Kolumbus byl přirozeně jiného názoru a Bartolomeo de las Casas tvrdí, že železa, jimiž byl na lodi spoután, si admirál velmi pečlivě uschoval a „nařídil, aby byl s nimi pochován na důkaz toho, čím svět smrtelníkům odplácí.“¹³ Bratři Kolumbové byly každopádně posláni na lodi La Gorda zpět do Španělska, kam dopluli ke konci listopadu roku 1500. Cádiz, jenž byl svědkem vyplutí druhé Kolumbovy flotily, byl nyní místem, kde skončila truchlivá plavba admirála uvězněného v okovech.

Úspěchy iberských sousedů

Zatímco Kolumbovy hodnosti ztrácely na lesku a kdysi věhlasné tituly měly čím dál tím více již jen symbolický význam, portugalské zámořské výpravy dosáhly prvních výrazných úspěchů. Do čela výpravy, jež měla završit a korunovat více jak tři čtvrtě století trvající úsilí portugalských mořeplavců, jež ve své závěrečné a vrcholné fázi nabralo kurz indických břehů, byl jmenován Vasco da Gama. Vasco da Gama nepatřil do skupiny skvělých portugalských mořeplavců. Nebyl objevitelem v pravém slova smyslu a byl spíše mořeplavcem-politikem, jenž měl v diplomatické a obchodní rovině zúročit snahy svých předchůdců. Narodil se nejspíš roku 1469, ale do počátku 90. let neexistují prakticky žádné zprávy o jeho životě. Až roku 1492 vystupuje jako jeden z královských zmocněnců, jenž dostal za úkol na oplátku toho, že se Francouzi zmocnili portugalské obchodní lodi naložené zlatem, zadržet všechny francouzské lodě kotvící v portugalských přístavech Setúbal a Algarve.¹ Sice je možné, že da Gama sloužil na portugalských obchodních lodích vysílaných do Atlantiku či Guineje již před rokem 1492, ale žádné informace o tom neexistují. Po roce 1492 není o da Gamovi opět několik let prakticky nic známo. Na scéně se opět objevuje až roku 1497, kdy byl pověřen velením flotily 4 lodí směřující k indickým břehům.

Expedice byla symbolickým prvním krokem v pokračování portugalských námořních výprav po nástupu krále Manuela I. Šťastného (1495-1521) na trůn. Právě v prvních měsících jeho vlády byla otázka dalších portugalských námořních výprav často diskutována. Kronikář João de Barros ve svém díle popisuje jedno z jednání: „Zaznělo tam mnoho různých hlasů, z nichž většina říkala, že by se Indie neměla objevovat, protože kromě toho, že dobytí a udržení tak daleké země vyvolá mnoho povinností, oslabilo by to síly království, které by jich pak nemělo dost ke svému zachování. Čím více zemí by bylo objeveno, tím víc by získalo toto království konkurentů.“² Král se však přes tato varování rozhodl k pokračování započatého úsilí. Samotná volba Vaska da

Gamy do čela expedice poté vyvolává i dnes celou řadu otázek. Proč nebyl vedením expedice pověřen někdo z věhlasných portugalských mořeplavců jakým byl například Bartolomeo Dias? Historik Pedro de Mariz podává sice jedno z možných vysvětlení, ale to spíše patří do říše legend: „Jednoho večera se král díval z okna svého paláce přemýšlejíc o realizaci velkých projektů započatých jeho předchůdcem Joãem II., když v tom spatřil Vaska da Gamu stojícího samotného na nádvoří pod jeho oknem. Bez rozpaků se rozhodl, že on bude velitelem flotily plující k Indii.“³

Da Gamovu flotilu tvořily nakonec pouhé 4 lodě, São Gabriel, již velel on sám, São Rafael, již velel jeho bratr Paulo da Gama, Bérrio pod velením Nicolaa Coelha a zásobovací loď v čele s da Gamovovým sluhou Pedrem Nuñezem. S flotilou vyplula ještě karavela, jejímž cílem však byla pouze pevnost São Jorge da Mina. Často je uváděno, že kapitánem oné karavely byl Bartolomeo Dias, ale existuje minimálně jeden důkaz, že v této době pobýval Dias v Portugalsku.⁴ Da Gamova flotila odrazila od portugalských břehů 8. července roku 1497. První problém na plavbě vyvstal hned o několik dní později. Dne 17. července se flotila během noci „rozpadla“ a jednotlivé lodi se ztratily z dohledu. Výprava však byla na tuto eventualitu připravena a pro tento případ bylo dohodnuto, že k opětovnému setkání má dojít na Kapverdských ostrovech. Tak se také stalo, a když se jako poslední ke zbytku flotilu připojil São Gabriel, bylo shledání s kapitánem oslavováno střelbou z děl. Následná plavba jižním Atlantikem směrem k jižnímu cípu Afriku byla i přes určité komplikace v podobě zlomení hlavního stěžně da Gamovy lodi zvládnuta bez větších překážek a 8. listopadu zakotvila flotila v Zálivu sv. Heleny. Po nezbytném doplnění zásob, opravě plachet a střetu s místními domorodci pokračovala expedice v plavbě k mysu Dobré naděje. V oblasti dnešního Mossel Bay se da Gama zbavil zásobovací lodi, z níž byly zbývající potraviny rovnoměrně rozděleny na zbylé tři lodě. Dne 16. prosince 1497 dosáhla výprava posledního padrão vztyčeného Bartolomeem Diasem a ocitla se již na dosud nezmapovaném oceánu.

Po téměř měsíční plavbě připlula flotila k ústí dnešní řeky Inharrime, jíž Portugalci nazvali Řekou dobrých znamení. Okolní země byla Portugalci nazvaná Zemí dobrých lidí. Neznámý kronikář, účastník výpravy, zemi popsal slovy: „Tato země se zdá být velmi dobře zalidněná, zdá se, že zde žije velmi mnoho panovníků a že je zde více žen než mužů, jelikož když přišlo 20 mužů a byli následováni 40 ženami. Domy těchto lidí jsou slaměné, zbraně, které mají jsou velké luky s šípy a oštěpy s železnými hroty. Zdá se také, že tato země je velmi bohatá na měď, kterou její obyvatelé nosí v podobě ozdob na rukou, nohách a ve vlasech. Nachází se zde rovněž cín, jehož užívají k ozdobení pochev na dýky, jejichž rukojetě jsou ze slonoviny. Místní lidé si velice váží plátna. Byli by nám dali velké množství mědi výměnou za naše šaty.“⁵ Po následné několikadenní plavbě dosáhla výprava Mosambiku. Neznámý kronikář opět popisuje místní obyvatele: „Lidé žijící v této zemi jsou černí, dobře stavění, sekty Muhamedánů a mluví jako Maurové. Nosí oblečení vyrobené z bavlny, bohatě pruhované a barevně vyšívané. Všichni nosí pokrývky hlavy s hedvábnými stužkami vyšívanými zlatou nití. Tito lidé jsou obchodníci a obchodují s bílými Maury, jejichž lodě sem přivážejí zlato, stříbro, šaty, hřebíček, pepř, zázvor, stříbrné prsteny s množstvím perel a rubíny. Řekli nám, že kněz Jan žije poblíž, a že vládne mnoha městům na mořském pobřeží, ale že se jeho sídlo nachází hluboko ve vnitrozemí, kam lze putovat pouze na velbloudech.“⁶

Po nadšení, jež následovalo po uslyšení zpráv o bájném říši kněze Jana, da Gama požádal vládce Mosambiku, aby mu poskytl dva kormidelníky, jež hodlal zaplatit z vlastních zdrojů, avšak pod podmínkou, že alespoň jeden z nich s flotilou zůstane až do skončení expedice. Mosambický sultán s da Gamovou žádostí souhlasil. V tu chvíli však ještě netušil, že připluvší cizinci nejsou muslimy, nýbrž křesťany. Když byl sultán svými poddanými informován o svém omylu, hodlal Portugalce zajmout a ihned popravit. Mezitím da Gama odplul s flotilou k jednomu z nedalekých ostrovů, aby zde mohla být pro jeho námořníky v uctivém dosahu od muslimů sloužena křesťanská mše. Portugalce

směřující k břehu však „vítala“ skupina 5 až 6 loděk, jejichž posádky ozbrojené oštěpy a luky da Gamu vybízely, aby se vrátil do hlavní osady. Da Gama vytušil, že muslimové odhalili, že jsou křesťany a zahájil na loďky palbu z děl. Ačkoliv bylo nanejvýš nutné ostrov opustit, potřebovala zde výprava doplnit pitnou vodu a o pláž střeženou muslimy musela nakonec vést tři hodiny trvající bitvu. Až poté nic nebránilo, aby byly zásoby pitné vody doplněny a flotila mohla pokračovat v plavbě podél východoafrického pobřeží.

Dne 7. dubna dosáhla expedice Mombasy. Da Gama, poučen neblahými zkušenostmi z Mosambiku, vystupoval již velmi opatrně a podezřavě odmítal oficiální uvítání na břehu, kde čekal léčku místních muslimů. Da Gamova podezřavost se v případě Mombasy ukázala jako skutečně oprávněná, jelikož, ačkoliv místní panovník vřele Portugalce uvítal a obdaroval je, měl v plánu pomstít se jim za to jak vystupovali v sousedním Mosambiku a v noci da Gamovu flotila nečekaně napadl. Portugalcům tak nezbyvalo než se vydat na další plavbu. Přátelského přijetí se da Gama dočkal až v nedalekém Malindi, kde mu bylo umožněno doplnit zásoby, a rovněž byl zde Portugalcům poskytnut zkušený lodivod, jenž je měl dovést do Kalikatu. Až do 20. století přežila legenda, že oním lodivodem nebyl nikdo jiný než nejslavnější arabský mořeplavec a námořní teoretik 15. století Šibáb al-Dín Ahmad ibn Madžíd al-Nadží. Na základě moderních historických zkoumání se ukázalo, že Ahmad ibn Madžíd ukončil své působení na východoafrickém pobřeží již před rokem 1465 a da Gamovu flotilu vést do Kalikatu tedy nemohl. Portugalci dosáhli Malabarského pobřeží Indie po 23 dnech plavby 18. května roku 1498.

Kalikat, cíl portugalské výpravy, byl na konci 15. století jedním z hlavních center světového obchodu. Hlavním zájmem de Gamy a dalšího portugalského působení v Indickém oceánu byla přirozeně participace na obchodu s kořením, luxusními látkami a drahými kameny. Asie byla producentem v Evropě dlouhodobě nedostatkového zboží. Pepř z Indie, skořice z Ceylonu, muškátový oříšek z východoindických ostrovů, zázvor a rebarbora užívaná jako lék z Číny, hřebíček z Moluk, čínské hedvábí, indická bavlna a drahé kameny nejrůznějšího

druhu, indické smaragdy, tibetské rubíny a ceylonské safíry byly vedle africké slonoviny, zlata a stříbra hlavními komoditami, po nichž Evropané prahli.⁸ Všechno toto zboží bylo samozřejmě k sehnání i na evropských trzích, ale za několikanásobně vyšší ceny než tomu bylo přímo u zdroje. Tak například za 1g pepře se na malabarském pobřeží platilo 1-2 g stříbra, v Alexandrii už 10-14 g, v Benátkách poté 14-18 g a ve zbytku Evropy dokonce až 20-30 g stříbra.⁹ Obchod v Indickém oceánu byl v 15. století dominantním polem muslimů. Muslimští obchodníci ovládali trhy v Levantě, muslimské sultanáty se rozprostíraly na asijském pobřeží od Ormuzu až ke Goi. Pod muslimskou nadvládou se nacházely i sultanáty obývané hinduistickým obyvatelstvem. Arabští obchodníci kontrolovali obchod na východoafrickém pobřeží od Mogadiša až k Mosambiku. I v Kalikatu ovládali obchod muslimští kupci, ačkoliv místní panovník byl hinduistického vyznání. Vedle křižovatky obchodních cest měl Kalikat rovněž pověst neobyčejně bezpečného přístavu: „V tomto městě jsou bezpečnost a spravedlnost na takové úrovni, že bohatí obchodníci zde vykládají své zboží a uskladňují je zde jak dlouho jen potřebují aniž by museli své zboží hlídat. Pokud zde něco prodají, 1/14 z výnosu je odváděna almužníkům, jinak nemusejí obchodníci platit žádné další poplatky. V Kalikatu nezáleží odkud obchodní loď pochází nebo kam pluje, pokud zde kotví, je s ní zacházeno jako s jakoukoliv jinou lodí.“¹⁰ O bezpečnosti Kalikatu poté vypovídá i legendární příběh o obchodníkovi jménem Ambaresan, který měl na zpáteční cestě z obchodní výpravy do Rudého moře údajně loď tak přeplněnou zlatem, že hrozilo, že se potopí. Z toho důvodu měl část pokladu předat do opatrování místnímu panovníkovi, odplout domů a až po čase se na indické pobřeží pro zbytek pokladu vrátit. Když se do Kalikatu Ambaresan vrátil, ke svému úžasu prý našel svůj poklad nedotčen ve stavu, v jakém ho zde zanechal, a kalikatskému panovníkovi proto s vděkem údajně nabídl polovinu z něj.¹¹

Když se nacházela da Gamova flotila přibližně 1,5 leguy od přístavu, byla k ní vyslána uvítací loď. Portugalci vyslali na její palubě zpět na pobřeží jistého Joãa Nuñeze, jednoho z trestanců, kterým byl za účast na expedici trest

promínut. Tato taktika byla pro da Gamovu expedici již charakteristická. Poučen zkušenostmi z Mosambiku, vždy vysílal na pobřeží nejprve někoho z řady trestanců, aby v případě léčky nebyl ztracen někdo vysokého společenského postavení. Da Gama vystoupil na břeh až 28. května, kdy byl pozván na audienci k místními panovníkovi Samudri Rádžovi (Vládce moře, Portugalci později zkomolili podobu jména na zamorín), na níž ho doprovázeli i Diogo Dias, bratr Bartlomea Diase, a překladatel Fernão Martins, jenž se během několika let v maurském zajetí naučil arabsky. Při audienci da Gama řekl, že „byl vyslancem portugalského krále, jenž byl vládcem tolika zemí a takového bohatství, že se mu nemohl rovnat žádný ze světových panovníků. A že po 60 let králové, kteří byli jeho předchůdci, vysílali každý rok lodě směrem k těmto oblastem, aby prozkoumávaly zda zde žijí křesťanští králové jako oni. A že to vše dělali z tohoto důvodu, ne z důvodu, že by potřebovali zlato nebo stříbro, protože ho mají tak veliké množství, že ho z těchto zemí nepotřebují. A že tito kapitáni se plavili na jih tak dlouho dokud jim nedošly zásoby a poté se vrátili zpět, aniž by našli křesťanské panovníky. A že nynější král Dom Manuel vyslal tyto tři lodě a da Gamu jako jejich velitele a řekl mu, aby se nevracel dokud neobjeví křesťanské panovníky, a pokud by se vrátil ze své cesty bez úspěchu, byl by popraven.“¹²

Da Gama přirozeně vypovídal lži a polopravdy, jelikož tvrzení, že by byl popraven při neúspěchu, a že portugalský král je nejmocnější král na světě a má tolik bohatství, zlata a stříbra, že již žádné další nepotřebuje, se na pravdě nezakládala. Sám sebe usvědčil da Gama ze lží, když za několik dnů přinesl dar pro kalikatského zamorína. Sukno, tucet štůček bavlněného plátna, perly, šest misek na umývání rukou, žok cukru a dva barely másla a medu skutečně zamorína ohromit nemohly. Když zamorínovi diplomaté spatřili tento skromný dar, údajně se začali smát a řekli: „I ten nejchudší obchodník z Mekky by králi přivezl hodnotnější dary, takovéto dary není možné králi předat, museli byste mu přivézt zlato.“¹³ Zamorín však i přes trapnou epizodu povolil cizincům založit v Kalikatu obchodní faktorii a pokusit se zde prodat zboží, které s sebou

přivezli. Faktorem byl jmenován Diogo Dias. Nenávist arabských obchodníků a jejich obavy, že ztratí obchodní monopol, však vedly k jejich útoku na portugalskou faktorii a to ačkoliv Portugalci neměli co nabídnout. Dias byl Araby společně s ostatními zajat a to přesto, že bylo jasné, že faktorie by dříve či později beztak v arabské konkurenci zanikla. Da Gama na zajetí svých druhů reagoval zadržením 12 místních hinduistických aristokratů. Při následně výměně rukojmí poté da Gama obdržel od zamorína, jenž se od celého incidentu s faktorií distancoval, dopis pro portugalského krále v němž stálo: „Vasco da Gama, služebník vašeho královského dvora, připlul do mých zemí, což mě velice těší. V mé zemi je spousta skořice, hřebíčku, zázvoru, pepře a drahého kamení. To co chci já od Vás je zlato, stříbro, perly a šarlat.“¹⁴

Předposledního srpnového dne roku 1498 da Gamova flotila kalikatský přístav opustila a vydala se na zpáteční plavbu. Kvůli nepříjemnému větru se však musela zdržet u nedalekého ostrova Anhediva. Zde se k výpravě připojil jistý polský Žid vyrůstající v Alexandrii a několik let žijící v Indii, jenž da Gamu poprosil, aby ho vzal zpět do Evropy. Na Azorech byl pokřtěn na Gaspara da Gamu a do budoucna se stal cenným informátorem o asijských zemích.¹⁵ Zpáteční cesta do Lisabonu byla poté pro portugalské námořníky skutečnou trýzní. Na každé ze tří lodí zbylo pouze 7 až 8 členů posádky a kdyby cesta trvala jenom o několik dnů víc, údajně by nepřežil nikdo. Karavelu São Rafael musel ostatně da Gama kvůli nedostatku námořníků opustit a spálit poblíž Malindi. Jako první dosáhl po strastiplné cestě domovského přístavu Nicolao Coelho se svou lodí Bérrio a to na začátku července roku 1499. Da Gama se zdržel na azorském ostrově Terceira, kde pohřbil svého zesnulého bratra Paula, a do Lisabonu připlul až o měsíc později.

Výsledky da Gamovy expedice byly rozporuplné. Da Gama ztratil polovinu lodí, více jak polovina námořníků během cesty zahynula, sice dosáhl indického pobřeží, ale přátelské a obchodní vztahy se zamorínem se mu navázat nepodařilo, navíc se ukázalo, že Portugalci budou muset vést obchod nejspíše násilnými prostředky, jelikož neměli čím by arabským obchodníkům

konkurovali, nepočítaje fakt, že zboží, jež bylo na asijských trzích žádáno, bylo právě tím zbožím, jež bylo v Evropě nedostatkové. Přesto byl da Gama nadšeně uvítán. Jako první z portugalských kapitánů dosáhl Asie obeplutím Afriky a byl za to i bohatě odměněn. Za své zásluhy obdržel výnosy z berní z města Sines, kde býval starostou jeho otec, byl jmenován admirálem Indického moře (Almirante do Mar da Índia) se všemi privilegii, dále získal právo investovat každý rok do obchodu s Indií 200 cruzados bez povinnosti platit jakékoliv poplatky koruně (1/5 z výnosů musel ovšem odvádět Kristovu řádu), dále obdržel titul Dom, v Portugalsku rezervovaný pouze pro krále a vysokou aristokracii, a to i pro svého bratra Airese a sestru Terezu a nakonec i doživotní důchod 300 000 reálů. Da Gama se po významném vzestupu na společenském žebříčku rovněž oženil a to s Donou Catarinou de Ataíde. Sňatkem došlo k propojení do budoucna slavných rodů. Otec Catariny, Álvaro de Ataíde, byl totiž strýcem Francisca de Almeidy, jednoho ze slavných da Gamových současníků.¹⁶

Král Manuel vypravil zanedlouho po da Gamově návratu další námořní expedici. Do jejího čela byl sice vybrán Pedro Alvarez Cabral, manžel Dony Isabely de Castro, jež byla neteří Afonsa de Albuquerque, ale plavby se účastnili i slavní portugalští mořeplavci, Bartolomea Diase nevyjímaje. Flotila 13 plavidel opustila Lisabon 9. března roku 1500. Cabral zvolil s cílem vyhnout se bezvětrné oblasti Guinejského zálivu západní kurz, načež 21. dubna ve vzdálenosti 660 až 670 leguí od kapverdského ostrova sv. Mikuláše přistál u brazilského pobřeží. Zůstává otázkou zda Cabral doplul k americkému kontinentu cíleně nebo pouze shodou okolností. Žádná mořská bouře nebo jiné těžkosti jeho flotilu na moři nepotkaly a plavba po mnohem delší trase západním kurzem nemohla být u zkušeného námořníka prostým omylem. Existují názory, že již král Jan II. tušil existenci jakési dosud neznámé země na jih od míst, jichž dosáhla první Kolumbova výprava, a právě proto prý prosadil do textu Tordesillaské smlouvy klauzuli o vedení námořní hranice mezi iberskými sousedy ve vzdálenosti 370 leguí od linie spojující Azorské ostrovy

s Kapverdskými, ale podobné názory jsou historickými názory nepodložené spekulace. Přesto, výpovědi těch, kteří podali zprávy o Cabralově objevu nepodávají objevení nové země jako příliš velké překvapení, což by potvrdovalo domněnky, že Portugalci existenci nějaké země na jih od Španěly objevených ostrovů tušily. Pedro Alvarez Cabral každopádně prvním Evropanem u břehů Jižní Ameriky nebyl. Již roku 1498 doplul k jihoamerickému pobřeží na své třetí výpravě Kryštof Kolumbus, jehož brzy následoval Alonso de Hojeda. O 48 dní dříve než Cabral dosáhl venezuelských břehů i Vicente Yáñez Pinzón, jenž jihoamerické pobřeží prozkoumal až k ústí řeky Amazonky a v průplavu mezi pevninou a ostrovem Margarita objevil stejně jako Hojeda bohatá naleziště perel. Cabral byl ovšem prvním Portugalcem u brazilských břehů a prvním z portugalských námořníků, z jehož plavby se dochovaly věrohodné záznamy o dosažení neznámé pevniny. Autory zpráv o jejím objevení byli písař generálního kapitána flotily Pero Vaz de Caminha, renesanční učenec ze dvora krále Manuela Johann Farias, jenž se plavby účastnil jako navigační expert, a neznámý lodivod, jenž zaznamenal vedle objevení nové pevniny i celou plavbu do Indie.

Flotila dosáhla pevniny 21. dubna. Námořníci spatřili „nejprve velikou horu, velmi vysokou a zaoblenou, a jiná nižší pohoří na jih od ní, a rovinu s rozsáhlým stromovím. Vysoké hoře dal kapitán jméno Velikonoční hora a zemi Země Pravého kříže.“¹⁷ Kapitán, spatřivší na pobřeží sbíhající se Indiány, vyslal na pevninu ihned muže, kteří s nimi navázali přátelské vztahy. Dva z těchto Indiánů poté pozval na svoji loď, aby je pohostil a získal od nich informace o pevnině, již objevil. Jeden z domorodců při rozmluvě „počal ukazovat rukou k pevnině, a pak na náhrdelník, jakoby říkal, že tam je zlato. Pohlédl též na stříbrný svícen a stejným způsobem ukazoval směrem k pevnině a pak opětovně ke svícnu, jakoby tam bylo i stříbra.“¹⁸ Druhý poté „zahlédl bílé korálky růžence, naznačil, aby mu je dali, velmi se s nimi těšil a zavěsil si je na krk. Následně je sňal, obtočil si je kolem paže a ukazoval k pevnině a pak

opětovně na korálky a na kapitánův náhrdelník, jakoby říkal, že by za to dali zlato.“¹⁹ Druhého dne ráno kapitán domorodce propustil.

Caminha vypovídá o domorodcích prakticky stejným způsobem jakým líčil domorodé obyvatelstvo Kolumbus: „Byť se již poněkud zklidnili, ihned se zničehonic poplaší jako vrabci na krmítku. Člověk si na ně nedovolí promluvit zprudka, aby se více nepoplašili, a vše probíhá tak, jak chtějí, abychom je pěkně ochočili.“²⁰ „Zdají se mi býti lidmi tak nevinnými, že, rozuměl-li by jim člověk a oni nám, stali by se ihned křesťany, neboť, jak se zdá, nemají ani nevyznávají žádnou víru. A naučí-li se tedy vyhoštěnci, kteří tu zůstanou, dobře jejich řeči a porozumí-li jim, nepochybuji o tom, že dle svatého úmyslu Vaší Výsosti se stanou křesťany a uvěří v naši svatou víru, k níž, dá-li Bůh, je Vaše Výsost přivede, neboť jsou to jistotně lidé dobří a značně prostí. I vtiskne se jim rychle jakýkoli rys, jež jim budete chtít dát. Vždyť náš Pán, jenž je obdařil pěkným tělem a pěknou tváří jako dobré lidi, nás sem přivedl. Soudím, že to nebylo bez důvodu. Pročež Vaše Výsost, jež tolik touží šířiti svatou víru katolickou, dbáti by měla o jejich spásu. A dá Bůh, že se tak stane s malou námahou.“²¹ Caminha rovněž pozorně sledoval, zda Indiáni používali kovové předměty či zda neměli zlaté či stříbrné ozdoby. Nic podobného sice u domorodců nezahlédl, ale přesto byl hluboce přesvědčen, že nově objevená země bude prosperujícím portugalským zámořským územím. Zdůrazňoval přitom, že „nejlepším ovocem, jež je tu možno skliditi, jeví se mu spása těchto lidí. A ta by měla býti nejvýznamnějším sémě, jež by v ní Vaše Výsost měla zasít.“²²

Poté, co kapitán nechal prvního květnového dne vztyčit na pevnině velký kříž, vyslal jednu z lodí s Caminhovým dopisem zpět do Portugalska podat zprávu králi Manuelovi a pokračoval v plavbě do Indie. U jižního cípu Afriky zasáhla Cabralovu flotilu nečekaná tragédie. V bouři a místních silných proudech byly ztraceny 4 lodě a v rozbouřeném oceánu nedaleko mysu Dobré naděje utonul i Bartolomeo Dias. Do indického Kalikatu tak portugalská flotila dorazila značně početně oslabená. Stejně jako při prvním setkání, byli i

tentokrát Portugalci přijati v duchu diplomatických zvyklostí. Evropané se poučili z da Gamovy zkušenosti a zamorína tentokráte obdarovali již jak se na pohádkově bohatého panovníka slušelo a patřilo. Ten se odvděčil opětovným svolením k otevření portugalské kupecké faktorie. Portugalci získali garance svobodného obchodu a dokonce jim byl na pobřeží zapůjčen dům, k jehož provozování byl jmenován Aires Correia.

Vztahy mezi Evropany a zamorínem se zpočátku vyvíjely velmi dobře. Zamorín se dokonce na Cabrala obrátil s prosbou, zda by pro něj portugalský kapitán nezadržel poblíž Kalikatu proplouvající loď, na níž se měli plavit jemu patřící váleční sloni. Když Cabral loď zajal a připlul s ní do přístavu, byl prý zamorín jeho ochotou velice potěšen.²³ Neúspěšná historie portugalské faktorie se ovšem i přesto opakovala. Cabral totiž v zápětí zajal jistou Araby vypravenou obchodní loď s odůvodněním, že od zamorína získal exkluzivitu na obchod s kořením. Arabové na odplatu vzali útokem portugalskou faktorii a při následném střetu usmrtili několik desítek Portugalců, včetně Pera Vaz de Caminha, načež Cabral kontroval ostřelováním kalikatského pobřeží salvami děl ze svých lodí a loupáním orientálního zboží na arabských lodích kotvících v přístavu. V zápětí navázal styky se sousedními indickými vládci z Kóčinu a Kananoru a využil pro portugalské zájmy jejich nepřátelství vůči kalikatskému zamorínovi. Ve zdejších přístavech nakoupil orientální zboží a vydal se na zpáteční plavbu do Portugalska, kam dorazil v červnu nebo červenci roku 1501.

Druhá portugalská výprava do Orientu tak přinesla prakticky stejné výsledky jako ta první. Nepřátelství Arabů přirozeně přetrvávalo a dále se vyhrocovalo. Jistým pozitivem překrývajícím ztrátu 8 lodí bylo ale navázání spojeneckých vztahů s vládci Kóčinu a Kananoru a samotná obchodní bilance výpravy. Na palubě Cabralových lodí byl přivezen dostatek nejrůznějšího orientálního zboží, zázvor, pepř, hřebíček, skořice, porcelán, santalové dřevo a opium. I přes nemalé ztráty tím Portugalci sklidili první bohaté plody svého námořního snažení.

Ještě než Cabralovy lodě dosáhly lisabonského přístavu, opustila ho 5. března roku 1501 další výprava směřující k Malabarskému pobřeží Indie. Jejím velitelem byl šlechtic João da Nova. V porovnání s Cabralovou expedicí se jednalo o pouhé 4 lodě, jež zamířily namísto do Kalikatu již přímo do Kananoru a Kóčinu. Da Nova dokázal poté i odrazit útok zamorínovy flotily, založil ve spřátelených přístavech Kóčinu a Kananoru obchodní faktorie a ziskem bohatého nákladu koření navázal na plavbu předchozí. Během zpáteční cesty navíc objevil v jižním Atlantiku ostrov sv. Heleny, jenž byl díky své poloze na linii, spojující jižní cíp Afriky s Kapverdskými ostrovy, vhodným opěrným bodem pro portugalské plavby v Atlantiku. Portugalské snažení na přelomu 15. a 16. století položilo základy jejich budoucí zámořské politiky. Výpravy da Gamy, Cabrala a da Novy ovšem zřetelně ukázaly, že Evropa nemohla na obchodním poli Asiatům konkurovat, a že orientální trhy mohla ovládnout jedině silou.

K břehům Severní Ameriky

Angličtí rybáři a obchodníci se na sklonku středověku stejně jako jejich portugalští kolegové plavili na pomyslných hranicích Evropy prozkoumaného Atlantiku. K tomu vedlo i pravidelné obchodní spojení s Islandem navázané v první čtvrtině 15. století. Hlavními exportními artikly vyváženým anglickými obchodníky na tento severoatlantický ostrov byly sukno a sůl, v hojné míře zde potřebná k nasolování masa. Island na druhou stranu figuroval jako tradiční dodavatel mořských plodů, především tresek. Další zemí aktivně se zapojující do severoatlantického obchodu bylo Portugalsko. Právě z Portugalska byla vyvážena sůl do Anglie (přímé námořní spojení Portugalska s Islandem nebylo stálé), dále také ovoce, víno a olej. Portugalsko-anglické obchodní vazby měly poté za důsledek i informační tok na poli námořních plaveb a zámořských objevů. Stejně jako v Portugalsku, i v Anglii byly živé legendy o existenci dosud nezmapovaných ostrovech nacházejících se v západním oceánu. Vedle mýtů o Ostrově sedmi měst, neboli ostrovu Antilia, a ostrově Brasil (v překladu z irštiny Blažená země) byla stále aktuální i legenda o ostrovu sv. Brandana.

Podle této legendy byl Brandan irským mnichem žijícím v 6. století. Jednoho dne mu prý jeho bratr Barinth vyprávěl o jistém ostrově nacházejícím se v západním oceánu, kam měl na věčný odpočinek odejít jistý duchovní Mernoc s několika svými druhy. Barinth prý tento ostrov navštívil a Mernoc ho údajně navedl k dalšímu, mnohem více západně situovanému ostrovu, jehož bylo možné dosáhnout pouze plavbou skrze hustou mlhu, za níž se nacházela slibovaná Svatá země. Brandan, žádostivý dosažení tohoto ostrova, údajně vyplul s dalšími 17 mnichy na otevřené moře a po 40 dnech plavby dosáhl jistého souostroví, jež prozkoumával následujících sedm let. Sedmého roku údajně dosáhl ostrova, na němž panoval nikdy neustávající den a při průzkumu se jemu a jeho druhům nepovedlo dosáhnout jeho druhého konce ani po 40 dnech pochodu. Po sedmi letech strávených na neznámém souostroví v západním oceánu se měl poté Brandan se svými druhy vrátit zpět do rodného

Irska.¹ Legenda o ostrově sv. Brandana byla pravděpodobně, stejně jako mnoho dalších podobných legend, založena na středověkých dobrodružných vyprávěních obohacených křesťanskými motivy spásy a dosažení ráje. Značné množství legendárních příběhů vyprávějících o dosažení dosud neznámých zemí pocházelo rovněž z prostředí rybářského. Často je zmiňována možnost dosažení amerického kontinentu anglickými námořníky již před Kolumbovým objevem a to v souvislosti s hledáním nových rybářských lovišť a pevniny vhodné k sušení úlovku v letních měsících s ohledem na snížení spotřeby soli. To, že angličtí rybáři amerického kontinentu dosáhli již mnohem dříve než Kolumbus, o svých objevech se své konkurenci přirozeně nezmínili a veškeré objevy drželi v přísném tajemství, jsou však pouze spekulace nepodložené historickými prameny.

Stejně jako v portugalském, tak i v anglickém prostředí probíhaly ve 2. polovině 15. století výpravy, jejichž cílem bylo dosažení bájných ostrovů opředených nejrůznějšími legendami. Ačkoliv byla více než polovina anglického námořního obchodu vedena z přístavů situovaných na východním pobřeží Britských ostrovů, kde jako hlavní středisko politického a obchodního ruchu figuroval Londýn, značnou roli si po dlouhá desetiletí na námořním dění udržel i Bristol, přístav ležící na soutoku řek Frome a Avon na západním pobřeží Anglie. Právě výpravy bristolských námořníků symbolicky zahajují období anglických objevných plaveb. Roku 1480 podnikl neúspěšnou plavbu s cílem dosažení ostrova Brasyl jistý Thomas Loyd.² Se stejným cílem vypluly o rok později i lodě Trinity a George vlastněné právníkem a členem anglického parlamentu Thomasem Croftem (jeho starší bratr Sir Richard Croft byl správcem financí krále Jindřicha VII.). Ani on však úspěchu nedosáhl. V souvislosti s touto výpravou však existují rovněž spekulace o jejím možném pozitivním výsledku, tedy dosažení amerických břehů, a o následné inspiraci Kryštofa Kolumba v plavbách bristolských námořníků. Spoluvlastníkem lodí, na nichž se Thomas Loyd na západ plavil, byl totiž jistý John Jay, člen bristolského konsorcia, jež vlastnilo i loď Trenete, která v letech 1480-1481 podnikla

obchodní plavbu do španělské Huelvy. Bristolští obchodníci navštívili během této plavby i klášter La Rábida a existují domněnky, že se zde mohli zmínit o svých „objevech“, o nichž představení kláštera mohli o několik let později informovat Kryštofa Kolumba a položit tak jeden z pilířů jeho podniku plavby na západ. Veškeré podobné domněnky jsou však skutečně pouhými spekulacemi, přičemž v podobných otázkách platí pravidlo, že čím méně důkazního materiálu existuje, tím více existuje možných verzí výkladu, náhodných spojení a domnělých historických souvislostí. Jakékoliv spekulace o možnosti, že by bristolští námořníci dosáhli amerických břehů již před výpravou Johna Cabota roku 1497 odmítá americký historik Samuel Eliot Morison slovy: „Neexistuje žádný důkaz o tom, že by bristolské výpravy dosáhly Ameriky již před Johnem Cabotem. Veškerá tvrzení mluvící o opaku jsou pouhými tvrzeními typu: „Ano, samozřejmě, že jsme o Americe věděli již před Kolumbem, ten a ten se tam plavil před mnoha a mnoha lety“, jež obvykle přicházejí po nových objevech. Můj názor je takový, že pokud by byla Amerika objevena námořníky z Bristolu před rokem 1497, existoval by zde o tom zajisté nějaký záznam.“³ Na Morisonovo tvrzení reaguje britský historik David Beers Quinn ovšem drobnou a pochopitelnou námitkou: „Takovéto odmítání jakýchkoliv plaveb přes Atlantický oceán k břehům Ameriky před Kolumbem vyjma normanských výprav ponechává oceán podivně pustý po mnoho století. Ale je to ospravedlnitelná reakce vynikajícího historika, jenž vidí ostře v černo-bílých rozměrech.“⁴ Neoddiskutovatelným faktem je, že dosud nebyly objeveny žádné seriózní doklady o tom, že by bristolští námořníci dosáhli jakékoliv neznámé pevniny v Atlantickém oceánu již před 1497. Na druhé straně je přirozené, že i to, co nelze dodatečně historickými doklady zmapovat, se mohlo přihodit. Absence jasných dokladů však ponechává podobná tvrzení pouze v říši spekulací, jež sice nelze ničím vyvrátit, ale rovněž ani ničím dokázat.

Dalším fenoménem opředeným nejasnostmi se stala v průběhu 20. století takzvaná mapa Vinlandu. Tato mapa má pocházet údajně ze 40. let 15. století a na středověké geografické a kartografické zvyklosti poměrně moderně

znázorňovat polohu a podobu ostrovů Island a Grónsko (Grónsko bylo ve středověku často znázorňováno jako poloostrovní výběžek Skandinávského poloostrova) a dokonce i pobřeží Normany dosaženého Vinlandu. Mapa se údajně dostala do evropského povědomí poté, co ji v březnu roku 1434 přivezl na koncil v Basileji dánský král Erik VII. jako podklad pro ujištění, že Kalmarská unie bude trvat navěky. Mikuláš Kusánský, jenž se basilejských jednání účastnil, měl poté informace z mapy Vinlandu předat během jednání koncilu ve Florencii Toscanellimu a ten poté dokonce i Kolumbovi. Tato konstrukce se však jeví na první pohled jako značně kostrbatá a provází jí i celá řada otázek. Zprvé byla již zmíněna pochybnost Kolumbovy korespondence s Toscanellim, zadruhé se jako značně pochybná ukázala rovněž autenticita mapy Vinlandu.⁵ Ať je historie vinlandské mapy pravdivá nebo se jedná o pouhou fikci a sama mapa je pouhým dílem schopného falsifikátora, je třeba zdůraznit, že její případná existence neměla na anglické námořní plavby žádný přímý vliv. Do anglického prostředí se s největší pravděpodobností v době středověku poté nedostaly ani informace o normanském dosažení amerických břehů na přelomu 10. a 11. století a veškeré informace, jež Angličané o Atlantiku měli, pocházely z jejich vlastní zkušenosti nebo z portugalských zdrojů.

Podobné nejasnosti provází rovněž možnost vlivu Bartolomea Kolumba na zahájení anglických objevných plaveb k břehům „Asie“ již na počátku 90. let 15. století a to v důsledku Bartolomeova pobytu v Londýně roku 1489. Podle Ferdinanda Kolumba připlul jeho strýc Bartolomeo do Londýna roku 1489 a zde předložil králi Jindřichovi VII. návrh podniku svého bratra Kryštofa o plavbě do Asie přes západní oceán. Historik Oviedo ohledně královy reakce na předložení projektu ve svém díle vypovídá, že „král se vysmál všemu, co Kolumbus řekl, a měl jeho tvrzení za bláhová slova.“⁶ Španělský vyslanec na dvoře Jindřicha VII. Pedro de Ayala se však roku 1498 ve svých referencích na cestu Johna Cabota v dopise Katolickým Veličenstvům zmiňuje, že „po dobu posledních 7 let lidé z Bristolu vysílali dvě, tři nebo čtyři karavely, aby hledaly Ostrov Brasil a Ostrov

sedmi měst.“⁷ Je otázkou, zda tyto plavby skutečně směřovaly na základě určité inspirace Kolumbovým projektem k břehům Asie nebo zda se jednalo pouze o výpravy hledající legendární ostrovy v Atlantickém oceánu po vzoru plaveb vedených z Bristolu na počátku 80. let. V britských archivech se každopádně nenalezly žádné důkazy ani o tom, že Bartolomeo Kolumbus v Anglii o možnosti realizace podniku svého bratra s králem vůbec kdy jednal, přičemž jakékoliv zprávy o plavbách na západ v první polovině 90. let 15. století pochází prakticky pouze z Ayalova dopisu Katolickým Veličenstvům z roku 1498, tudíž se i samotné plavby většího rozsahu a charakteru jeví minimálně jako značně nereálné.

Další ovlivnění anglického geografického povědomí mohlo mít poté i věznění Martina Behaima v anglickém žaláři na konci roku 1493 nebo na přelomu let 1493 a 1494. Behaim byl zajat během plavby ve službách portugalského krále Jana II. Svému bratrancovi Michaelovi o rok později vyprávěl: „Byl jsem vězněn 3 měsíce z vůle následníka anglického trůnu. Během této doby jsem dvakrát onemocněl a měl takovou horečku, že jsem očekával, že zemřu. Když jsem se uzdravil, jednu noc mě nějaký pirát vysvobodil a tajně mě na své lodi přeplavil do Francie.“⁸ Je otázkou, zda se Angličané dověděli něco o Behaimově geografické koncepci. Každopádně jakékoliv souvislosti mezi Behaimovým vězněním a anglickým geografickým povědomím jsou těžko odhalitelné a zdají se být málo pravděpodobné. Rekonstrukce případných anglických námořních plaveb na západ před rokem 1497 se poté jeví jako skládání puzzle o tisíci kouscích, z nichž většina je nenávratně ztracena. Ačkoliv i postava Johna Cabota je opředená řadou otazníků, ocitá se historie v případě jeho života a plaveb přeci jenom na pevnější půdě než v případě předcházejícího období. I John Cabot však inspiroval celou řadu dosud nevyřešených a nezodpovězených otázek. Narozdíl od Kolumba se po Cabotovi nedochoval žádný autentický materiál, jenž by líčil alespoň jeho první výpravu přes západní oceán, a to jak ve formě deníku, dopisu nebo jakékoliv jiné reference samotného kapitána nebo i prostého

námořníka z posádky, a tak jsou veškeré rekonstrukce jeho výprav možné pouze na základě sekundárních pramenů.

Giovanni Caboto se narodil ne později než roku 1453 a to s největší pravděpodobností ve stejném městě jako jeho slavný předchůdce Kryštof Kolumbus, v Janově. Již zmiňovaný španělský vyslanec v Londýně Pedro de Ayala napsal roku 1498: „Muž, který objevil nové země roku 1497 byl Janovan jako Kolumbus.“⁹ Přesto, v janovských archivech nebylo o Cabotově rodině nikdy nic nalezeno. Průkazné svědectví o jeho životě pochází až z roku 1476, kdy mu bylo uděleno benátské občanství. Podle záznamů Cabot pobýval v Benátkách již po dobu předchozích 15 let a působil zde nejspíš jako obchodník. Podle pozdějších zpráv o jeho životě se měl také plavit do Alexandrie a odtud v přestrojení dokonce podniknout pouť do Mekky, aby zjistil odkud pochází koření a luxusní látky nabízené arabskými obchodníky. Do roku 1484 mu jeho žena Mattea porodila syny Sebastiana a Ludovica, později i nejmladšího ze synů Sancia. V letech 1490 až 1493 nejspíše pobýval Cabot se svou rodinou ve španělské Valencii, kde existují záznamy o jistém Juanovi Caboto Montealunya. Zde se Cabot nejspíš účastnil tvorby plánů výstavby nového valencijského přístavu, ale jeho projekt byl roku 1493 odmítnut a téhož roku se přestěhoval do anglického Bristolu. Je pravděpodobné, že ještě před svým odchodem ze Španělska byl svědkem Kolumbova návratu z jeho první plavby na západ a v důsledku toho se i rozhodl, že se pokusí prosadit podnik nalezení severní, kratší cesty do indických zemí u anglického dvora.

V Anglii mohl předpokládat, že jeho projektu bude věnována dostatečná pozornost. Anglie se totiž v pomyslné trase, po níž putovalo zboží z Orientu, nacházela na místě velmi vzdáleném od zdroje a za koření a luxusní látky se zde proto platily ještě vyšší sumy než na Iberském poloostrově nebo v Itálii. John Cabot (v překladu Coaster znamená „obyvatel mořského pobřeží“) proto požádal krále Jindřicha VII. o udělení souhlasu s projektem plavby do Asie severnější trasou než tou, jíž pluli do Indie Španělé. Král nejspíš ovlivněn Kolumbovým úspěchem s Cabotovým podnikem souhlasil a 5. března roku

1496 vydal následující privilegium: „Jindřich, z boží vůle král Anglie, Francie a pán Irska, oznamuje, že udělil a propůjčil našemu milovanému Johnu Cabotovi, benátskému měšťanovi, Lewisovi, Sebastianovi a Sanctiovi, synům řečeného Johna, a jejich dědicům a zmocněncům plnou a svobodnou vůli plavit se do všech přístavů, zemí a moří Východu, Západu a Severu, a to pod naší standartou a vlajkou s pěti loděmi libovolné nosnosti a druhu s jakkoliv početnou posádkou, jež se s nimi na řečených lodích bude plavit, a to na své vlastní náklady, a dále objevovat všechny ostrovy, země, regiony a provincie pohanů a nevěřících, které dodnes nejsou křesťanům známy. Udělujeme rovněž právo vystupovat pod naší standartou a vlajkou v každé obci, městě, hradu, ostrově nebo na pevnině nově objevené, kterou si řečení podmaní a ovládnou jako naši poddaní a leníci získávající rovněž právo vlády a soudní pravomoci nad těmito nově nalezenými zeměmi. Řečený John Cabot a jeho synové, dědici a zmocněnci získávají také právo na všechny výnosy a zisky ze všech druhů zboží získaného během těchto plaveb a jsou povinováni nám zaplatit ve zboží nebo v penězích 1/5 z těchto zisků, jinak však necht' jsou osvobozeni od všech jiných poplatků. A dále jemu, jeho synům a zmocněncům navíc udělujeme právo, aby všechny země, ostrovy, města, hrady a jakákoliv místa, jež se jim podaří objevit, nesměly být navštívena žádným naším poddaným bez svolení řečeného Johna Cabota a jeho synů a zmocněnců a to pod trestem propadnutí jejich lodí a zboží. Nařizujeme zároveň, aby byla řečenému Johnovi Cabotovi, jeho synům a zmocněncům, poskytnuta veškerá pomoc při vystrojování jejich lodí a to v obstarávání zásob potravin a v poskytování všech ostatních věcí důležitých pro jejich plavbu.“¹⁰

Cabot mohl sice podle litery patentu vystrojit pro svou zámořskou expedici až pět lodí, nakonec však vyplul nejspíš pouze s jedinou, a to přibližně 50 tunovou lodí Mathew. Zprávy o počtu lodí, jež vypluly pod Cabotovým velením poprvé na západ, se však liší. Zatímco Lorenzo Pasqualino, jenž o Cabotově výpravě psal svému otci a bratrům v Benátkách, a Raimondo di Soncino, jenž podával o Cabotově plavbě zprávy milánskému vévodovi, shodně

tvrdí, že Cabot vyplul s jedinou lodí, Peter Martyr d'Anghiera udává, že byly vystrojeny 2 lodi s 300 muži na palubách. Záznam v městské kronice Bristolu, že „roku 1497 byla objevena nová země bristolskými muži na lodi jménem Mathew“, dává však zapravdu spíše tvrzením, že Cabot vystrojil pouze jednu loď.¹¹ Existují rovněž domněnky, že Cabot před výpravou již podnikl roku 1497 jistou neúspěšnou expedici, ale tyto domněnky vyplývají pouze z tvrzení jistého Johna Daye, bristolského obchodníka pocházejícího z prominentní londýnské rodiny, jenž po Cabotově návratu adresoval „Almirante Mayorovi“, tedy nejspíše Kryštofu Kolumbovi, dopis o výpravě nejmenovaného mořeplavce, jenž při plavbě na západ objevil zemi, jíž Day identifikoval jako Ostrov sedmi měst. V dopise se Day zmiňuje rovněž o tom, že onen nejmenovaný mořeplavec podnikl před touto úspěšnou plavbou již jednu neúspěšnou plavbu, rovněž z Bristolu.¹² Dayovo tvrzení je však jedinou indicií, jež vypovídá o nějaké předešlé Cabotově plavbě a převažuje spíše názor, že Cabot před rokem 1497 žádnou plavbu z Bristolu na západ nepodnikl.

Rekonstrukce Cabotovy plavby roku 1497 je poměrně značným problémem, jelikož, jak již bylo řečeno, neexistuje žádný pramen o této cestě a to jak z pera Cabotova nebo jiného účastníka plavby, pokud nepočítáme svědectví Cabotova syna Sebastina, jehož účast na samotné plavbě je ovšem rovněž považována za diskutabilní. Hlavními prameny pro tuto expedici tedy zůstávají dopisy soudobých pozorovatelů, již zmiňovaných Lorenza Pasqualina a Raimonda di Soncina, kteří o plavbě informovali své adresáty nedlouho po Cabotově návratu a dle podrobnosti podaných informací museli být s Cabotem nebo jinými účastníky plavby v osobním kontaktu.

Cabot vyplul z bristolského přístavu nejspíše 22. května roku 1497 a poté, co proplul kolem západního cípu Irska v Dursey Head, nabral nejspíš čistě západní kurz s předpokladem, že se na zeměpisné šířce Dursey Head (51° 33') nachází ostrov Brasil. Po několik týdnů trvající plavbě na západ měl Cabot dosáhnout 24. června pevniny. Jediným pramenem tohoto tvrzení je však popis na mapě světa, jíž nakreslil roku 1544 Cabotův syn Sebastian.

Spatřený ostrov měl Cabot pojmenovat jako Ostrov sv. Jiří podle dne jeho dosažení (ostrov dnes nese francouzské jméno Belle Isle). Od tohoto ostrova nabral Cabot nejspíše jižní kurz a pokračoval v plavbě podél pobřeží Newfoundlandu. Odpověď na otázku proč nabral jižní kurz, když vyplul s cílem objevení severní trasy do Asie, je snadná. I v létě je totiž oceán v oblasti Newfoundlandu čas od času poset ledovými krami a Cabot nejspíš nechtěl riskovat. Na pobřeží měl Cabot poté vztyčit anglickou standartu na počest Jindřicha VII. a symbol nadvlády anglické koruny nad nově objevenou zemí a také zástavu Republiky sv. Marka na paměť Benátek. Výprava údajně nepronikla do vnitrozemí dále než na dostřel luku (Samuel Eliot Morison uvádí jako jeden z možných důvodů poznatek, že i dnes se na březích Newfoundlandu vyskytuje ohromné množství enormně velikých komárů), ale při ojedinělém přistání na březích Newfoundlandu měl Cabot spatřit 18 palců dlouhou tyč z červeného dřeva s otvory na pletení rybářských sítí a obdělávaná pole, což považoval za jasný důkaz lidské přítomnosti. Cabot během pobřežní plavby údajně zaznamenal, že se na pobřeží nacházelo velké množství dřevin vhodných pro stavbu lodí a v místních vodách mělo být i ohromné množství tresek. Námořníci prý dokonce lovili tresky pouhým vhažováním a vytahováním proutěných košů do vody. Námořníci údajně také zahlédli na pobřeží jisté bytosti, ale na tak velikou dálku si nebyli jisti, zda se jednalo o lidi nebo zvířata. Jako nejjižnější bod, jehož Cabot během plavby dosáhl, udává ve svém dopise John Day zeměpisnou šířku ústí řeky Gironde, což odpovídá $45^{\circ} 35'$. Podle Pasqualina měl však Cabot prozkoumat 300 leguí pobřeží nově objevené země, což je však s přihlédnutím k dataci časového rozpětí Cabotovy výpravy značně nepravděpodobné. Po dosažení zeměpisné šířky řeky Gironde se měl vrátit zpět na sever na místo svého prvního přistání a odtud 20. července vyplout zpět do Anglie. Nejpozději 4. srpna měla poté loď dosáhnout bretaňského pobřeží a o dva dny později připlout zpět do Bristolu. Zpáteční plavba by tedy Cabotovi zabrala pouze něco málo přes dva týdny, což je z dnešního pohledu obdivuhodný výkon. Cabot byl po svém návratu údajně přesvědčen, že dosáhl

stejně jako Kolumbus ostrova na předpolí asijského kontinentu, v Cabotově případě ostrovů u pobřeží Kathaye.

Král odměnil úspěšného mořeplavce na tehdejší poměry vcelku vysokou sumou 10 liber a roční penzí ve výši 20 liber z královských příjmů z cel vybraných v bristolském přístavu. Následujícího roku 1498, 3. února, poté vydal Cabotovi další privilegium: „Udělili jsme našemu milovanému Johnu Cabotovi, Benátčanovi, plnou moc k vystrojení 6 lodí v jakémkoliv anglickém přístavu a plavbě k objeveným ostrovům a zemím a to na naše náklady.“¹³ Vystrojeno bylo nakonec ovšem pouze 5 lodí, z čehož 4 na náklady města Bristol a pouze jediná z peněz královské pokladny. Zprávy o druhé výpravě jsou poté značně rozporné a celá výprava je z celkového pohledu ještě více diskutabilní než Cabotova první výprava. Někteří historikové tvrdí, že jediné, co je o druhé výpravě Johna Cabota známo, je to, že konvoj 5 lodí vyplul z Bristolu někdy v květnu roku 1498, a že se jedna z lodí vrátila brzy po vyplutí od břehů Irska, kde jí zastihla bouře, zpět do domovského přístavu, přičemž o plavbě zbylých 4 lodí již neexistují žádné zmínky. Tuto teorii podporuje i tvrzení, že když se roku 1501 vrátilo do Lisabonu torzo portugalské expedice Gaspara Corte Reala, přivezlo s sebou i kus zlomeného pozlaceného meče a stříbrné náušnice vyrobené v Benátkách, které námořníci získali od místních domorodců. Dovezené předměty měly být poslední upomínkou na Johna Cabota.¹⁴ Druhou přijatelnou verzí je, že výprava prozkoumala značnou část severoamerického pobřeží, přičemž tyto poznatky měl využít Juan de la Cosa při kreslení své slavné mapy světa z roku 1500. Je však skutečnou otázkou, zda se z výpravy některá z pěti lodí vůbec vrátila.¹⁵

Po záhadném konci Johna Cabota anglické výpravy k severoamerickým břehům sice úplně neustaly, ale podle malého množství dochovaných pramenů lze usoudit, že výrazně ztratily na významu. Vedle Angličanů do oblasti severního Atlantiku na počátku 16. století směřovali své úsilí i Portugalci. Roku 1499 obdržel farmář João Fernandéz z azorského ostrova Terceira od portugalského krále Miguela povolení k objevování ostrovů ležících

v portugalské sféře vlivu a to na své vlastní náklady. Fernandéz podnikl následně výpravu, jež dosáhla mysu Farewell na jižním výběžku Grónska a pojmenoval zemi jako Tiera del Lavrador. Evropské geografické znalosti severního Atlantiku byly v této době tak kusé, že až téměř za sto let byl ostrov „přejmenován“ na tradiční normanské Grónsko a jméno Labrador bylo dáno části severoamerického kontinentu. Po návratu na Terceiru se Fernandéz nejspíš dozvěděl, že podobné výsady obdržel i azorský šlechtic a kapitán ostrova Terceira Gaspar Corte Real, v důsledku čehož ostrov opustil a odjel do Anglie. Zde společně s dalšími dvěma Portugalci, Francisco Fernandézem a Joãem Gonzalvésem, a třemi Angličany, Richardem Wardem, Thomasem Asshehurstem a Johnem Thomasem, obdržel královské povolení k objevování a kolonizaci křesťanům dosud neznámých zemí. Záznamy o následných výpravách jsou však příliš nejasné než aby bylo možné plavby rekonstruovat. Prakticky jedinými indiciemi jsou záznamy o vyplacení odměn zmíněným držitelům licence, ovšem bez udání kam jejich adresáti dopluli. Jistým důkazem, že výpravy dosáhly i amerických břehů může být fakt, že roku 1502 jistí bristolští obchodníci přivezli do Anglie 3 muže oblečené v kůžích a pojídající syrové maso, o nichž historikové tvrdí, že to byli američtí Indiáni. Další zprávy o výpravách k západním zemím pocházejí poté z let 1502-1505, kdy Thomas Assherhurst a Hugh Elyot stáli u založení Společnosti pro výpravy do nově objevených zemí, která plavby na západ financovala, a jejímiž členy byli i Portugalci z Azor usazení v Anglii. Rekonstrukce těchto výprav je kvůli nedostatku pramenů opět značně problematická, respektive nemožná. Jediné zprávy pocházejí z královských záznamů, přičemž se jedná o informace, že byli do Anglie dovezeny luky a sekery vyrobené z dubového dřeva a papoušci a červení rysi, kteří byli námořníky získáni nejspíš výměnným obchodem s Indiány.

Stejně jako předešlé výpravy, rovněž výpravy bratří Corte Realů jsou odpředeny značným množstvím nejasností vzhledem k nedostatku pramenů. Již bylo zmíněno, že Gaspar Corte Real obdržel od portugalského krále Miguela

roku 1500 povolení na průzkumné plavby do severního Atlantiku. Téhož roku jím vedená expedice dosáhla nejspíše stejných míst jako předešlá výprava Joãa Fernandéze. Ihned následujícího roku byla Gasparem Corte Realem podniknuta další výprava, jež měla blíže specifikovat polohu nově dosažené země. Po dosažení Grónska měla jeho výprava nabrat západní kurz a přistát u břehů Newfoundlandu, který Corte Real pojmenoval Tera Verde (Zelená země). Zde Portugalci zadrželi 57 Indiánů a přivezli je portugalskému králi. Zpět do Lisabonu se však Corte Real nevrátil. Podle výpovědí účastníků výpravy se vydal na průzkum pevniny, kde nejspíš v boji s domorodci zahynul. Svého ztraceného bratra se vydal následujícího roku hledat jeho straší sourozenec Miguel Corte Real, ale ani on se ze západních zemí nikdy nevrátil. Roku 1506 pak získal povolení k plavbě na západ i nejstarší z bratrské trojice, Vasco Eannes Corte Real. Jeho výpravy, pokud byly podniknuty, jsou ovšem nezmapované.

K anglickým a portugalským plavbám podniknutým na přelomu 15. a 16. století na západ k břehům Ameriky se nedochovalo velké množství pramenného materiálu. Jejich možné dosahy a průběhy jsou rekonstruovatelné snad pouze podle zakreslení severoamerického pobřeží na mapách světa soudobých kartografů, z čehož lze usuzovat s ohledem na data plaveb a data vzniku těchto map jakou část amerického pobřeží prozkoumaly či mohly prozkoumat, dále podle úředních záznamů výdajů anglické královské pokladny (Daybooks of the King's Treasurer of the Chamber) a zpráv dobových kronikářů, kteří však často čerpali pouze ze sekundárních pramenů a jejich informace nepocházely přímo od zdroje.

Trosečníkem na Jamajce

Na počátku nového století již sláva Kryštofa Kolumba pohasla. Po neúspěchu druhé expedice začala Rada pro Indie, v níž měl prominentní postavení sevillský arciděkan Juan Rodríguez de Fonseca, vydávat povolení k plavbám na západ i dalším mořeplavcům. Kolumbus se naopak propuštění z ponižujícího věznění dočkal až 12. prosince roku 1500, téměř po šesti týdnech po svém návratu do Španělska. U královskému soudu, jenž v tu chvíli zasedal v granadské pevnosti Alhambra, sice Kolumbus neústupně hájil svoji čest a požadoval navrácení všech svých dosavadních hodností, titulů, práv a privilegií, k čemuž nakonec také došlo (Kolumbus mohl užívat i nadále titul admirála moře-oceánu, vícekrát a guvernéra), ale Kolumbovy tituly již neměly prakticky žádnou reálnou váhu. Do budoucna byly již pouze tituly čestnými, vzdávajícími symbolický hold objeviteli západních zemí. Třetího srpnového dne roku 1492 nastupoval janovský rodák cestu, jež ho vynesla na absolutní vrchol. Nyní musel spolknout poslední hořkou pilulku, když byl 3. září roku 1501 novým, prvním královským, guvernérem západních zemí jmenován Nicolas de Ovando. Útěchou pro Kolumba mohlo být snad jediné to, že Ovando nezískal ani „jeho“ titul vícekrát, ani titul admirála moře-oceánu.

Dne 13. dubna roku 1502 vyplula z Cádizu velkolepá Ovandova flotila 30 lodí s 2 500 osadníky a vojáky na palubě. Úkolem nového guvernéra bylo konečně stabilizovat situaci na Española, ukončit stále probíhající boje mezi jednotlivými skupinkami osadníků, nastolit právní řád a pokročit v christianizaci nativního obyvatelstva. Stagnující kolonie již neměla být pouhou hospodářskou přítěží Španělska. Investice vložené nejen do výprav samotného Kolumba, ale především do zásobovacích flotil, jež dosud uměle udržovaly Santo Domingo při životě, měly být do budoucna mnohonásobně navráceny. Kolumbus se však nehodlal stáhnout do ústraní a rezignovat na další plavby. Sice byl podle soudobých zpráv již stařeckého vzezření a měl značně podlomené zdraví, ale neustále živil naději, že již během následující expedice objeví průliv spojující

Karibik s Indií a dosáhne asijských pohádkově bohatých zemí. Hodlal proto podniknout výpravu, jež by tuto trasu objevila a za příznivých okolností by během návratu do Španělska plavbou kolem Afriky narazila v Indickém oceánu na portugalskou flotilu. Kolumbus proto, ještě než Ovandova flotila opustila španělské břehy, požádal královský pár o vystrojení další, celkově již své čtvrté expedice. Příznivé odpovědi se dočkal již v polovině března a 9. května opustila jím vedená flotila 4 lodí přístav Cádiz. Na své poslední zámořské plavbě byl Kolumbus doprovázen i bratrem Bartolomeem a v té době třináctiletým synem Fernandem. Jako již tradičně nabral kurz ke Kanárským ostrovům, odkud po doplnění zásob zamířil vstříc západnímu oceánu. Plavba byla natolik klidná, že dala zapomenout na hořké chvíle, jež Kolumbus zakusil posledně. Flotila dosáhla Malých Antil na tehdejší poměry takřka v rekordním čase a 15. června připlula k dnešnímu ostrovu Martinique.

Bezproblémovou plavbu však již záhy vystřídalo několikátýdenní těžké strádání v podobě silného hurikánu. Je otázkou jakým způsobem mohl Kolumbus na počátku 16. století s několikadenním předstihem předpovědět události, jež následovaly. Snad z letu ptáků či jiných přírodních úkazů. Admirál, očekávající větrnou smršť, zamířil ihned k ostrovu Española a to i přesto, že měl výslovný zákaz ostrov navštívit. Katolická Veličenstva chtěla tímto krokem nejspíš předejít možným neblahým důsledkům eventuálního setkání Kolumba s jeho nástupcem de Ovandem a připustila Kolumbovo mezipřistání na Španělském ostrově pouze při zpáteční plavbě, a to leda v případě akutní nouze. Kolumbus i přes rozkazy zaslal na Española dopis, v nichž žádal nejen o povolení přestání blížícího se hurikánu v přístavu Santo Domingo, nýbrž i o loď, již hodlal koupit na vlastní útraty, jelikož karavela Santiago de Palos, nazývaná podle majitele Francisca Bermúdeze jako Bermuda, nebyla již schopna další plavby. Guvernér byl ovšem ke Kolumbovým žádostem hluchý a oba požadavky s odkazem na královská nařízení striktně odmítl. Naneštěstí pro osud své flotily ovšem i lehkomylně podcenil Kolumbovy varovné zprávy o blížícím se hurikánu. O omylu se přesvědčil hned vzápětí, když 20 lodí z jeho flotily, jež se

vydala na zpáteční plavbu do Španělska, skončilo v důsledku řádění hurikánu nenávratně na mořském dně. Ve spárech rozbouřeného oceánu utonul vedle údajných 500 námořníků i Francisco de Bobadilla a jeden z bývalých Kolumbových druhů, Antonio de Torres. Do Španělska se nakonec z celého konvoje 20 lodí vrátila jedna jediná karavela, paradoxně ta, jež do Evropy vezla Kolumbovo soukromé zlato, na něž měl podle Kapitulace admirál nárok, a jež mu bylo během předešlé expedice zabaveno Bobadillou.

Běsnící vlnobití a nezkrotný vítr zastihl ovšem i admirálovu skromnější flotilu. Unášena mořskými proudy, skončila strastiplnou plavbu až na pobřeží dnešního Hondurasu. Kolumbus zachytil protrpěná muka slovy: „Byl jsem stále pronásledován bouří a deštěm, vodními smršťemi a blesky jako by byl konec světa. Lodi jsem měl poškozené a plachty protrhané, kotvy, hlavní lana, ráhna, šalupy a mnoho zásob bylo ztraceno. Moji lidé byli většinou nemocní a všichni nejvíce sklíčení, mnozí učinili slib, že vstoupí do kláštera, uniknou-li smrti a nebylo nikoho, kdo by neudělal slib, že vykoná kajícně pouť, zažil jsem už jiné bouře, avšak žádnou tak hrůzoplou a tak dlouhou, mnozí, kteří byli považováni za muže srdnaté, častokráte poklesli na duchu.“¹ Po několika dnech dorazila flotila do zálivu Moskytů, kde admirál hodlal opravit poškozené lodě, doplnit zásoby a dopřát zkroušenému mužstvu odpočinku.

Výpovědi místních domorodých obyvatel Kolumba opět utvrdily v jeho geografickém omylu. Jako již několikrát předtím, i tentokrát admirál považoval informace o jakési vyspělé civilizaci, žijící nedaleko od pobřeží, za důkaz dosažení zemí Velkého chána. Ve skutečnosti však dostával první informace o civilizaci Mayů. Jelikož sami domorodci prý vypovídali, že lidé této civilizace „obchodují na trzích, (mají) lodi vyzbrojeny děly, luky a šípy, meči a brněním, že jsou tam koně, že onen národ je bojovný, obléká se bohatými oděvy a má znamenité domy k bydlení.“², neměl Kolumbus nejmenší pochybnosti jim nevěřit. Na co však Kolumbus opět doplatil, byla jeho předpojatá důvěra. Lze totiž jen stěží předpokládat, že o dělech, koních či brnění se jako první zmínili sami domorodci. Kolumbus se nejspíš pokaždé, když rozpoznal, že Indiáni

mluví o civilizaci vyspělejší než byla ta jejich, určitě ptal na další její charakteristiky, přičemž ukazoval domorodcům brnění, děla či zlato, kladouc dotazy, zda jimi popisované civilizace disponují i těmito věcmi. Domorodci mu poté, jak bylo ostatně jejich dobrým zvykem, vždy vše poslušně odsouhlasili, aniž by však dotyčné předměty předtím kdykoliv viděli. O vyspělosti civilizace Mayů sice měli bezpochyby pravdu, o dělech, koních či brnění se ovšem sami zmínit přirozeně nemohli, protože je do doby příchodu Španělů nemohli ani znát. Domorodci většinou pouze souhlasně přikyvovali na vše na co se jich Kolumbus ptal, čímž vznikly i časté deníkové záznamy o tom, jak domorodci „vypovídali“ o vyspělosti té či oné země. Je proto až s podivem, že Kolumbus i přesto, že se hned několikrát přesvědčil, že indiánské výpovědi skutečně nejsou pravdivé (viz. například informace o dolech v Cibau, obchodních lodích na Kubě apod.), považoval jejich svědectví za relevantní i nadále a nekriticky je přijímal.

Mezitím hurikán stále ještě nepolevil na své síle a flotilu nadále pronásledovalo vlnobití, silné proudy a nepříznivé větry. „Nikdy lidské oko nevidělo moře tak rozbouřené, tak hrůzoplňné a tak zpěněné. Vítr nedovoloval, aby se plulo kupředu ani jiným směrem a držel kapitána na moři, které bylo jako krev a vřelo jako voda v kotli nad velikým ohněm, ve dne v noci planulo jako výheň, že kapitán každým okamžikem očekával, že rozdrtí stěžně a plachty...blesky dopadaly s tak hrůznou zběsilostí, že všichni mysleli, že zapálí loď. Po celou tu dobu se nepřestala líti z oblohy voda, takže se už nemohlo říci, že prší, nýbrž, že přichází nová potopa. Lidé byli tak vyčerpaní, že si přáli smrt, aby skončila jejich utrpení.“³ Kolumbus se proto 6. ledna roku 1501 uchýlil se svou flotilou do ústí řeky Belén, kde hodlal nepřízeň nebes přečkat. Karavely zde byly ale nakonec uvězněny na téměř čtyři měsíce. Lodi byly navíc „proděravělé červotočem více než včelí plást“⁴, a když se počasí konečně umoudřilo, byl admirál donucen dvě karavely ponechat svému osudu. Veškeré mužstvo se tak muselo směstnat na zbylé dvě lodi. Kolumbus v té chvíli neměl jinou možnost než se opět pokusit dosáhnout Španělska a zde zachránit z expedice co se dalo. Ani to mu však nebylo přáno a poté, co se stav lodí

zhoršil natolik, že ani celá posádka nebyla sto vylévat prosakující vodu, ztroskotalo torzo Kolumbovy flotily na pobřeží Jamajky. Námořníci postavili z vraků lodí na pobřeží chýše majíce poslední zásoby sucharů a vína. Písař výpravy, Diego Mendéz, však naštěstí navázal s místními domorodými kmeny přátelské vztahy a dohodl, že Indiáni „budou péci chleba, loviti a chytati ryby, za což jim pověřený muž vydá na místě korálky z modrého skla, hřebínky, nože, rolničky, udice a jiné předměty.“⁴⁵ I přes dočasné zajištění potravin se ovšem výprava nacházela v postavení trosečníků, odkázaných na pomoc 28 námořních mil vzdálené Španělska. Kolumbus navíc tušil, že rozmarní a vrtkaví Indiáni mohli kdykoliv obchodní ujednání vypovědět a postavit se proti Španělům se zbraní v ruce, přičemž by byli díky své početnosti bezpochyby vítězi. Navrhl proto na první pohled zcela neuskutečnitelný podnik, a to plavbu pro pomoc na kanoích domorodců. Jelikož byl Kolumbus uvázán těžkými bolestmi způsobenými dnou již dlouhou dobu na lůžko, prakticky neschopen pohybu, chopil se úkolu Diego Mendéz, jemuž dělalo posádku deset domorodců a šest Španělů. Na druhé kanoi se plavil jako velitel Bartolomeo Fieschi. Ačkoliv všichni do jednoho z Kolumbových mužů považovali plán za holý nesmysl, kánoe dosáhly za čtyři dny západního pobřeží Španělska. De Ovando však jakoby Mendézovy zprávy o dění na Jamajce zcela ignoroval a místo, aby svým krajanům poskytl záchranou loď, věnoval se vyvražďování kaziků na Španělsku. Jím nařízené upálení 80 kaziků bylo jedním z nejbrutálnějších útoků na původní indiánské obyvatelstvo za celou dobu conquisty. Jako odůvodnění odmítnutí pomoci trosečníkům na Jamajce poté Ovando uvedl, že si nemohl dovolit postrádat ani jedinou loď kotvící v Santo Domingo. Mendéz tak musel vyčkat, dokud k ostrovu nepřišla flotila, jež by byla ochotna mu jednu loď pronajmout.

Mezitím se na Jamajce během skličující doby čekání na záchranu vyhrotila atmosféra natolik, že došlo k povstání proti Kolumbovi. Kapitán lodi Santiago de Palos, Francisco Parros, a účetní výpravy, jeho bratr Diego, se postavili do čela několika desítek nespokojenců a zmocnili se deseti kanoí s cílem napodobit Mendéze a Fieschiho. Uznejme, že jejich jednání bylo

v tomto případě naprosto ospravedlnitelné. Frustrováni, že záchranná loď byla v nedohlednu, navíc bez jakýchkoliv zpráv, zda oba dobrodruhoví Španělé vůbec dosáhli, odmítli nečinně čekat do doby, až Indiánům dojde trpělivost a vezmou jejich pozice útokem. Nepříznivý vítr však zahnal jejich kanoe několikrát zpět k ostrovu a zhatil jakékoliv šance na odplutí, načež se vzbouřenci usadili na východním cípu ostrova a obstarávali si zde živobytí plněním domorodých vesnic.

Na rozdíl od povstalců se Kolumbus snažil zajistit si dostatek potravin vychytralejším a jednodušším způsobem a to využitím meteorologického úkazu proti nevědomosti Indiánů. Jeden z účastníků výpravy vypovídá: „Řekl jim prostřednictvím tlumočnicka, že jsme křesťané a věříme v Boha, jenž sídlí na nebesích, jehož jsme poddaní, který pečuje o dobré a trestá zlé... A stejně tak vidí Bůh všechno, co se týká Indiánů a tedy také nedbalost, kterou projevili při zásobování potravinami za plat a za výměnu, proto se na ně velice rozhněval a rozhodl, že na ně sešle veliký hlad a mor. Protože by však jemu, admirálovi, nevěřili, chce jim Bůh dát viditelné znamení na nebi, aby jasněji poznali, že trest má přijít z jeho rukou. Aby si proto příští noc dali pozor při východu měsíce, který uvidí vycházeti zachmuřený a rudě planoucí na potvrzení neštěstí, které Bůh na ně chce seslati... Když při východu měsíce začínalo zatmění, Indiáni si na to vzpomněli a zmocnil se jich tak veliký strach, že se s pláčem a nářkem sbíhali ze všech stran k lodím s nákladem potravin a prosili admirála, aby se stůj co stůj za ně u Boha přimluvil, aby je nestihl svým hněvem, slibující, že příště budou bedlivě přinášeti všechno, čeho bude mít zapotřebí... Když pak admirál pozoroval, že vrchol zatmění je překročen a že se brzo začne vyjasňovati, prohlásil, že už prosil svého Boha a za ně se modlil, a že mu jejich jménem slíbil, že už budou dobří a ochotní ke křesťanům a že budou zase přinášeti potraviny a jiné potřebné věci. Proto jim Bůh odpustil a na znamení jeho odpuštění brzo spatří, jak z měsíce zmizí chmury a rudá zář.“⁶

Na Jamajku vzápětí konečně připlula loď. Její kapitán Diego de Escobar ovšem nepřivezl pro trosečníky dobré zprávy. Vzkázal pouze, že guvernér de

Ovando neměl k dispozici loď, jež by trosečníky zachránila, a než v rychlosti zase odplul, nechal na ostrově pouhopouhý sud vína a kus nasoleného vepřového masa. Nekonečné čekání se tak protáhlo na další týdny a měsíce. Kolumbus se snažil během této doby alespoň udobřit si vzbouřence. Ti ale jakýkoliv smír odmítali a poté, co napadli i Kolumbovy posly, propukl mezi oběma skupinami trosečníků otevřený střet. Bartolomeo v něm naštěstí povstalce porazil a jejich vůdce Parrose zatkl.

V té době již naštěstí připlula na Espaňolu flotila, z níž Mendéz za admirálovy peníze pronajal jednu loď, vybavil ji všemi potřebnými zásobami a vyplul k Jamajce, kde přistál ke konci měsíce června roku 1504. Výprava tak byla po více jak roce pobytu na ostrově zachráněna. Guvernér de Ovando následně dokonce přijal admirála s otevřenou náručí a propůjčil mu i svůj dům. Po týdenním pobytu si Kolumbus 12. září pronajal loď a vyplul na svou poslední plavbu přes západní oceán zpět do Španělska. Většina ze členů jeho předešlé posádky na rozdíl od něj námořní štěstí již nepokoušela a zůstala na ostrově, nechtěje zažít podobné strastiplné zážitky, jež provázely celou Kolumbovu čtvrtou expedici. Poslední plavba objevitele západních zemí poté skutečně jako by navázala na předchozí soupeření s přírodními živly v oblasti Karibiku. Karavele se zlomil na čtyři kusy hlavní stěžeň a v zápětí se v jedné z bouří poškodil i stěžen na přídi. Když po 56 dnech, 7. listopadu roku 1504, dosáhla Kolumbova loď, jejíž kapitán byl po celou dobu plavby upoután kvůli pokročilého stádia dny na lůžko, přístavu San Lúcar de Barrameda, všechna příkoří po více jak dvou letech přeci jen skončila.

Cíl expedice zůstal i tentokrát nenaplněn. Znavený duševně i fyzicky, neučinil Kolumbus ani tentokrát zlomový objev. Zcela navíc ignoroval nejen nenalezení jakýchkoliv známek Marcem Polem opěvované říše, ale i závěry výprav dalších mořeplavců, kteří asijských zemí rovněž nedosáhly. Neochvějně naopak trval na svědectví Indiánů, že „poddaní Velkého chána“ žili na blízku míst, jimiž se plavil a zoufale se obracel na Katolická Veličenstva s dalšími nesčetnými žádostmi o navrácení moci, když ne pro jeho osobu, tak alespoň

pro jeho potomky. Na počátku 16. století však výpravy a expedice Kolumbových současníků zřetelně ukázaly, že Kolumbem objevené země byly rozsáhlým územím, přičemž se dalo těžko očekávat, že by Kolumbus, respektive jeho rodina, nad tímto obrovským teritoriem držela moc vyplývající z Kapitulace uzavřené před první výpravou. Kolumbus přesto nechal propuknout svůj hněv a žal naplno a rozhořčeně tvrdil: „Ti, co opustili Indie, vyhýbajíce se práci a hanobíce tyto země a mě, vrátili se jako hodnostáři. Sedm let jsem byl na Vašem královském dvoře, kde všichni, s nimiž se mluvilo o tomto podniku, jednoznačně jej prohlašovali za podvod, dnes všichni, dokonce i krejčí (Baltassare Calvo, jenž získal povolení k objevné plavbě do nových zemí, byl skutečně krejčí) prosí, aby byli vysláni objevovat země. Přišel jsem sloužiti ve 28 letech a dnes nemám jediného vlasu, který by nebyl šedý, tělo nemocné a sešlé. Pokud jsem si v oněch letech našetřil úspory, bylo všechno odňato mně i mým bratrům. Tak čistý úmysl, který mě vždycky vedl ve službách Vašich Výsostí a nezasloužený útisk, kterého se mi náhradou za to dostalo, nedovolují mé duši mlčeti, ač bych chtěl. Jak jsem řekl, jsem vnitřně zlomen, dosud jsem plakal nad jinými, kéž se nyní nade mnou nebe smiluje a zapláče země, nechť zapláče nade mnou, kdo chová city lásky k bližnímu a pravdy a spravedlnosti.“⁷

Amerika

Portugalské úsilí v Indickém oceánu prošlo na počátku 16. století složitou zatěžkávací zkouškou. Rentabilita plaveb byla stále stěžejní otázkou pořádání dalších výprav. Královská rada často upozorňovala krále Miguela, že Portugalsko není zemí, jež by svými mocenskými, finančními a lidskými prostředky byla schopna hrát dominantní roli v Indickém oceánu. Královo stanovisko k další portugalské angažovanosti v Indickém oceánu bylo také rozporuplné. Výpravou, jež měla určit další orientaci portugalské politiky v Orientě, se stala druhá výprava Vaska da Gamy. Benátský vyslanec v Lisabonu Alberto Cantino však v souvislosti s jejím významem uvádí, že „pokud by se tato výprava ukázala jako neúspěšná, hodlal portugalský král expedici do Indie zanechat, protože minulý rok na nich prodělal 80 tisíc zlatých dukátů.“¹ Původně byl velitelem této expedice jmenován portugalský objevitel Brazílie Pedro Alvares Cabral. Jelikož měl značné osobní spory s Vincentem Sodrém, velitelem části flotily, jež měla za úkol po návratu hlavního konvoje do Portugalska hlídkovat v Indickém oceánu a zamezit, aby arabské lodě z Rudého moře obchodovaly s indickým pobřežím, byl z velitelského postu odvolán a nahrazen da Gamou, přičemž není náhodou, že Sodrém byl da Gamovým strýcem. Da Gama vzápětí se svolením panovníka jmenoval do čelních funkcí jednotlivých částí flotily své příbuzné. Vedle Vicente Sodrého se výpravy účastnil i další da Gamův strýc, Brás Sodrém, dále bratranec Estêvão da Gama, jenž velel 5 zásobovacím lodím, a nakonec i bratři da Gamovy manželky, Almaro de Ataíde a Lopo Mendes de Vasconcelos.

Mohutná flotila 20 lodí vyplula z Lisabonu 10. února roku 1502 a hned od počátku začala tvrdě prosazovat linii portugalské zámořské politiky. Nejlepší ilustrací nesmlouvavého a krutého da Gamova jednání se stal osud jisté lodě, na jejíž palubě se do Kalikatu vraceli účastníci poutě do Mekky včetně 12 nejbohatších kalikatských obchodníků. Jeden z obchodníků na palubě, Jauhar al-Faqih nabídl da Gamovi, že pokud nechá loď bezpečně doplout do

domovského přístavu, dojedná v Kalikatu bezplatné naložení všech druhů koření na paluby čtyř největších portugalských lodí, přičemž on sám, jeho žena a jeden z jeho synovců zůstanou na da Gamově lodi jako rukojmí dokud nebude dohoda naplněna. Da Gama ale tento plán odmítl. Nejspíš se obával, že by proti němu zamorín vyslal své válečné loďstvo, a proto se hodlal spokojit prozatím pouze s nákladem ze zadržené lodi. Vyzval proto její posádku, aby se ve prospěch Portugalců vzdala nákladu lodi, jehož se zmocnil. Podle vyprávění jednoho z účastníků expedice Tomého Lopese Da Gama poté nařídil, aby jeho muži „založili na několika místech na této lodi požár. Lidé na lodi si ihned uvědomili, že pro ně neexistuje cesta úniku. Chopili se skromné artilerie a zaútočili na odplouvající Portugalce, během čehož se jim podařilo požár na své lodi uhasit. Portugalci se však k lodi opět vrátili a opět jí zapálili. Ženy na palubě začaly prosit admirála, naznačující ať si vezme všechny jejich zlaté a stříbrné šperky a ostatní drahokamy výměnou za jejich životy.“² Zoufalí Arabové se pokusili bezprostředním přiblížením k jedné z portugalských lodí znemožnit zbytku da Gamovy flotily dělostřelbu, jelikož byli přesvědčeni, že by se Portugalci obávali, že zasáhnou i svou vlastní loď. Začal tak zběsilý boj muže proti muži, který probíhal až do večera. Nakonec připlula Portugalcům na pomoc jiná da Gamova loď, jež jí od arabské lodi odtrhla. Portugalci se vzápětí pokusili arabskou loď zničit, ale kvůli rozbouřenému oceánu bylo prakticky nemožné vést přesnou palbu z děl. Po několika dnech jeden ze zoufalých Arabů skočil do moře a připlaval k jedné z portugalských lodí nabízeje, že Portugalcům poradí jak arabskou loď zapálit pokud bude jeho život ušetřen. Da Gamovi se ale nakonec podařilo loď opět zapálit i bez jeho pomoci, přičemž s klidným svědomím přihlížel jak na hořící lodi umírá i celá její posádka. Portugalci ušetřili pouze životy 17 dětí, které byly odvezeny do Portugalska.

Da Gama tento krutý incident později omlouval jako odplatu za osud portugalských obchodních faktorí v Kalikatu, kde bylo Araby povražděno několik desítek Cabralových druhů, ale da Gamova krutost útokem na arabskou

loď zdaleka vyčerpána nebyla. Poté, co kalikatský zamorín odmítl navázat s Portugalci přátelské vztahy, nechal da Gama město ostřelovat. Značným škodám a ztrátám na životech na kalikatské straně nezabránila ani improvizovaná zábrana z kmenů stromů vztyčených na pláži. Da Gama po několikadenním ostřelování města „uřezal zajatým a pověšeným Arabům hlavy, ruce a nohy a v loďce je poslal na pobřeží.“³ Zamorín sice dokázal z obleženého přístavu vyslat proti Portugalcům flotilu 32 lodí, ale ta neměla nejmenší šanci uspět proti portugalské artilerii. Da Gama po odražení indického útoku založil v Kóčinu a Kananoru obchodní faktorie a 24. října roku 1503 se vrátil do Portugalska s bohatým nákladem koření. Da Gamova výprava svou krutostí předznamenala budoucí portugalské zámořské úsilí. Zdvořilou diplomacií definitivně vystřídal nesmlouvavý nátlak na africké a indické panovníky provázený nejprve hrozbami a v případě odmítnutí spolupráce ostřelováním, pleněním a budováním opěrných bodů na březích Indického oceánu.

Roku 1505 vyplul k asijským břehům první vicekrál Indie, Francisco de Almeida. Almeida prosazoval u královského dvora plán, jehož cílem měla být především dominance na moři: „Co se týká pevností, jež jste mi nařídil vybudovat, čím více pevností vybudujeme, tím bude Vaše moc slabší, neboť celá Vaše moc leží na moři, a když nejsme silní tam, tak snadno ztratíme všechny pevnosti.“⁴ Portugalské vítězství na moři se však nerodilo hladce. Roku 1507 vyslal egyptský sultán k indickému pobřeží flotilu 12 lodí, jež měla „zničit Franky, kteří se objevili v Indickém oceánu, aby přerušili muslimské obchodní trasy.“⁵ V následné bitvě u indického přístavu Chaul byla portugalská flotila skutečně poražena, přičemž při střetu zemřel i syn vicekrále Dom Lourenço de Almeida, objevitel Malediv a první Portugalec, jenž prozkoumal vnitrozemí ostrova Cejlon. Vicekrál se za smrt svého syna pomstil roku 1509, kdy porazil muslimskou flotilu u Diu. Ani Francisco de Almeida se však do Portugalska nevrátil. Dobyvatel Sofaly, Mombasy, Mosambiku a Kilwy zemřel během zpáteční cesty do Portugalska na jihovýchodním pobřeží Afriky během

malicherného a zcela zbytečného střetu s místními domorodci, jimž odmítl zaplatit tolik, kolik požadovali za prodej krávy.

V té době byl již novým indickým vicekrálem Francisco de Albuquerque, jemuž Almeida zprvu odmítl úřad předat a byl k tomu donucen až intervenční flotilou, jíž velel Albuquerqueův bratranec Fernando Coutinho. Albuquerque se po jmenování do úřadu indického vicekrále roku 1509 soustředil na dobytí Adenu, odkud hodlal kontrolovat dění v Rudém moři, Ormuzu, přístavu nacházejícího se ve strategické úžině při vjezdu do Perského zálivu, a Diu a Goi na indickém pobřeží. Cílem jeho snažení bylo i ovládnutí Malakky, přístavu na východním břehu průlivu mezi Malajským poloostrovem a ostrovem Sumatra, který během své expedice objevil Diogo Lopes de Sequeira. Dobytím Malakky roku 1511 získali Portugalci pomyslný klíč k dominanci v Indickém oceánu. Avšak přestože Albuquerque položil svým úsilím základy portugalské dominanci v Indickém oceánu (zemřel roku 1515 v Goi), byl si vědom toho, že Asie na počátku 16. století je Evropany stále téměř nedotčeným kontinentem.

V době rozhodného portugalského nástupu na východě se vypravil na druhé straně zeměkoule k americkým břehům Sebastian Cabot. Byl jedním ze tří synů Johna Cabota. Stejně diskutabilní jako je jeho účast na některé z výprav jeho otce, je i otázka jeho participace na některé z výprav k severoamerickým břehům již před rokem 1508. Roku 1504 sice obdržel od krále Jindřicha VII. roční penzi 10 liber za „usilovné služby vykonané pro Veličenstvo v městě Bristolu a jeho přístavu,⁶ avšak tento záznam nevyovídá nic bližšího o důvodu udělení penze. Výpravu na západ podnikl Cabot jistě až v letech 1508-1509. Není přesně známo z jakého přístavu Cabot vyplul a s jakým počtem lodí, ale výprava měla začít někdy v létě roku 1508, tedy v posledním roce vlády Jindřicha VII. Cabot měl po vyplutí z Anglie nabrat tak severní kurz, že „i v měsíci červnu nalézal obrovské ledové kry plovoucí v moři.“⁷ Jakých zemí na severoamerickém pobřeží Cabot dosáhl, je však složité určit. Podle výskytu ledových ker mohl doplout až do Hudsonova nebo Davisova průlivu. Stejný otazník se vznáší i nad otázkou jak rozsáhlou část

amerického pobřeží prozkoumal. Podle Petera Martyra d'Anghiera se plavil až na úroveň zeměpisné šířky Gibraltarů (36° s. š.). Sám Cabot poté příběh své plavby v pozdějších letech vyprávěl několikrát v odlišných verzích, proto je lokalizace jejího dosahu a záběru značně složitá.

Po návratu působil Cabot několik let jako královský kartograf, roku 1512 přijal nabídku práce ve slavné Casa de Contratación v Seville. Zde získal roku 1518 dokonce pozici vrchního kormidelníka (Piloto Mayor). V tomto úřadu inicioval i přepracování oficiální mapy Indií (roku 1544 vypracoval mapu světa). Po úspěchu výpravy Fernãa de Magalhãese Cabot prosazoval názor o existenci severního průlivu, jež umožní Evropanům kratší cestu ke skutečné Indii. Během expedice v letech 1526-1530 však při hledání tohoto průlivu neuspěl. Poté, co zemřela jeho druhá manželka Catalina de Medrano, se Cabot vrátil do Anglie. Důvodem k jeho návratu pravděpodobně byla i skutečnost, že neúspěšná expedice nepříznivě ovlivnila Cabotovo postavení ve Španělsku. Až do své smrti v roce 1557 poté Cabot působil jako guvernér Moskevské společnosti, jež zprostředkovávala obchodní spojení s Ruskem přes Bílé moře. Anglické námořní výpravy za vlády Jindřicha VIII. ustrnuly prakticky na mrtvém bodě. K jejich oživení došlo až za vlády Alžběty I., celé půlstoletí po návratu Sebastiana Cabota k americkým břehům.

Španělské zámořské úsilí na rozdíl od anglického vstupovalo na konci prvního desetiletí 16. století do své další fáze. Vraťme se však nejprve k posledním letům života Kryštofa Kolumba. Necelé tři týdny po jeho návratu z poslední zámořské výpravy zemřela královna Isabela. Španělsko se tak 26. listopadu roku 1504 zahalilo do smutku, přičemž Isabelina smrt vyvolala i složitou nástupnickou otázku. Královna uvedla ve své závěti, že zatímco budou legitimní nástupníci trůnu, Filip Habsburský a Juana Šílená, pobývat ve Flandrech, má Ferdinand Aragonský působit jako kastilský regent. Ferdinand si však přál, aby se duševně nemocná Juana vzdala svých nástupnických práv. Nejlepší možnou variantou by bylo, aby Filip s Juanou žili i nadále v habsburských državách a vyslali do Španělska svého syna Karla, aby zde

podstoupil španělskou výchovu a podle Isabeliny závěti nastoupil ve věku 20 let na trůn. Ambiciózní Habsburk však neměl rezignaci v žádném případě v úmyslu. Španělsko, pomalu budující své zámořské koloniální panství, skýtalo habsburskému nástupníkovi široké pole politické působnosti. Filip se při prosazování svých práv mohl navíc opřít i o podporu francouzského krále Ludvíka XII., pro nějž by byla eliminace Ferdinanda Aragonského z Kastilie velice vítanou záležitostí. Ferdinandovi tak nezbývalo nic jiného než Ludvíka politicky neutralizovat a získat ho na stranu svou. Roku 1505 proto uzavřel s francouzským králem smlouvu v Blois, na jejímž základě se měl oženit s jeho neteří, Germainou de Foix. Potomek z tohoto sňatku měl poté zdědit vládu v Neapolském království a pokud by bylo manželství bezdětné, měl se vlády na jihu Itálie ujmout sám francouzský král. Ludvík XII. se na oplátku zavázal, že bude podporovat Ferdinanda v otázce kastilského nástupnictví. Ani tento diplomatický krok však nástup Habsburků na španělský trůn neodvrátil. Filip měl rozhodující podporu kastilské šlechty a když se roku 1506 vylodil v La Coruñe, byl Ferdinand donucen vzdát se vlády v jeho prospěch. Panování Habsburka však nemělo dlouhé trvání. Již 25. září téhož roku nečekaně zemřel a Ferdinand tak získal volné ruce k tomu, aby plně realizoval závěť své zesnulé choti. Juana Šílená byla v tichosti internována v klášteře sv. Kláry v Tordesillasu, kde žila, zcela eliminována z politického života, až do své smrti roku 1555. Ferdinand si poté Kastilii zavázal roku 1512, kdy dobyté království Navarra začlenil k zemím její Koruny a zemi spravoval až do své smrti 23. ledna roku 1516. Nástupce španělského trůnu Karel však rázně odmítl čekat, až dosáhne věku 20 let, a chopil se otěží moci prakticky vzápětí po Ferdinandově smrti.

Nástupnické spory a intriky se odehrávaly na pozadí posledních měsíců Kolumbova života. Zesláblý admirál, těžce zužovaný dnou, byl prakticky již neschopen pohybu a své poslední týdny a měsíce strávil upoután na lůžko. To ho ovšem ani při nejmenším neodradilo od toho, aby i nadále neúnavně trval na restauraci svých práv a privilegií. Žádné odezvy se však nedočkal a to ani

během epizodické vlády Filipa. Ve skutečnosti bylo absolutně nereálné opětovné ustanovení nemocemi zužovaného Kolumba guvernérem Indií. Ovandova politika tvrdé ruky sklízela v zámoří první úspěchy a Kolumbovy žádosti se tak jevily pouze jako poslední výkřiky zoufalství velkého admirála, snažícího se odvrátit nezvratitelný úděl osudu. Změny královského stanoviska nedosáhl svými přímluvami ani starší z Kolumbových synů, don Diego, jenž neočekával, že guvernérství na Española dosáhne skrze otcova dědičná práva a začal proto postupně budovat svou dvorskou kariéru. Smělý vzestup mladého Kolumba začal na pozici člena královniny, posléze královy osobní stráže, přičemž za několik málo let vystoupal ambiciózní caballero po společenském žebříčku až do jeho nejvyšších pater. Vstup do kruhů aristokratické špičky Španělska mu otevřel sňatek s dvorní dámou a blízkou příbuznou samotného Ferdinanda, doňou Marií de Toledo. Vrcholu poté dosáhl roku 1509, kdy byl jmenován druhým královským guvernérem Española. Bylo ovšem zcela nereálné, aby se ujal guvernérství na Española pouze na základě dědičných práv svého otce. Musel podstoupit zdlouhavou cestu, jež ho k úřadu guvernéra dovedla. Po Diegově smrti roku 1526 se jeho manželka doña Marie de Toledo vzdala formálních titulů, na něž měla na základě Kapitulací právo, výměnou za vévodství Veragua v hispánské Americe, jehož území prozkoumával Kryštof Kolumbus během své poslední zámořské plavby.

V době Kolumbově smrti však mocenskému vzestupu jeho rodiny prozatím nic nenasvědčovalo. Dne 20. května roku 1506 tak objevitel Západní Indie, čestný admirál, vicekrál a guvernér, don Cristóbal Colón, zemřel ve Valladolidu, aniž by dosáhlo konečného naplnění svého úsilí a vystřídání de Ovanda v úřadu guvernéra svým synem. Osud byl ke Kolumbovi neúprosný. Jeho neúspěchy byly determinovány již samotnou geografickou realitou objevu. Možná by Kolumbus dokázal vyvést sám sebe z hlubokého omylu, kdyby tak neochvějně netrval na své osobní neomylnosti. To, co kdysi vyčítal královským komisím, tedy nepružnost myšlení, nyní postihlo jeho samého. Byl natolik ovlivněn svými předsudky, že nebyl ochoten ani schopen připustit, že zemí, o

nichž snil, nedosáhl. Umíral tedy s nepravdivým přesvědčením, že dosáhl zemí Velkého chána, aniž o tom měl jakékoliv konkrétní důkazy. Výpovědi Hojedy či Vespucciho o objevení a průzkumu pobřeží rozsáhlé pevniny byly totiž nezvratným důkazem, že Kolumbus nedokázal vnímat realitu takovou jaká byla. Je sice pravdou, že i sám admirál připustil existenci „jiného“ kontinentu, ale jeho situováním na jih od zemí Velkého chána opět zabředl do svých hlubokých omylů. Utápěl se v přesvědčení o boží vyvolenosti a tím zapříčinil neadekvátnost posuzování rozměrů svého objevu. Zcela ignoroval absenci jakýchkoliv známek jím očekávané, zlatem dlážděné civilizace, a ačkoliv nikdy nenarazil na větší naleziště zlata, nesetkal se s jediným poddaným asijského panovníka a nespatřil jedinou loď, jež by blízkost Orientu dosvědčovala, byl ve svých názorech neoblomný. Svět plný legend a důkazy nepodložených mýtů, který pomáhal bořit, se tak stal paradoxně jeho vlastním osudem. Osudem člověka, jenž otevřel brány do Nového světa, ale sám zůstal ve světě starém.

Na obranu Kolumba je ovšem třeba uvést, že retrospektivní pohled, umožňující bilancování a hodnocení lidských osudů z historické perspektivy, sklouzává často k příliš jednostranným soudům bez schopnosti empatie a přenesení se po časové linii zpět do minulosti. Ponechme proto hodnocení Kolumbovy osobnosti otevřené. Stejně tak, jako můžeme donekonečna vyjmenovávat Kolumbovy stinné stránky a nedostatky, můžeme také obdobně zmiňovat i nesčetné okolnosti, jež život objevitele znesnadňovaly. Vzpomeňme jen, že takový luxus, jaký byl dopřán mnoha jiným mořeplavcům, to jest plavit se za obzory a objevovat nové země bez povinnosti zakládat nové kolonie či za ně nést odpovědnost, byl Kolumbovi dopřán až během jeho poslední plavby, která však skončila ještě dříve než prakticky začala na pozadí běsnícího hurikánu a namísto hledání průlivu vedoucího k Africe se změnila v boj o holé přežití trosečníků na ostrově Jamajka. Nesmíme proto zapomínat, že Kolumbus nebyl pouze mořeplavcem, nýbrž i odpovědným kolonizátorem, přičemž spojení těchto dvou „funkcí“ bylo jedním z faktorů, jež se neblaze podepsaly na jeho osudu. Můžeme však pouze spekulovat, zda by Kolumbus dosáhl závratnějších

objevů, kdyby nebyl poután správnými povinnostmi na Española, nebo zda by vypadala situace Španěly lépe, kdyby admirál věnoval veškerý svůj čas pouze budování španělské osady. Z hlediska kritického racionalismu však na Kolumbovu obranu uveďme, že stejně jako admirál nedosáhl žádných důkazů o tom, že se plavil v blízkosti zemí Velkého chána, nedosáhl za Kolumbova života nikdo ani nevyvratitelných důkazů, že se v blízkosti zemí Velkého chána neplavil. Z dnešního pohledu je snadné geograficky umístit Kolumbovy objevy na mapu, avšak pohledem z historické perspektivy raný novověk neoplýval. Vždyť ti, kdo považovali Polův Milion za holý výmysl, mohli směle argumentovat, nikoli že Kolumbus nedosáhl Asie, nýbrž, že Milion je skutečně pouze snůškou lží a výmyslů. Stejně jako mohly objevy prokazovat, že Kolumbus nedosáhl zemí Velkého chána, mohly prokazovat i to, že pobřežní oblasti Orientu nejsou tak pohádkově bohaté, jak cestovatelé často vypovídali. I na počátku 16. století měla Evropa o Dálném východě pouze zlomkovité informace a teprve následující desetiletí měla geografickou podobu světa lépe definovat. To vše ovšem nic nemění na fatálnosti Kolumbova omylu a smutném osudu velkého mořeplavce.

Existenci zcela nového kontinentu však vytušila celá řada Kolumbových následníků, a proto je často Kolumbův chybný názor o dosažení Asie podrobován tak ostré kritice a odsouzení z jednoduchých pozic dějinné perspektivy. Jedním z oněch, kteří překročili Kolumbův stín, byl i Amerigo Vespucci. Vespucci se narodil 9. března roku 1451 ve Florencii jako syn veřejného notáře. Roku 1490 odešel do Španělska, kde pracoval jako obchodní agent ve službách Lorenza di Pier Francesca de Medici. Na počátku 16. století působil poté několik let v Portugalsku, načež se vrátil zpět do Španělska, kde získal titul vrchního kormidelníka (Piloto Mayor) a rozvíjel nautické znalosti španělských mořeplavců. Podílel se rovněž na překreslování námořních map a map španělských držav. Roku 1512 zemřel jako zasloužilý námořní teoretik v Seville. Vespucci podnikl během svého života nejspíš celkem čtyři zámořské výpravy. První měl podniknout již roku 1497 a dokonce ještě před Kolumbem

jako vůbec první Evropan dosáhnout břehů Jižní Ameriky, ale informace o této výpravě jsou kusé a nejasné. Obhájci Vespucciho cesty však tvrdí, že ostrovní charakter Kuby z Cantinovy mapy z roku 1502 vyplývá právě z průzkumů Vespucciho. Zcela jistě absolvoval Vespucci ovšem až výpravu na palubě Hojedovy flotily v letech 1499-1500. Průzkumy amerického pobřeží z této expedice zachytila slavná mapa světa Juana de la Cosa z roku 1502. Převratnou se pro Vespucciho stala ovšem až jeho třetí expedice, kdy se plavil na portugalské flotile pod velením kapitána Nicoláse Gonçala Coelha. Cílem výpravy bylo vyvrátit či potvrdit výsledky plavby Pedra Alvareze Cabrala, jež během cesty do Indie dosáhl Země sv. Kříže. Flotila vyplula z Lisabonu 10. května roku 1501 a u brazilského pobřeží přistála 17. srpna. Na Nový rok 1502 poté lodě připluly do zátoky, v níž se dodnes nachází přístav Rio de Janeiro, pojmenovaný podle lednového objevu ústí místní řeky. Flotila následně pokračovala v pobřežní plavbě až přibližně do 25.º jižní zeměpisné šířky, načež se vrátila zpět do Portugalska. Vespucci se v zápětí účastnil i následné Coelhovy výpravy, jež položila v letech 1503-1504 první opěrné body portugalské koloniální říše.

Pozoruhodná je především třetí Vespucciho výprava, o níž florentský mořeplavec podal zprávu svému bývalému zaměstnavateli, Lorenzovi di Pier Francesco de Medici. Vespucciho dopis tomuto florentskému aristokratovi vstoupil do historie pod latinským názvem *Mundus Novus*. Florentin v něm vypovídá především o zkušenostech s domorodými obyvateli, jež během plavby podél pobřeží jihoamerického kontinentu získal, a jako téměř každý tehdejší objevitel mapuje možnosti budoucí hospodářské exploatace nově objevených zemí: „Léta božího tisícího pětistého prvního vyjeli jsme se třemi koráby, abychom hledali ten nový svět...potom zlíbilo se Pánu všemohoucímu i ukázal nám ty nové země...a tak jsme vešli do těch zemí a na ty ostrovy, našli jsme takové množství lidu...lid ten byl tichý a přívětivý. I ženy i muži všichni nazí chodí, žádnou stránku těla na sobě nepřikrývajíce...a jsou načervenalí, a to proto, jak se já domnívám, neb chodí nazí a bývají od slunce spáleni...na tváři

měli po sedmi dírách tak velikých, že do každé se prst vešel, a ty díry zacpávali sobě drahým kamením, mramorovým křišťálem a alabastrem...žádných kostelů nemají, žádného zákona...mnohé boje mezi sebou činí, ukrutně se sami mezi sebou mordují a vězně, kteréž z boje přivedou chovají a jedí...viděl jsem, že jeden snědl syny své i ženu...země jejich jest velmi úrodná a plodná, mající mnohé hory a údolí a veliké a utěšené řeky...žádného tam kovu není kromě zlata.“⁸ Dopis byl vydán jen v několika málo následujících letech víc než dvacetkrát.

Sám Vespucci napsal: „Je ospravedlnitelné nazývat tyto nové země novým světem, jelikož tyto země nebyly známy našim předkům a pro všechny, kdo o nich kdy slyšeli, jsou zcela novými. Názoem předků bylo, že větší část světa nacházející se na jih od rovníku nebyla zemí, nýbrž, že byla pokryta pouze mořem, které nazývali Atlantikem, a pokud tvrdili, že zde měl existovat nějaký kontinent, uváděli množství důvodů, vypovídajících proti možnosti jeho osídlení. Ale tento jejich názor byl chybný a zcela opačný pravdě. Má poslední výprava dokázala, že jsem našel na jižní polokouli kontinent, kde žije více lidí a zvířat než v Evropě, Asii nebo Africe, a mnohem více příznivého a mírného podnebí než skýtá jakýkoliv kraj nám dosud známý.“⁹ Roku 1507 mnich lotrinského kláštera Saint Dié, Martin Waldseemüller, zařadil tento dopis do díla *Cosmographiae Introductio* a navrhl: „Když Evropa a Asie nesou ženská jména, nevidím žádný důvod, proč bychom nemohli tuto novou část světa nazývat Amerigé, to jest zemí Amerigovou neboli Amerikou, podle bystrého objevitele Ameriga. O její lokaci a zvycích jejích obyvatel jsme byli informováni právě čtyřmi výpravami Ameriga.“¹⁰ Přestože je Vespucci často kritizován za to, že si přivlastnil Kolumbův objev, jedná se pouze o dnešní zaujatá stanoviska, vycházející ze zjednodušeného pohledu na to, že Amerika nese jméno svého objevitele. Rovněž z toho vyplývající názory, tvrdící, že oba mořeplavci byli velkými rivaly a oponenty, jsou pouhým historickým mýtem. Kolumbus udržoval s Vespuccim velmi vřelý a úctyplný vztah, o čemž vypovídá i dopis, jenž adresoval roku 1505 svému synovi donu Diegovi: „Vždycky si přál (Vespucci),

aby mi mohl způsobit radost. Je to muž velmi poctivý. Štěstí mu nebylo příznivo jako mnoha jiným a jeho námahy mu nevynesly takový prospěch, jak by byl zasluhoval. Přijde tam ke dvoru s upřímným přáním, aby mohl něco pro mne vykonati, bude-li to v jeho moci. Je rozhodnut učiniti pro mne vše možné.“¹¹ Z výše citovaných řádků tedy dokonce vyplývá, že Vespucci ztratil pro Kolumba u královského dvora nejméně jedno slovo v případě restaurace jeho práv a privilegií. Rozporuplných pocitů by se Kolumbus dočkal možná poté, kdyby na mapě světa, přiložené k dílu *Cosmographiae Introductio*, spatřil, jak se u jím objevené pevniny tkví název „America“. Toho se však nedožil a jméno florentského mořeplavce nic nemění na Kolumbově významu. Ať již byl Nový svět pojmenován jakkoliv, byl totiž Kolumbus, nepočítáme-li Vikingy, prvním Evropanem, jenž vystoupil na jeho břehy.

Alexander von Humboldt zhruba o tři století později napsal: „Popravdě řečeno, veškerá Vespucciho sláva byla pouhým odrazem lesku slavného období. Když porovnáme jeho význam s Kolumbem, Sebastianem Cabotem, Bartolomeem Diasem a da Gamou, nachází se v jejich stínu. Velkolepé vzpomínky se soustředí především ve spojení se jménem Kryštof Kolumbus.“¹² Kolumbův jedinečný význam potvrzuje i slavná příhoda s vejcem, jež se udála v domě toledského arcibiskupa Pedra Ganzalese de Mendoza při banketu po návratu Kolumba z jeho první zámořské expedice. Ital Girolamo Benzoni jí popsal ve svém díle *Historia del Mondo Nuovo*, jež poprvé vyšlo roku 1565 v Benátkách, slovy: „Kolumbus vzal vejce a položil ho na stůl říkáje: „Vznešení pánové, postavte toto vejce, ne s pomocí soli, ale takové jaké je bez pomoci čehokoliv, na jeho špičku.“ Všichni se o to pokusili, ale nikdo neuspěl. Když se vejce vrátilo do Kolumbových rukou, Kolumbus ho naklepl na špičce a postavil na stůl, přičemž všichni zůstali zahanbení rozumějícíce tomu, co měl na mysli. To, že poté, co je čin vykonán, všichni znají jakou cestou tohoto činu dosáhnout.“¹³

Závěr

Bakalářská práce „Čtyři plavby Kryštofa Kolumba – jejich význam pro průzkum Nového světa“ prezentuje a hodnotí evropské objevitelské a dobovatelské úsilí v době značné části tzv. století zámořských objevů, jež lze vymezit přibližně lety 1415 a 1522. Ačkoliv se z hlediska evropských zámořských aktivit jeví jako důležitější znovuobjevení Kanárských a Azorských ostrovů, respektive ostrovu Madeira, zahájení jejich systematického dobývání, kolonizace a hospodářské exploatace, či zdolání mysu Non nacházejícího se na zeměpisné šířce Kanárských ostrovů, jenž byl v době nástupu portugalské námořní expanze dosavadní limitem evropského průzkumu západoafrického pobřeží, je často symbolický mezník počátku evropské zámořské expanze dáván právě do souvislosti s dobytím arabského přístavu Ceuta portugalským vojskem roku 1415. Druhý mezník tzv. století zámořských objevů, rok 1522, může být poté vnímán jako jistý limit počáteční etapy zámořských plaveb na druhém konci časové osy. Tohoto roku samozřejmě zůstávala stále ještě velká část světa (Austrálie, Oceánie) mimo evropské povědomí. Význam roku 1522 však spočívá ve skutečnosti, že návratem torza španělské výpravy vedené portugalským rodákem Fernãem Magalhãesem byla dokončena první úspěšná plavba kolem světa, která jakoby symbolicky otevřela Kolumbem hledanou západní cestu do Asie. Století zámořských objevů otevřelo Evropě brány k ostatním světovým kontinentům. Ve svém významu se stalo nejen počátkem koloniální éry světových dějin, ale zároveň počátečním obdobím globálního rozměru politiky evropských států, jež vneslo do evropského dění nové hospodářské, mocensko-politické a kulturně-společenské faktory. Evropská politika dostala do budoucna širší rámec a nový náboj, jenž jeviště jejího dění přesunul rovněž do vod Atlantického a Indického oceánu, respektive na břehy afrického, asijského a amerického kontinentu. Ne náhodou je rok 1492 částí historické veřejnosti označován za počátek nového věku světových dějin. Tato bakalářská práce se snaží o rekapitulaci a rekonstrukci jeho úvodní kapitoly.

Poznámkový aparát

Za hranice poznání

¹ Václav Šašek z Bířkova, Deník o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na konec světa, Orbis, Praha 1951, str.91.

Odkaz starověku

¹ Sykes, P. History of Exploration from the Earliest Times to Present Day, George Routledge & Sons, London 1935, s.5.

² Baker, J.N.L., A History of Geographical Discovery and Exploration, George G.Harrap & Co., London 1931, s.21.

³ Tamtéž, s.18.

⁴ Tamtéž, s.18.

⁵ Sykes, s.19.

⁶ Penrose, B., Travel and Discovery in the Renaissance 1420-1620, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1955, s.2.

⁷ Sykes, s.18-19.

⁸ Baker, s.22.

⁹ Penrose, s.2-3.

¹⁰ Tamtéž, s.5-6.

¹¹ Baker, s.21.

Poprvé u břehů Ameriky

¹ Penrose, B., Travel and Discovery in the Renaissance 1420-1620, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1955, s.11.

² Sykes, P. History of Exploration from the Earliest Times to Present Day, George Routledge & Sons, London 1935, s.56-57.

³ Opatrný, J., Amerika v proměnách století, Libri, Praha 1998, s.682.

⁴ Penrose, s.8.

⁵ Tamtéž, s.9.

⁶ Tamtéž, s.12-13.

⁷ Sykes, s.67.

⁸ Penrose, s.18.

⁹ Skřivan, A., Křivský, P., Moře, staletí, objevy, Mladá fronta, Praha 1980, s.33.

¹⁰ Sykes, s.77.

¹¹ Tamtéž, s.77.

¹² Baker, J.N.L., A History of Geographical Discovery and Exploration, George G.Harrap & Co., London 1931, s.49.

¹³ Marco Polo, Milion, Orbis, Praha 1950, s.135.

¹⁴ Sykes, s.81.

¹⁵ Marco Polo, Milion, Orbis, Praha 1950, s.7.

¹⁶ Penrose, s.10.

¹⁷ Baker, s.62.

¹⁸ Tamtéž, s.62.

Princ zvaný Mořeplavec

¹ Azurara, Gomez Eannes de, Objevné cesty do Afriky a Asie, SNKLU, Praha 1966 (dále již jen Azurara), s.18.

² Major, R.H., The Discoveries of Prince Henry the Navigator and their Results, Samson Low, Marston, Searle & Rivington, Crown Buildings, Fleet Street 188, London 1877, s.46, 48.

³ Legua je označením španělské a portugalské námořní míle o délce 5570 m.

⁴ Penrose, B., Travel and Discovery in the Renaissance 1420-1620, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1955 s.33-34., Azurara, s.21-22.

⁵ Penrose, s.36, Skřivan, A., Křivský, P., Moře, staletí, objevy, Mladá fronta, Praha 1980, s.40.

⁶ Major, s.191.

⁷ Tamtéž, s.190.

⁸ Tamtéž, s.50.

⁹ Tamtéž, s.54-57.

¹⁰ Azurara, s.30-31.

¹¹ Major, s.68.

¹² Azurara, s.81.

¹³ Major, s.80.

¹⁴ Tamtéž, s.80.

¹⁵ Tamtéž, s.143.

¹⁶ Tamtéž, s.161.

¹⁷ Tamtéž, s.167.

¹⁸ Tamtéž, s.182.

¹⁹ Penrose, s.42.

K mysu Dobré naděje

¹ Více viz kapitola V zemích Katolických Veličenstev.

² El mina znamená v portugalštině důl.

³ Major, R.H., The Discoveries of Prince Henry the Navigator and their Results, Samson Low, Marston, Searle & Rivington, Crown Buildings, Fleet Street 188, London 1877, s.202-203.

⁴ Tamtéž, s.203.

⁵ Penrose, B., Travel and Discovery in the Renaissance 1420-1620, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1955, s.46.

⁶ Major, s.207.

⁷ Tamtéž, s.217.

⁸ Penrose, str.47.

⁹ Major, str.213-214.

Mládí janovského rodáka

¹ Morison, S.E., Admiral of the Ocean Sea. A Life of Christopher Columbus, Vol I., Time Inc., New York 1962 (dále jen Morison, Admiral), s.7.

² Morison, S.E., The Great Explorers. The European Discovery of America, Oxford University Press, New York 1978 (dále jen Morison, Explorers), s.358.

³ Morison, Explorers, s.356.

⁴ V textu bude dále místo italského Cristoforo Colombo či španělského Cristóbal Colón užíván český ekvivalent jména, tj. Kryštof Kolumbus.

⁵ Morison, Admiral, s.20.

⁶ Tamtéž, s.32.

V zemi prince Jindřicha

¹ Morison, S.E., Admiral of the Ocean Sea. A Life of Christopher Columbus, Vol I., Time Inc., New York 1962, s.35.

² Newton, A.P., The Great Age of Discovery (editor), University of London Press, 1932, s.79.

³ Tamtéž, s.80.

⁴ Morison, Admiral, s.44-47.

⁵ Ve skutečnosti je vzdálenost míst 10 600 a 11 766 námořních mil, námořní míle=1 852m, udávané vzdálenosti viz. Morison, S.E., The Great Explorers. The European Discovery of America, Oxford University Press, New York 1978, s.370.

⁶ Newton, s.81-82.

⁷ Caballeros měli právo užívat před svým jménem titul don. Caballero byl šlechticem, který vlastnil alespoň koně (caballero=jezdec na koni).

⁸ Morison, Admiral, s.64.

⁹ Tamtéž, s.65-68.

¹⁰ Newton, s.85.

¹¹ Tamtéž, s.83-84.

¹² Major, R.H., The Discoveries of Prince Henry the Navigator and their Results, Samson Low, Marston, Searle & Rivington, Crown Buildings, Fleet Street 188, London 1877, s.223.

¹³ Morison, Admiral, s.48.

¹⁴ Tamtéž, s.56-58.

¹⁵ Manželka Felipa zemřela před rokem1485.

V zemích Katolických Veličenstev

¹ Kolumbův odchod z Portugalska na přelomu let 1484 a 1485 je někdy zmiňován doslova jako úprk. Smlouva v Alcacovazu z r.1479 byla krajně nevýhodná pro Kastilii, jelikož jí znemožňovala obchod v Guinejském zálivu. João II. v této době upevňuje své absolutistické postavení na úkor šlechty. Tyto okolnosti vedou k dohodě mezi částí portugalské šlechty a kastilskou korunou, jež vyústí v protistátní spiknutí. Plán jeho uskutečnění měl vypadat nejspíše tak, že pokud by João II. odmítl žádost kastilské koruny na zrušení těch článků alcacovazské smlouvy, které zakazovaly Španělům obchodovat v Guineji, což bylo ostatně vysoce pravděpodobné, měli Isabela Kastilská s Ferdinandem Aragonským vyhlásit Portugalsku válku. Kruhy portugalské šlechty, jež měly být do spiknutí zasvěceny, měly v zápětí odmítnout brannou povinnost a ulehčit tak vpád kastilských vojsk, načež měl být João II. zajat nebo popraven a na trůn měl nastoupit vévoda z Braganzy. Jemu by pak španělská strana předložila účet v podobě svobody obchodu v Guinejském zálivu. Spiknutí však bylo

královskou stranou odhaleno a osudy jeho vůdců, vévody z Braganzy a vévody z Viseu skončily v následujících měsících dle všeobecných očekávání. Co se týká eventuálního Kolumbova zapojení, mohlo být maximálně nepřímé. Rod Perestrellů měl k rodům vůdců spiknutí poměrně blízké vazby. Kolumbus, muž neurozeného původu, mohl navíc těžko hrát nějakou roli v protikrálovském spiknutí vysoce postavených šlechticů. Nicméně strach z možného potrestání jakožto člena se spiklenci spřízněného rodu mohl hrát svou roli. Více viz Kolumbův lodní deník: Dvě knihy velkých činů a velkého osudu: Rekonstrukce a citace lodního deníku Kryštofa Kolumba z první oceánské plavby (1492-1493) a zprávy a listy Kolumba a jeho současníků o dalších třech cestách 1493-1496, 1498-1500 a 1502-1504 a o smutném konci objevitele, sebrané a vydané péčí Rinalda Caddea, Novina, Praha 1942, s.222-243.

² Major, R.H., *The Discoveries of Prince Henry the Navigator and their Results*, Samson Low, Marston, Searle & Rivington, Crown Buildings, Fleet Street 188, London 1877 s.125-128.

³ Morison, S.E., *Admiral of the Ocean Sea. A Life of Christopher Columbus*, Vol I., Time Inc., New York 1962, s.74.

⁴ Newton, A.P., *The Great Age of Discovery* (editor), University of London Press, 1932, s.86-87.

⁵ Morison, *Admiral*, s.77-78.

⁶ Tamtéž, s.80.

⁷ Tamtéž, s.90.

⁸ *Cesty Kryštofa Kolumba. Deníky, listy, dokumenty.*, Orbis, Praha 1958, s.22.

⁹ Tamtéž, s.63-65.

Přípravy ve stínu exodu

¹ Morison, S.E., *Admiral of the Ocean Sea. A Life of Christopher Columbus*, Vol I., Time Inc., New York 1962, s.102-103.

² Newton, A.P., *The Great Age of Discovery* (editor), University of London Press, 1932, s.87-88.

³ Morison, *Admiral*, s.130.

⁴ Tamtéž, s.133.

⁵ Tamtéž, s.106.

⁶ Tamtéž, s.138.

^{7,8} Tamtéž, s.139.

Poprvé přes západní oceán

¹ Morison, S.E., *Admiral of the Ocean Sea. A Life of Christopher Columbus*, Vol I., Time Inc., New York 1962, s.152.

² Tamtéž, s.193.

³ Morison, S.E., *The Great Explorers. The European Discovery of America*, Oxford University Press, New York 1978, s.393-394.

⁴ Kolumbův lodní deník, Novina, Praha 1942, s.33.

⁵ Morison, *Admiral*, s.206-208.

⁶ Kolumbův lodní deník, s.39-40.

⁷ Morison, *Explorers*, s.400.

- ⁸ Kolumbův lodní deník, s. 41, F a Y na vlajkách byly iniciály panovníků.
⁹ Tamtéž, s. 41, jedná se o dnešní ostrov Watling v Bahamách.

Na dosah zemí velkého chána?

- ¹ Kolumbův lodní deník, Novina, Praha 1942, s.41-42.
² Tamtéž, s.42-43.
³ Tamtéž, s.44.
⁴ Ostrov Početí Panny Marie, dnešní Rumcay, ostrovy Long Island a Crooked Island.
⁵ Kolumbův lodní deník, s.58.
⁶ Tamtéž, s.95.
⁷ Tamtéž, s.128.
⁸ Tamtéž, s.60.
⁹ Tamtéž, s.120-21.
¹⁰ Tamtéž, s.73.
¹¹ Tamtéž, s.74.
¹² Tamtéž, s.86.
¹³ Tamtéž, s.110, latinizovaná forma Hispaniola, Španělský ostrov, dnešní Haiti.
¹⁴ Tamtéž, s.91.
¹⁵ Tamtéž, s.97.
¹⁶ Tamtéž, s.139-140.
¹⁷ Výraz kazik byl užíván pro označení náčelníka domorodého kmene.
¹⁸ Kolumbův lodní deník, s.183.
¹⁹ Tamtéž.184.
²⁰ Tamtéž, s.184.
²¹ Sud byl údajně vyloven při pobřeží Walesu roku 1892, ale nejspíše se jednalo o prostý podvrh naplánovaný k příležitosti 400.výročí objevení Ameriky.
²² Kolumbův lodní deník, s.191-192.
²³ Tamtéž, s.192.
²⁴ Tamtéž, s.199.
²⁵ Tamtéž, s.202.
²⁶ Newton, A.P., The Great Age of Discovery (editor), University of London Press, 1932, s.90-92.

Diplomatický epilóg první výpravy

- ¹ Morison, S.E., Admiral of the Ocean Sea. A Life of Christopher Columbus, Vol I., Time Inc., New York 1962, s.369., antipody jsou míněny kraje protinožců, body nacházející se na zemském povrchu přímo na opačné straně, v imaginárním prostoru na globu spojitelné jednou linií.
² Zlatý Chersonésos byl ptolemaiovský název Malajského poloostrova.
³ Morison, Admiral, s.350-351.
⁴ Tamtéž, s.353.
⁵ Tamtéž, s.357.
⁶ Cesty Kryštofa Kolumba. Deníky, listy, dokumenty., Orbis, Praha 1958, s.273-287.
⁷ Tamtéž, s.421-423.

Zklamání a neúspěchy druhé výpravy

- ¹ Morison, S.E., Admiral of the Ocean Sea. A Life of Christopher Columbus, Vol II., Time Inc., New York 1962, s.407.
- ² Kolumbův lodní deník, Novina, Prah 1942, s.257.
- ³ Tamtéž, s.260.
- ⁴ Tamtéž, s.264.
- ⁵ Tamtéž, s.269.
- ⁶ Tamtéž, s.274.
- ⁷ Tamtéž, s.276.
- ⁸ Tamtéž, s.286.
- ⁹ Tamtéž, s.285.
- ¹⁰ Tamtéž, s.288.
- ¹¹ Tamtéž, s.288.
- ¹² Morison, Admiral, s.485.
- ¹³ Kolumbův lodní deník, s.297.
- ¹⁴ Morison, Admiral, s.486.

Plavba v okovech

- ¹ Morison, S.E., Admiral of the Ocean Sea. A Life of Christopher Columbus, Vol II., Time Inc., New York 1962, s.497.
- ² Kolumbův lodní deník, Novina, Praha 1942, s.473-479.
- ³ Tamtéž, s.481-482.
- ⁴ Tamtéž, s.355.
- ⁵ Tamtéž, s.356, 358.
- ⁶ Tamtéž, s.372-373.
- ⁷ Tamtéž, s.342-344.
- ⁸ Tamtéž, s.346.
- ⁹ Tamtéž, s.381.
- ¹⁰ Tamtéž, s.323.
- ¹¹ Tamtéž, s.383-384.
- ¹² Tamtéž, s.386.
- ¹³ Tamtéž, s.393.

Úspěchy iberských sousedů

- ¹ Subrahmanyam, Sanjay, The Career and Legend of Vasco da Gama, Cambridge University Press, Cambridge 1997, s.62-63.
- ² Klíma, J., Zámořské objevy. Vasco da Gama a jeho svět., Libri, Praha 2006, s.60-61.
- ³ Major, R.H., The Discoveries of Prince Henry the Navigator and their Results, Samson Low, Marston, Searle & Rivington, Crown Buildings, Fleet Street 188, London 1877, s.243.
- ⁴ Subrahmanyam, s.79.
- ⁵ Tamtéž, s.92.
- ⁶ Tamtéž, s.94.
- ⁷ Tamtéž, s.122-128.

- ⁸ Parry, John H., Europe and Wider World 1415 - 1715, Hutchinson University Library, London 1966, s.32.
- ⁹ Klíma, s.59.
- ¹⁰ Subrahmanyam, s.104.
- ¹¹ Tamtéž, s.104-105.
- ¹² Tamtéž, s.135.
- ¹³ Tamtéž, s.137.
- ¹⁴ Tamtéž, s.144.
- ¹⁵ Tamtéž, s.147.
- ¹⁶ Tamtéž, s.167-174.
- ¹⁷ Dopis králi Manuelovi o nalezení Brazílie, Skriptorium, Dolní Břežany 2000, s.27.
- ¹⁸ Tamtéž, s.33.
- ¹⁹ Tamtéž, s.33.
- ²⁰ Tamtéž, s.48.
- ²¹ Tamtéž, s.59-60.
- ²² Tamtéž, s.65-66.
- ²³ Subrahmanyam, s.180.

K břehům Severní Ameriky

- ¹ Beazley, Ch. R., John and Sebastian Cabot, T.Fisher Unwin, London 1898, s.16-19.
- ² Thomas Loyd je často udáván jako John Loyd.
- ³ Quinn, D.B., England and the Discovery of America 1481-1620, George Allen and Unwin Ltd, London 1974, s.22-23.
- ⁴ Tamtéž, s.22-23.
- ⁵ Více viz Opatrný, J., Amerika v proměnách století, Libri, Praha 1998, s.319-320 a Quinn, s.30-40.
- ⁶ Quinn, str.77.
- ⁷ Tamtéž, s.10.
- ⁸ Tamtéž, s.84.
- ⁹ Beazley, s.37.
- ¹⁰ Tamtéž, s.49-51.
- ¹¹ Tamtéž, s.56-58.
- ¹² Quinn, s.6.
- ¹³ Beazley, s.95-96.
- ¹⁴ Tamtéž, s.109.
- ¹⁵ Srovnej Morison, S.E., The Great Explorers. The European Discovery of America, Oxford University Press, New York 1978, s.73, Newton, A.P., The Great Age of Discovery (editor), University of London Press, 1932, s.135-137, Quinn, s.102-103, Skřivan, A., Křivský, P., Moře, staletí, objevy, Mladá fronta, Praha 1980, s.124.
- ¹⁶ Quinn, s.112.
- ¹⁷ Tamtéž, s.118-119.

Trosečníkem na Jamajce

¹ Kolumbův lodní deník, Novina, Praha 1942, s.410.

² Tamtéž, s.412.

³ Tamtéž, s.414-415.

⁴ Tamtéž, s.419.

⁵ Tamtéž, s.436.

⁶ Tamtéž, s.450-451.

⁷ Tamtéž, s.426-427.

Amerika

¹ Subrahmanyam, Sanjay, The Career and Legend of Vasco da Gama, Cambridge University Press, Cambridge 1997, s.194.

² Tamtéž, s.205-206.

³ Str.215.

⁴ Klíma, J., Zámořské objevy. Vasco da Gama a jeho svět., Libri, Praha 2006, s.175.

⁵ Subrahmanyam, s.256.

^{6,7} Quinn, D.B., England and the Discovery of America 1481-1620, George Allen and Unwin Ltd, London 1974, s.138, 139.

⁸ Spis o nových zemích a o Novém světě, Památník národního písemnictví, Praha 1981, s.5-13. Výtah z Vespucciho dopisu otiskl roku 1506 v Plzni knihtiskař slovenského původu, Martin Bakalář, pod názvem „Spis o nových zemích a o Novém světě, o němžto jsme prve žádné známosti neměli a nikdy co slýchali.“

^{9,10} Newton, A.P., The Great Age of Discovery (editor), University of London Press, 1932, s.126.

¹¹ Kolumbův lodní deník, Novina, Praha 1942, s.468.

¹² Major, R.H., The Discoveries of Prince Henry the Navigator and their Results, Samson Low, Marston, Searle & Rivington, Crown Buildings, Fleet Street 188, London 1877, str.241.

¹³ Morison, S.E., Admiral of the Ocean Sea. A Life of Christopher Columbus, Vol I., Time Inc., New York 1962, s.349-350.

Bibliografie

Vydané prameny

Cesty Kryštofa Kolumba. Deníky, listy, dokumenty, Orbis, Praha 1958.

Dopis králi Manuelovi o nalezení Brazílie, Skriptorium, Dolní Břežany 2000.

Kolumbův lodní deník: Dvě knihy velkých činů a velkého osudu: Rekonstrukce a citace lodního deníku Kryštofa Kolumba z první oceánské plavby (1492-1493) a zprávy a listy Kolumba a jeho současníků o dalších třech cestách 1493-1496, 1498-1500 a 1502-1504 a o smutném konci objevitele, sebrané a vydané péčí Rinalda Caddea, Novina, Praha 1942.

Marco Polo, Milion, Orbis, Praha 1950.

Spis o nových zemích a o Novém světě, Památník národního písemnictví, Praha 1981.

Václav Šašek z Bířkova, Deník o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na konec světa, Orbis, Praha 1951.

Literatura

Azurara, G.E., Objevné cesty do Afriky a Asie, SNKLU, Praha 1966.

Baker, J.N.L., A History of Geographical Discovery and Exploration, George G.Harrap & Co., London, Bombay, Sydney 1931.

Beazley, Ch.R., John and Sebastian Cabot. The Discovery of North America., T.Fischer Unwin, London1898.

Janáček, J., Čtyři plavby Kryštofa Kolumba, Paseka, Praha 1992.

Janáček, Josef, Století zámořských objevů 1415-1522, Orbis, Praha 1959.

Klíma, J., Zámořské objevy. Vasco da Gama a jeho svět., Libri, Praha 2006.

Lange, W.P., Ich war am Rande des Paradieses. Das Leben des Christoph Kolumbus., F.A. Brockhaus Verlag, Leipzig 1980.

- Morison**, S.E., Admiral of the Ocean Sea. A Life of Christopher Columbus., 2 vol., Time Inc., New York 1962.
- Morison**, S.E., The Great Explorers. The European Discovery of America., Oxford University Press, New York 1978.
- Major**, H.R., The Discoveries of Prince Henry the Navigator and Their Results, London 1877.
- Newton**, A.P., The Great Age of Discovery (editor), University of London Press, 1932.
- Opatrný**, Josef, Amerika v proměnách staletí, Libri, Praha 1998.
- Parry**, John H., Europe and Wider World 1415 - 1715, Hutchinson University Library, London 1966.
- Penrose**, B., Travel and Discovery in the Renaissance 1420 - 1620, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1955.
- Provost**, F., Columbus: An Annotated Guide to the Scholarship on His Life and Writings 1750-1988, Omnigraphics, Inc., Detroit 1991.
- Quesada**, Miguel Ángel Lafeto, Španělsko Katolických králů, L. Marek, Brno 2003.
- Quinn**, D.B., England and the Discovery of America 1481-1620, George Allen and Unwin Ltd, London 1974.
- Skřivan**, A., **Křivský**, P., Moře, objevy, staletí, Mladá Fronta, Praha 1980.
- Subrahmanyam**, Sanjay, The Career and Legend of Vasco da Gama, Cambridge University Press, Cambridge 1997.
- Sykes**, P., History of Exploration from the Earliest Times to the Present Day, George Routledge & Sons, London 1935.

Resumé

Předložená bakalářská práce „Čtyři plavby Kryštofa Kolumba – jejich význam pro průzkum Nového světa“ prezentuje a hodnotí problematiku námořních plaveb spojených se zámořskými objevy ve shrnujícím pojetí od počátečních fází vývoje starověkých civilizací evropského Středomoří do první etapy ustanovování koloniálních říší evropských mocností na africkém, asijském a americkém kontinentu.

První část práce se zaměřuje na přiblížení prvopočátků objevných plaveb v době starověku a středověku, tedy na plavby starověkých Řeků, Féniciánů, Římanů, normanské objevení amerického kontinentu, misionářské cesty na Dálný Východ, putování Marca Pola do říše Velkého chána a výpravy dalších významných cestovatelů středověkého období a to nejen Evropanů, ale i například Arabů. Prostor je věnován rovněž nástinu utváření geografického názoru na podobu světa v souvislosti s procesem jeho postupného objevování a poznávání.

Následující část práce shrnuje problematiku portugalské etapy zámořských objevů, jež tvořila jistou předehru Kolumbových zámořských objevů na přelomu 15. a 16. století, éru Jindřicha Mořeplavce, v jehož službách dosahovali námořníci každoročně vzdálenějších a vzdálenějších bodů afrického pobřeží, znovuobjevili Kanárské a Kapverdské ostrovy a ostrovy Madeira a Porto Santo a svým dědictvím vytvořili předpoklady pro další etapy poznávání světa. Třetí část práce se již soustředí na stěžejní problematiku, čtyři plavby Kryštofa Kolumba, respektive kolumbovské období zámořských plaveb. Jednotlivé kapitoly obsahují prezentaci a hodnocení situace ve Španělsku v době pozdního středověku, zabývají se Kolumbovými životními osudy před příchodem na Iberský poloostrov, peripetemi realizace jeho plánu plavby do Indie západní cestou a podrobnou rekapitulací následných čtyř plaveb k americkým břehům. Zároveň je věnován prostor paralelně probíhajícím portugalským plavbám do Asie, tedy výpravám Vaska de Gamy a jeho

následovníků, a poté rovněž nástinu prvních anglických pokusů o nalezení severozápadní cesty do Asie provedených Johnem a Sebastianem Caboty.

Závěrečná část práce zahrnuje vedle jistého retrospektivního pohledu na Kolumbovu osobnost, snahy o pochopení jeho osobních motivací a hodnocení jeho působení, rovněž shrnutí průběhu evropských objevných a koloniálních aktivit do přelomových dat, roku 1511 a dobytí Malakky z pohledu portugalského a roku 1509 a nástupu conquisty Latinské Ameriky z pohledu španělského.

Výchozím pramenným materiálem pro rekonstrukci Kolumbových čtyř zámořských plaveb jsou edice dokumentů vztahujících se ke Kolumbovu námořnímu úsilí, Cesty Kryštofa Kolumba neboli Deníky, listy, dokumenty a Kolumbův lodní deník. Z odborné literatury má primární význam klasické dílo amerického historika Samuela Eliota Morisona (*Admiral of the Ocean Sea. A Life of Christopher Columbus*), dále pak práce syntetické povahy od předních zahraničních historiků zabývajících se danou problematikou (Boies Penrose, Percy Sykes, Arthur Percival Newton, Henry Richard Major, David Beers Quinn, Charles Raymond Beazley).

Práce „Čtyři plavby Kryštofa Kolumba – jejich význam pro průzkum Nového světa“ prezentuje počátek koloniální éry světových dějin, jež vnesla do evropského dění nové hospodářské, mocensko-politické a kulturně-společenské faktory. Jeviště evropské politiky se rokem 1492 přesunulo rovněž do vod Atlantického a Indického oceánu, respektive na břehy afrického, asijského a amerického kontinentu, a proto je částí historické veřejnosti rok Kolumbova objevu považován za počátek novověkých dějin lidské civilizace. Tato bakalářská práce rekapituluje jejich první kapitolu.

Summary

“Four Voyages of Christopher Columbus – their Importance for the Exploration of the New World” is the paper that presents and appreciates the questions of the overseas discoveries from the earliest times till the first period of the European colonisation of the African, Asian and American continent. The main aim of the paper is to recapitulate the four voyages of Christopher Columbus and the other ones of his contemporaries till the age of the beginning of the Spanish conquest of the New World in 1509.

The first part of the paper is focusing principally on the infancy of the overseas discoveries at the ancient era and the middle Ages. The chapters discuss the discoveries of the ancient Phoenicians, Hellenes and Romans, the first successful European attempt to reach the American continent made by the Vikings, the voyages of the missionaries reaching the Far East, the voyages of Marco Polo into the empire of Grand Khan and the voyages of the other European and Arabic travellers of that era. The questions of the formulation of the geographical attitude to the world shape in connection with its progressive discovery and exploration are also discussed in that part of the paper.

The following part discusses the questions of the prelude of the overseas expansion at the end of the 15th century, the age of Henry the Navigator and the Portuguese discoveries in Africa. The third part after it evaluates the Columbus’s era of the overseas discoveries. The chapters focus on the presentation of the reign of Isabella of Castile and Ferdinand of Aragon, the peripeteias of Christopher Columbus’s youth before his arrival in Portugal, the theme of his great enterprise and its development and the detailed recapitulation of his four overseas voyages to the New World. Simultaneously the topic of the parallel Portuguese voyages along the African coast to India, especially the voyages of Vasco da Gama and Pedro Alvarez Cabral, and the first English attempts to discover the north passage to Asia made by John and Sebastian Cabot, are also described.

The last part of the paper is an attempt to retrospective comprehension of Christopher Columbus's personality, the evaluation of his life, activity and his importance for the theme of the overseas discoveries and also the summary of the European colonization activity till the beginning of the conquest of the American mainland in 1509 from the Spanish point of view and till the conquest of Malacca in 1511 from the Portuguese point of view. The most important source-books for the paper are the book series of the documents connected with the Columbus's theme (Kolumbův lodní deník, Cesty Kryštofa Kolumba), the monographs written by Samuel Eliot Morison (Admiral of the Ocean Sea. A Life of Christopher Columbus, The Great Explorers. The European Discovery of America) and other synthesis works, for example these of Boies Penrose, Percy Sykes, Arthur Percival Newton, Henry Richard Major, David Beers Quinn or Charles Raymond Beazley.

In general terms the paper "Four Voyages of Christopher Columbus – their Importance for the Exploration of the New World" presents the beginning of the European colonization era, which brought several new economical, political, cultural and social aspects and elements into the European history, because the scene of the European history has expanded also into the waters of the Atlantic, Indic and Pacific Ocean since the age of the great discoveries and never has been taken back purely into the European frontiers. That's also why the age of discoveries is considered by many historians as the beginning of the New Age.